

Презивници

СПИСАНИЕ ЗА ОПШТЕСТВЕНИ ПРАШАЊА

ГЛАСОТ НА МЛАДИТЕ

Презивници

СПИСАНИЕ ЗА ОПШТЕСТВЕНИ ПРАШАЊА

ГЛАСОТ НА МЛАДИТЕ

ПРЕДИЗВИЦИ - списание за општествени прашања

ТРИМЕСЕЧНИК - излегува четири пати годишно
(март/јуни/септември/декември)

ГОДИНА III
БРОЈ 12
ДЕКЕМВРИ 2021
бесплатен примерок

ИЗДАВА

ФРИДРИХ ЕБЕРТ ФОНДАЦИЈА – СКОПЈЕ

РЕДАКЦИЈА:

Билјана Георгиевска (главен уредник)
м-р Нита Старова (заменик главен уредник)
д-р Ванчо Узунов
д-р Ана Чупеска
м-р Лура Положани

ЛЕКТОР:

Инда Костова Савиќ

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК:

Ели Гроздановска, КОНТУРА

ПЕЧАТИ:

КОНТУРА

ТИРАЖ:

150

Текстовите се примаат на адреса:
Фридрих Еберт Фондација
бул. 8 Септември 2/2-5
1000 Скопје (ТЦЦ Гранд Плаза)
Тел. + 389 2 3093-181/-182
Е-пошта: nita.starova@fes-skopje.org

БИЛЈАНА ГЕОРГИЕВСКА

Им се обраќам на возрасните. На тие што можат да се сетат како пред три-четири децении ни изгледаше недогледниот, магловит простор, наречен иднина. Многу патишта низ кои требаше да поминеме, со успех, до голем успех? Да постигнеме многу во праведен, организиран и безбеден свет, што секако требаше да ни го остават возрасните...Тука сме, во нашата младешка иднина. Не е се како што очекувавме.

Ги охрабрувам младите. Тие што сега пред очи ја имаат таа бескрајност, наречена иднина. Знам дека назираат многу патишта по кои планираат да поминат, до голем успех. Но имам чувство дека нивното потпирање на возрасните, дека ќе го уредат и ќе им го остават светот организиран и мирен, веќе не е толку безрезервно. Пораснаа во транзиција, а сега категорично велат „најдобро сами да ги земеме работите во свои раце, да учествуваме“?

Токму на тие, но и на сите млади, им го посветуваме ова издание од списанието „Предизвици“. На активните, организаторите, иницијаторите, љубопитните, тие што говорат, гласно размислуваат, ги искажуваат дилемите и бараат решенија. Тие што велат „сега е нашето време“ за заеднички со возрасните да трасираат пат за постабилна иднина. Тие што не чекаат се да им биде оставено, ниту пак веруваат дека така е најдобро. Им ги отстапивме страниците од ова издание како поддршка на младите кои сакаат еднакви можности со вршниците од соседството и од Европа, кои соработуваат и се залагаат за целосно обединување на континентот.

Имав среќа да се вклучам во редакцијата на „Предизвици“ во момент кога младите дојдоа на ред, кога побаравме да го слушнеме

нивното мислење, нивната визија. Со ентузијазам го прифатија предизвикот како шанса да кажат дека бараат рамноправно учество во сите процеси што ја креираат иднината. Да кажат дека се активни, дека имаат енергија и волја, да не потсетат како изгледаат нештата од нивната гледна точка. Да ни предпочат кои сторени грешки не сакаат да се повторат, кои предрасуди мора да се надминат, кои традиции ги доживуваат повеќе како бреме отколку како наследство на одделни заедници.

Предлагаат подобро и подостапно образованието, подоследна акција против климатските промени, грижа за менталното здравје, бараат поголема застапеност во медиумите, политичко ангажирање, „неполитичко“ вработување, регионална и соседска соработка и вкупна европеизација. Сакаат да запре иселувањето на нивната генерација од земјава, но отворено посочуваат дека без повеќе можности за квалитетен живот, егзодусот ќе продолжи.

Европската Унија ја посветува 2022 за Европска година на младите, во обид да овозможи учество на што повеќе млади во креирањето на позелена, поинклузивна и дигитална иднина. Европа, на генерацијата што жртвуваше најмногу за време на пандемијата, се труди да и понуди подобри шанси во образованието, обуките, вработувањето и граѓанското и политичко ангажирање. Ги повикува сите земји членки, централни и локални власти да ги поддржат младите по двегодишната изолација, оттуѓеност и страв. Европа бара иницијативи кои ќе им влеат надеж и самодоверба особено на младите израснати во поскуромни околности или од ранливите групи за да станат активни граѓани и актери на позитивни промени.

Европската година на младите верувам дека нема да запре на границите на ЕУ, туку ќе го опфати и Балканот, каде што засега потенцијалот е помал за сеопфатна поддршка на малдите. Но со добар план и посветеност може да се постигнат некои од целите. За тоа сведочат и дел од текстовите на младите автори во ова издание на „Предизвици“. Во спротивно, „одливот на мозци“ и натаму ќе ги осиромашува семејствата и државата, и ќе остава ненадоместлива празнина во општеството. Затоа на почетокот им се обратив на возрасните...

Главен уредник на списанието

3	ЕДИТОРИЈАЛ	84	ПОНЕВИДЛИВИ ВО МЕДИУМИТЕ ОТКОЛКУ ВО ПОЛИТИКАТА КРИСТИЈАН ФИДАНОВСКИ ЕВА ЈОВАНОВА
6	КОГА Е ВРЕМЕТО НА МЛАДИТЕ? МАРИЈА КРСТЕВСКА	97	ВОН ФОКУСОТ НА МЕДИУМИТЕ ЈАСНТЌ ФОКУСИТ ТЌ МЕДИУМЕВЕ АРТИНА ЗЕЌИРИ
13	ВИСТИНСКАТА СИЛА НА МЛАДИТЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА FUQIA E VËRTET E TË RINJVE NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT БЛЕНДИ ХОДАИ	104	ИНТЕРВЈУ МЛАДИНСКА ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА СПАС НА ПЛАНЕТАТА АНГЕЛА БУШЕСКА
33	НАЈЦВРСТАТА АЛКА ВО ОПШТЕСТВОТО ЃОРЃИ ТАСЕВ	109	ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА МЛАДИТЕ РОМИ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА РУФАТ ДЕМИРОВ
43	РЕГИОНАЛНА СОРАБОТКА КАКО МЕХАНИЗАМ ЗА ПОМИРУВАЊЕ И ЗАПОЗНАВАЊЕ: СЛУЧАЈОТ НА РЕГИОНАЛНАТА КАНЦЕЛАРИЈА ЗА МЛАДИ НА ЗАПАДЕН БАЛКАН БЛАЖЕН МАЛЕСКИ	119	ПАРТИСКИОТ ПОДМЛАДОК НА СДСМ ЗА ПОГОЛЕМА ИНКЛУЗИВНОСТ МАРКО МИХАИЛОСКИ
49	СОРАБОТКА ЗА НАДМИНУВАЊЕ НА БИЛАТЕРАЛНИТЕ СПОРОВИ СО СОСЕДИТЕ МЕТОДИЈА СТОЈЧЕСКИ	129	МЛАДИТЕ НА ВМРО ДПМНЕ ЗА ЕДНАКВОСТ СО ВРСНИЦИТЕ ВО ЕУ СЕРГЕЈ ПОПОВ
56	ЕКОНОМСКИ ПРЕДИЗВИЦИ НА НОВОТО ВРЕМЕ - МЛАДИНСКАТА НЕВРАБОТЕНОСТ КАТЕРИНА ШАПКОВА	139	ЗА МЛАДИТЕ КОИШТО ТРЕБА ДА ГО ЖИВЕАТ СВОЕТО ВРЕМЕ PËR NJË RINI QË JETON NË KONËN E TYRE ЛУРА ПОЛОЖАНИ
72	ТУРКАЊЕТО НА МАРГИНИТЕ Е ТУРКАЊЕ ОД ДРЖАВАТА ЕВА ЦВЕТКОВСКА		

КОГА Е ВРЕМЕТО НА МЛАДИТЕ?

МАРИЈА КРСТЕВСКА

ЗА ТОА КОЛКУ Е ПОТРЕБНА ПРАКСАТА И СТЕКНУВАЊЕТО ВЕШТИНИ ЗА ОДРЕДЕНО РАБОТНО МЕСТО ПОКАЖУВА И ПОДАТОКОТ ЗА ИЗВОНРЕДНО ГОЛЕМ ИНТЕРЕС МЕЃУ МЛАДИТЕ ЗА ПРОГРАМАТА ЗА ПРАКТИКАНСТВО ШТО ЈА ПОНУДИ НАЦИОНАЛНИОТ МЛАДИНСКИ СОВЕТ НА МАКЕДОНИЈА. СЕ ПРИЈАВИЈА ПРЕКУ 250 МЛАДИ, ОД КОИ 100 ДОБИЈА МОЖНОСТ ЗА ДВОМЕСЕЧНА ПЛАТЕНА ПРАКСА ВО НЕКОЈА ОД ПРИЈАВЕНИТЕ ФИРМИ. ОД 70-ТИНА КОИ ЗАВРШИЈА ДВОМЕСЕЧНАТА ПРАКСА, НА 20% ИМ БЕШЕ ПОНУДЕНО РАБОТНО МЕСТО. УСПЕШНОСТА НА ПРОГРАМАТА БЕШЕ ОЦЕНЕТА СО 9,6 (ОД ВКУПНО 10 ПОЕНИ) КАКО КОРИСНА ЗА ИДНАТА КАРИЕРА И КОМПЕТЕНТНОСТ НА УЧЕСНИЦИТЕ. И ПРАКТИКАНТИТЕ И РАБОТОДАВАЧИТЕ НАВЕДОА ДЕКА ВАКВАТА ПОДДРШКА Е ИСКЛУЧИТЕЛНО КОРИСНА И ТРЕБА ДА ПРОДОЛЖИ

Сте се запрашале ли некогаш кога е времето на младите? Сигурно сте ги слушнале флоскулите: „иднината е на младите“ и „светот останува на младите“, веројатно најчесто користените ветувања од политичарите кога сакаат да ги добијат гласови од младите. Но, токму тие треба први да се запрашаат – кога е вистинското време на младите и што им нудат? Ако сега не им се даде можност на младите, а упорно се тврди дека тие се иднината, да бидеме реални, фокусот во суштина не се младите, бидејќи во иднина тие нема да бидат млади. Политичарите ќе ги оставиме за малку подоцна, но дали вие сте си го поставиле тоа прашање?

Јас често се прашувам, кога ќе дојде тоа време на младите за кое сите зборуваат? Кога на младите ќе им се обезбедат услови и ќе им се пружи можност да учествуваат во сите процеси на општеството како рамноправни чинители? Дали, може-

би, кога ќе завршат факултет? Па, најголем предизвик за студентите

е да останат во сопствената земја откако ќе дипломираат. А, истражувањата покажуваат дека дури 58 % би си заминале од државата, доколку им се укаже можност. За „одливот на мозоци“ со години се зборува како за еден од најгорливите проблеми на денешницата, но може ли да им судиме на младите за тоа што бараат подобри можности и услови во туѓина, кога такви не им се нудат дома...?

Работно искуство или билет во еден правец?

Во исчекување на новото истражување за младинските трендови и новата национална стратегија за млади, ќе ги споделем три приоритети кои младите од Скопје, при изработка на локалната стратегија за млади, ги посочија за најважни за периодот 2021 – 2025 година. Тоа се: квалитетот на животот (посочено од 55,1 % од испитаниците), образованието (54,9 %) и вработувањето (49,5 %). Сите три посочени приоритети се поврзани и можат да се разгледуваат како една целина. На пример, овде за вработување најчесто се бара работно искуство, а образовниот систем не само што е лимитиран во многу аспекти, туку во најголем дел не нуди соодветна пракса. Формалното образование не нè подготвува доволно за пазарот на трудот, па така влегуваме во тој маѓепсан круг со голем број невработени млади, но без никакво работно искуство, а пазарот на трудот бара работници, главно, со претходно работно искуство.

Завршеното високо образование кај нас не гарантира работно место. Статистиката покажува дека од вкупниот број на активно население кое не е во работен однос, две од десет лица се со завршено високо образование, дел од нив магистри и доктори на науки. Останатите невработени се со: вишо, средно, основно или без никакво образование. Веројатно оваа стапка на високообразовани, а сепак невработени лица, би била уште поголема, ако голем дел од нив не си купеа карта во еден правец за некоја од западните земји. Ова укажува на фактот на неусогласеност меѓу понудата и побарувачката на пазарот на трудот, што неизбежно води кон пад на квалитетот на животот.

За тоа колку е потребна праксата и стекнувањето вештини на работното место покажува и податокот за извонредно голем интерес меѓу младите за програмата за практиканство што ја понуди Националниот младински совет на Македонија преку проектот „Млади-

Хаб – градење вештини за вработување, компетенции и можности за вмрежување”, финансиран од Британската амбасада во Скопје, а поддржан од Претседателот на Република Северна Македонија. Имено, повеќе од 250 млади се пријавија за двомесечна практикантска програма, од кои на 100 им беше овозможено да вршат платена двомесечна пракса во некоја од пријавените фирми или здруженија низ државата. Иако процесот сè уште е во тек за некои од практикантите, до сега од вкупно 70 % кои завршија со двомесечната пракса, на 20 % им беше понудено работно место, па статусот „практикант“ веднаш се трансформираше во работен однос. Ваквите програми, очигледно, се од големо значење за младите кои успешноста на програмата ја оценија со 9,6 (од вкупно 10), како корисна за нивниот иден раст, градење кариера и компетентност. Дополнително, во формуларите за евалуација, и практикантите, меѓутоа и работодавачите, наведоа дека овој вид поддршка е исклучително корисен и поттикнува продолжување на овие програми во иднина, за подолг период од два месеца. Ова е само еден успешен пример за тоа колку е важно да им се понуди практиканство на младите, додека се сè уште млади.

Кога е време за учество во општествените процеси?

Законот за младинско учество и младински политики го дефинира терминот „младинско учество“ како процес којшто на младите им овозможува вклученост и заедничко носење на одлуки за политики и програми коишто директно или индиректно го обликуваат животот на младите. Клучно во оваа дефиниција е делот „заедничко носење на одлуки“ што значи дека младите треба да се третираат како рамноправен партнер во процесите на носење одлуки што ги засегаат нив и тоа во секоја фаза од тие процеси. Креирање илузија дека младите учествуваат а, всушност, се изманипулирани да глумат декор исплатлив само за задоволување на дневнополитичките апетити, никако не е младинско учество. „Консултирање“, а потоа не преземање ништо по дадените предлози и препораки од младите, не е младинско учество. Вистинско учество е кога младите активно се вклучени во процесите на одлучување, кога ќе седнат на иста маса со креаторите на политики и како рамноправни партнери ќе зборуваат за своите: потреби, проблеми и можни решенија. Време е да им се даде можност на младите да развијат алтернативни

наративи коишто ги прикажуваат не како пасивни и апатични (мислење што преовладува во јавниот дискурс) туку кои активно придонесуваат за подобрување на општеството. Време е политичарите и институциите да престанат со изговори и празни ветувања и да преминат во акција за промени.

За жал, реалноста е многу далеку од оваа замисла. Со години истите резултати се прикажуваат во истражувањата за младинското учество или, подобро да кажам, неучество. Со години е раширено незадоволството меѓу младите од нивната положба во општеството. Истражувањето спроведено од Фондацијата за демократија на Вестминстер и Младински образовен форум, во декември 2019 година, покажа дека 41,8 % од младите се делумно незадоволни, а 21,4 % млади се целосно незадоволни од нивната положба во општеството. Оваа студија, исто така, покажа дека високи 45,2 % од младите сметаат дека властите не се грижат за нивните потреби, а 35,3 % мислат дека грижата е делумна. Дополнително, високи 33,2 % сметаат дека властите не се запознаени со младинските потреби и проблеми, но најважните бројки се дека дури 58 % од младите не мислат дека имаат влијание врз начинот на работа на властите и огромни 84,5 % од нив никогаш не биле консултирани или вклучени во одлучувањето во институциите.

Овие бројки се резултат на недостаток на детално планирање што би дало насоки за вклучување на младите во процесите на одлучување и креирање политики. За споредба, новата студија спроведена од Фондацијата за демократија на Вестминстер и Младински образовен форум, објавена во август 2021 година, покажа дека само една третина (30,5 %) од младите испитаници веруваат дека за пет години државата ќе биде подобро место за живеење. Понатаму, кога станува збор за тоа дали властите ги земаат предвид

КРЕИРАЊЕ ИЛУЗИЈА ДЕКА МЛАДИТЕ УЧЕСТВУВААТ, А ВСУШНОСТ СЕ САМО ИЗМАНИПУЛИРАНИ ДА ГЛУМАТ ДЕКОР, ИСПЛАТЛИВ САМО ЗА ЗАДОВОЛУВАЊЕ НА ДНЕВНОПОЛИТИЧКИТЕ АПЕТИТИ, НИКАКО НЕ Е МЛАДИНСКО УЧЕСТВО. „КОНСУЛТИРАЊЕ“, А ПОТОА НЕ ПРЕЗЕМАЊЕ НИШТО ПО ДАДЕНИТЕ ПРЕДЛОЗИ И ПРЕПОРАКИ ОД МЛАДИТЕ, НЕ Е МЛАДИНСКО УЧЕСТВО. ВИСТИНСКО УЧЕСТВО Е КОГА МЛАДИТЕ АКТИВНО СЕ ВКЛУЧЕНИ ВО ПРОЦЕСИТЕ НА ОДЛУЧУВАЊЕ, КОГА ЌЕ СЕДНАТ НА ИСТА МАСА СО КРЕАТОРИТЕ НА ПОЛИТИКИ И КАКО РАМНОПРАВНИ ПАРТНЕРИ ЌЕ ЗБОРУВААТ ЗА СВОИТЕ ПОТРЕБИ, ПРОБЛЕМИ И МОЖНИ РЕШЕНИЈА

нивните потреби, има голем пораст, дури 77,3 % од испитаниците одговориле дека властите не се грижат за нивните потреби. Дополнително, 62 % сметаат дека Владата не е доволно посветена на решавање на прашањата поврзани со младите, а само 24 % имаат позитивно мислење по ова прашање. Гледајќи само на одредени целни групи млади луѓе, само 8 % од младите со попреченост (13 %

И СЕ Е СУПЕР, ОСВЕН НАЈПОЗНАТИОТ НЕВИДЛИВ НЕПРИЈАТЕЛ КОВИД-19 КОЈШТО СКОРО ДВЕ ГОДИНИ КОСИ НИЗ ЦЕЛИОТ СВЕТ, ПОРАДИ ШТО МНОГУМИНА, А ОСОБЕНО МЛАДИТЕ, СЕ ПОВЕЌЕ СЕ СООЧУВААТ СО НАРУШУВАЊА НА МЕНТАЛНОТО ЗДРАВЈЕ. СПОРЕД СВЕТСКАТА ЗДРАВСТВЕНА ОРГАНИЗАЦИЈА (СЗО) 50% ОД СИТЕ МЕНТАЛНИ БОЛЕСТИ ПОЧНУВААТ НА ВОЗРАСТ ОД 14 ГОДИНИ, А 75% ПОЧНУВААТ НА ВОЗРАСТ ОД 24 ГОДИНИ. ВО СВЕТОТ, ОКОЛУ 10-20% ОД МЛАДИТЕ ЛУЃЕ ДЕНЕС ЖИВЕАТ СО НАРУШУВАЊА НА МЕНТАЛНОТО ЗДРАВЈЕ. НАЦИОНАЛНИОТ МЛАДИНСКИ СОВЕТ НА МАКЕДОНИЈА ЈА ПРЕПОЗНА ПОТРЕБАТА ЗА УРИВАЊЕ НА ТАБУАТА И ПРУЖАЊЕ ПОМОШ НА РАНЛИВИТЕ КАТЕГОРИИ, МЕЃУ КОИ СЕ И МЛАДИТЕ. ПРЕКУ ЈАВЕН ПОВИК ОБЕЗБЕДИВМЕ ПОДДРШКА ЗА 100 МЛАДИ ЛИЦА, НА ВОЗРАСТ ОД 16 ДО 29 ГОДИНИ, ПРЕКУ ПОКРИВАЊЕ НА ТРОШОЦИТЕ ЗА ПО 6 СЕСИИ СО ПСИХОЛОГ. СЕ ПРИЈАВИЈА ДУРИ 270 НАШИ ВРСНИЦИ КОИ ИМАА ПОТРЕБА ОД ПОДДРШКА ЗА МЕНТАЛНОТО ЗДРАВЈЕ, ШТО УКАЖУВА НА НЕОПХОДНОСТА И ИТНОСТА ОД СТРУЧНА ПОМОШ ЗА МЛАДИТЕ

пониски од општата младина) сметаат дека властите целосно или делумно ги земаат предвид нивните потреби. Дури 80 % од младите луѓе со попреченост никогаш не биле консултирани за некоја политика или програма, бројка за 11 % поголема од општата младина (69,4 %). Понатаму, гледајќи ги младите од помалите етнички групи во Северна Македонија, голем број, 66 % од младите од другите етникуми (Роми, Турци, Бошњаци, итн.), не се задоволни од својата положба во општеството, а уште поголем број од младите Албанци, 72 %, се изјаснуваат како апсолутно незадоволни или делумно незадоволни.

Кој ги креира политиките за млади во С.Македонија?

Кога станува збор за млади политичари, односно директната вклученост на младите во креирањето и примената на политиките, ситуацијата не е многу поразлична. За илустрација, ќе споделам информации за застапеноста на младите на последните локални избори. Само 26 % од кандидатите за советници во општините се млади (18 до 29 години) односно изразено во бројки – 2 795 од вкупно 10 635 кандидати за советници во

општините. Од тие 26 %, приближно половина или 52 %, односно 1 442 од вкупно 2 795 млади, котираат на првите 10 позиции од листите. Процентот на млади кои ја добиле довербата и поддршката да бидат носители на советнички листи е значително помал, односно 12 % или само 67 од вкупно 576 кандидати. Кога станува збор за кандидати за градоначалници, ситуацијата е уште попоразителна. Само 2,99 % од кандидатите за градоначалници се млади. Изразено во бројки – 9 од вкупно 301 кандидат за градоначалник, што укажува на тоа дека младите сè уште не ја уживаат довербата и поддршката од политичките партии, односно не ја добиваат можноста да бидат директни креатори на политиките. И пак се прашувам, кога е времето на младите?

Каде на оската минато – сегашност – иднина се наоѓаат младите?

Кога би ги прашале возрасните „кога е време на младите?“ кој би бил нивниот одговор. Многу често велат „е-е-е, во наше време не беше вака...“. Но, со сета должна почит, со сите предности и маани што ги носи денешницата, ние избираме да живееме во сегашноста, да не се храниме со спомените од минатото и да не мечтаеме на празно за иднината којашто не знаеме што ни носи. Минатото ни носи чувство на носталгија и тага, додека иднината – неизвесност и страв. Можеби е точно дека деновите и системите што се зад нас ни ги детерминираат на некој начин деновите што допрва доаѓаат, меѓутоа, сепак, ние самите ги имаме в раце конците на нашите животи. Затоа избираме да живееме во сегашноста. Само во ова време сме млади. И не, навистина не ни е целта да го реплицираме животот на нашите родители или предци, ниту да живееме во нивното време. Нашата мисија е да го направиме ова време, сегашното, побаво за сите нас, но и за сите идни генерации на коишто во аманет ќе им остане оваа мисија. Со желба линијата за квалитет на животот да оди само во нагорна насока.

Да не забораваме и на тоа дека секоја генерација плаќа поинаков данок за придобивките што ги ужива. Нашата, на пример, само неколку клика ја делат од, речиси, неисцрпни извори на информации, бројни начини за комуникација без оглед на местоположбата, два-три клика и ете сме со слика и тон до роднини или пријатели на друга страна од светот. И сè е супер... освен најпознатиот невидлив

непријател Ковид-19 којшто скоро две години коси низ целиот свет, секој од нас, а особено младите, сè повеќе се соочуваме со нарушувања на менталното здравје. Според Светската здравствена организација (СЗО), 50 % од сите ментални болести почнуваат на возраст од 14 години, а 75 % почнуваат на возраст од 24 години. Во светот, околу 10-20 % од младите луѓе денес живеат со нарушувања на менталното здравје. Националниот младински совет на Македонија ја препознава потребата од уривање на табуата за менталното здравје и пружање помош на ранливите категории, меѓу кои се и младите. Преку проектот „МладиХаб“ финансиран од Британската амбасада во Скопје, а поддржан од Претседателот на Република Северна Македонија, НМСМ имаше јавен повик за поддршка на 100 млади лица, со покривање на трошоците за по 6 сесии со психолог. Повикот беше наменет за млади лица на возраст од 16 до 29 години, со предност на лицата кои доаѓаат од рурални средини, млади во ризик, млади без здравствено осигурување и НЕЕТ млади (млади кои не се во процес на едукација, вработување или тренинг). Се пријавија дури 270 наши врсници на кои им е потребна поддршка за менталното здравје, што укажува на неопходноста и итноста од стручна помош за младите.

За крај, се согласувам дека светот останува на младите, но сега е вистинското време да ни верувате, да вложите во нас, и да не третирате како рамноправен партнер. Времето на младите е сега, веднаш, дури уште с(м)е млади.

(Марија Крстевска е претседателка на невладината организација Национален младински совет на Македонија.)

FUQIA E VËRTET E TË RINJVE NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

BLENDI HODAI

NË HULUMTIMET E FUNDIT MBI ORGANIZIMIN, AKTIVIZMIN DHE VULLNETARIZMIN E TË RINJVE NGA WESTMINSTER FOUNDATION, ËSHTË KONKLUDUAR SE VETËM 3% E TË RINJVE NË MAQEDONINË E VERIUT JANË TË PLOTËSISHT TË KËNAQUR ME POZITËN E TYRE NË SHOQËRI, NDËRKAQ TË TJERËT NUK JANË TË KËNAQUR. 1 KJO TË NXJERR NË NJË PËRFUNDIM SE SHOQËRIA CIVILE BASHKËRISHT ME INSTITUCIONET NË VEND DUHET TË KRIJOJNË STRATEGJI KREATIVE QË DO TË SYNOJNË INKUADRIMIN E MË SHUMË TË RINJVE NË SEKTORIN E ORGANIZATAVE QYTETARE DHE NË AKTIVITETE TË NDRYSHME QË DO TË KONTRIBUOJNË NË RRITJEN E PJESËMARRJES RINORE NË SHOQËRINË TONË SI PARAKUSHT PËR NJË TË ARDHME ME MË SHUMË MUNDËSI

Të rinjtë historikisht kanë qenë lokomotiva lëvizëse e shoqërisë që kanë inicuar ndryshime socio-politike në botë. Në momente vendimtare për të ardhmen e shoqërive të ndryshme në Evropë dhe SHBA, gjeneratat e reja kanë vepruar vazhdimisht për të përmbysur e ndryshuar sistemet politike totalitare dhe të nënshtrimit siç është shembulli me protestat studentore në Çeki të vitit 1939, të cilët janë edhe gjeneza e organizimit të lëvizjeve studentore që filluan si pasojë e regjimit nazist dhe mbylljeve të universiteteve në Çeki dhe më gjërë, do t'i jepnin Evropës shembullin më të mirë për prosperimin e një shoqërie. Më pas, rënia e murit të Berlinit në vitin 1989 simbolizon një ndër momentet me rëndësi të veçantë në Evropë, ku të rinjtë kanë bashkuar dy shtete të ndara në një, atë të Federatës Gjermane dhe Republikës Demokratike Gjermane. Nga rajoni, veçojmë Shqipërinë komuniste e viteve të

90' – ku qindra e mijëra student organizuan demonstratat antikomuniste ku me 11 dhjetor 1990 e rrëzuan regjimin komunist dhe e zëvendësuan me sistemin e demokracisë parlamentare dhe pluralizmit politik. Ngjarjet tjera, ashtu si protestat studentore në vitet e 90' në Kosovë, ku si pasojë e lëvizjeve studentore u arrit edhe çlirimi dhe pavarësimi i Kosovës, apo protestat studentore për Universitetin e Tetovës – i cili njihet si universiteti

i vetëm që për tu hapur është dashur të paguhet me jetë njerëzore. E duke vazhduar deri me lëvizjet e ditëve të sotme kundër ndryshimeve klimatike që u nisen nga aktivistja suedeze Greta Thunberg, ku arritën vëmendje botërore për tu diskutuar nga politika botërore për hapat konkrete për parandalimin e ndryshimeve klimatike. në takimet e NATO-së, G7, BE-së, Kombeve të Bashkuara etj.

Votuesit e rinj i dënuan kryetarët e vjetër të komunave

Në Maqedoninë e Veriut, ndër lëvizjet e para studentore njihet Parlamenti Studentor i Universitetit Kiril dhe Metodi në Shkup që është themeluar në vitin 1949. Që nga viti 1991, kjo organizatë ka ndryshuar emrin e saj në Unionin Studentor në Universitetin "Kiril dhe Metodi"- Shkup. Në vitin 2008 kjo organizatë ndryshon emrin në Parlamentin Studentor në UKIM. Pas pavarësisë së RMV nga Federata Socialiste Jugosllave, janë krijuar njëkohësisht dhe lëvizje tjera studentore dhe organizata të cilët kryesisht janë marrë me problematikën e studentëve, mirëpo pa dhënë ndonjë rezultat konkret në përmisimin e standardit studentorë. Në periudhat e fundit, shumë vende të ndryshme kanë miratuar edhe ligje për të rregulluar standardin rinor në vendet përkatëse. Së fundmi, në shkurt të vitit 2020 – Kuvendi i RMV-së miratoi ligjin për pjesëmarrje dhe politika rinore ku si qëllim ka fuqizimin e të rinjve si entitet në proceset vendimarrëse. Maqedonia e Veriut është një ndër vendet e para në rajon që miraton ligj për pjesëmarrje dhe politika rinore. Vlen të theksohet se Maqedonia e Veriut si dhe vendet tjera të ballkanit perëndimor, nga praktikat në të kaluarën kanë dështuar në implementim e ligjeve andaj për këtë arsye qytetarët nuk ju besojnë institucioneve shtetërore dhe relevante në vend. Gjithçka që është e nevojshme të ndërmerret nga institucionet publike është rikthimi i krebilitetit i po të njejtëve. Nga periudha e fundit, që nga miratimi i ligjit për

DUKE FILLUAR NGA KËRKESAT E STU[1]DENTËVE NË VITIN 2015/2016 PËR UNIVERSITETE AUTONOME DHE PARLAMENTIN [1] TE STUDENTORE TË PAVARURA NGA PARTITË POLITIKE KU STUDENTËT ORGANIZUAN PROTESTA TË SHUMTA QË MORRËN VËMENDJE RAJONALE DHE DUKE VAZHDUAR KËSHU ME KËRKESAT DHE PROTESTAT E NXËNËSVE TË SHKOLLAVE TË MESME NË TËRË MAQEDONINË PËR LARGIMIN E TESTIT EKSTERN NGA ARSIMI FILLOR DHE I M[1]SËM KANË NDIKUAR JASHTZAKONISHT SHUMË NË PEISAZHIN POLITIK NË VEND. KËTO LËVIZJE STUDENTORE, REZULTUAN NË REFORMËN, RESPEKTIVISHT MIRATIMIN E LIGJIT PËR ARSIM TË LART NË VITIN 2018 – KU UNIVERSITETET ARRITËN TË JENË DERI NË NJË FUSHË TË CAKTUAR AUTONOME PËR NGA ASPEKTI I VENDIMARRJES SI DHE ANULIMIN E PROVIMIT EKSTERN. VALA E KËTYRE PROTESTAVE VAZHDUAN ME NJË RITËM DHE KËRKESA TJERA QË PËR POPULLIN NË MAQEDONI JANË TË NJOHURA SI "REVOLUCIONI LARAMAN"

pjesëmarrje dhe politika rinore – nuk kemi parë ndonjë hap konkret nga institucionet e shtetit që dispozitat ligjore të praktikohen. Sipas nenit 16 të ligjit në fjalë, çdo Komunë në vend e ka të obligueshme krijimin e Këshillit Rinor, në të cilat të rinjtë në nivel lokal do të mundën të organizohen institucionalisht për zgjidhjen e problemeve të tyre dhe organizimin e aktiviteteve të ndryshme në nivel të komunës. Përveç këshillit rinor, sipas nenit 21, 22 dhe 23, Komuna obligohet të krijoj zyrën për të rinjtë, qendrën rinore dhe të zgjedh zyrtarin rinor që do të merret me kordinimin e aktiviteteve dhe problematikave rinore në nivel lokal. Gjithashtu sipas nenit 25 – komunat në buxhetin vjetor të tyre duhet të ndajnë 0.1% të buxhetit për aktivitete rinore. Jo rastësisht, në zgjedhjet lokale të 2021 në Maqedoninë e Veriut – të rinjtë në masë të madhe kanë dënuar me votë kryetarët e komunave të mandatit të kaluar, për mos investim në përmisimin e kushteve të të rinjve në nivel lokal.

Sipas një hulumtimi që ende nuk është publikuar, nga gjithsej 84 komuna në Maqedoninë e Veriut, vetëm 15 prej tyre kanë krijuar këshillin rinor dhe zgjedhur nëpërmjet konkursit, përfaqësuesin rinor. Andaj, detyra jonë si aktivistë rinor është që të bëjmë presion tek institucionet që ligji të mos ngel vetëm në letër – siç ka ndodhur në të kaluarën. Gjithsesi, të mos harrojmë që ligji nuk është zgjidhja e vetme për fuqizimin e interesave rinore në proceset shoqërore. Në hulumtimet e fundit mbi organizimin, aktivizmin dhe vullnetarizmin e të rinjve nga Westminster Foundation, është konkluduar se vetëm 3% e të rinjve në Maqedoninë e Veriut janë të plotësisht të kënaqur me pozitën e tyre në shoqëri, ndërkaq të tjerët nuk janë të kënaqur.¹ Kjo të nxjerr në një përfundim se shoqëria civile bashkërisht me institucionet në vend duhet të krijojnë strategji kreative që do të synojnë inkuadrimin e më shumë të rinjve në sektorin e organizatave qytetare dhe në aktivitete të ndryshme që do të kontribuojnë në rritjen e pjesëmarrjes rinore në shoqërinë tonë si parakusht për një të ardhme me më shumë mundësi. Detyra primare e secilit udhëheqës dhe aktivist në sektorin civil, është që të krijoj sa më shumë udhëheqës e aktivist të rinj që do të merren me tema të ndryshme shoqërore për të ushtruar një ndikim sa më të gjerë.

Nga kërkesa studentore deri te “Revolucioni laraman”

Aktivizmi dhe organizimi rinor në Maqedoninë e Veriut ka qenë dhe vazhdon të jetë temë shumë e theksuar. Duke filluar nga kërkesat e studentëve në vitin 2015/2016 për universitete autonome dhe parlamente studentore të pavarura nga partitë politike ku studentët organizuan

¹ <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2019/12/WFD-Youth-NMK.pdf>

protesta të shumta që morrën vëmendje rajonale dhe duke vazhduar kështu me kërkesat dhe protestat e nxënësve të shkollave të mesme në tërë Maqedoninë për largimin e testit ekstern nga arsimi fillor dhe i mesëm kanë ndikuar jashtzakonisht shumë në peisazhin politik në vend. Këto lëvizje studentore, rezultuan në reformën, respektivisht miratimin e ligjit për arsim të lart në vitin 2018 – ku universitetet arritën të jenë deri në një fushë të caktuar autonome për nga aspekti i vendimmarjes si dhe anulimin e provimit ekstern në shkollat fillore dhe të mesme. Në të njëjtën periudh kohore, vala e këtyre protestave vazhduan me një ritëm dhe kërkesa tjera që për popullin në maqedoni janë të njohura si *“revolucion i laraman”* që e kaploj vendin në periudhën 2015-2016, rezultoj edhe në ndryshimin e qeverisë dhe një sistemi të korrumpuar të Gruevskit. Në periudhën 2017-2021, kemi një frymë të re të organizimit rinor, respektivisht të organizimit të nxënësve të shkollave të mesme në Maqedoninë e Veriut. Me themelimin dhe organizimin e nxënësve tek UNSHM, nxënësit në nivel nacional arritën të bëhen partner pjesërisht të barabartë në vendimmarrje të proceseve arsimore dhe faktor shumë të rëndësishëm duke formësuar masën e re në tërësi sa i përket avancimit të të drejtave të nxënësve në vend, si dhe duke fuqizuar pozitën e tyre në shoqëri. Me këto shembuj të ilustruar, të rinjtë kanë dëshmuar se janë të aftë në proceset vendimmarrëse, në avancimin e kauzave të ndryshme shoqërore, në gjetjen e zgjidhjeve kreative e moderne për problemet e të rinjëve dhe shoqërisë në përgjithësi.

Në retrospektivë, të gjithë këto momente decisive e historike për të ardhmen e arsimit dhe të shtetit – kanë qenë të pamundura të realizohen pa pjesëmarrjen e të rinjve në këto të fundit. Gjithësesi, nganjëherë mesa duket ne si aktivist e të rinj nuk jemi aq të vetëdijshëm për fuqinë që e kemi dhe ndikimin që mundemi të zhvillojmë në masa e grupe më të gjëra njerëzish. Andaj, këtë shkrim e konsideroj edhe si një thirrje për të rinjtë (wake up call) që të aktivizohen në shoqëri që të japim një kontribut sado i vogël qoftë për të pasur një ndikim. Kur vetëm ankoresh për gjendjen që e kemi, nuk zgjidh gjë. Ndërsa kur je aktiv dhe flet zëshëm për problemet në shoqëri dhe vepron për zgjidhjen e të njëjtave, gjërat fillojnë të ndryshojnë në përmasa të vogla. Nëse kjo qasje praktikohet më shumë, atëherë ndryshimi shumëfishohet dhe krijon revolucion.

E gjithë kjo lë të kuptohet se aktivizmi rinor dhe studentor zë pozicion bazë në shoqëri e cila krijon një koncept kryesor të organizimit dhe mendimit socio-kulturorë, ku shoqërit me pjesëmarrje të lartë të grupeve studentore konsiderohen si fuqi të efikasitetit dhe progresit të ndërsjelltë. Sa i përket kësaj kuptojmë se aktivizmi studentor ka si detyrë kryesore të pasqyrojë transformimet socio - kulturore, ngritjen

e ndërgjegjësimit tek studentët dhe të kyçet në shtigjet kryesore të zhvillimit të sotëm të shoqërisë duke ju mundësuar aktivizmi me eksperiencë praktike, bindje për të vepruar në mënyrë kolektive gjë që ndimon në funksionimin e një demokracie, një pikë thelbësore për të kuptuar qytetarin demokratik. Gjithashtu aktivizmi studentor ndikon në ekspozimin e vetëvetes ku ofrohet hapësirë prezantimi për qendrimet e tyre në opinion.

Aktivizëm rinor kundrejt “të ndëgjueshmëve” partiak

Aktivizmi është një qasje e prespektivave të ndryshme kulturore që ambientohen në shoqëri si një pikë e përbashkët e egzistencës njerëzore e cila i përgjigjet gjendjes së sotme të globalizimit. Gjithashtu aktivizmi mund të kuptohet si një ndihmë vitale për kuptimin e vetvetes, kulturave të ndryshme dhe problemeve të shoqërisë dhe më gjerë, ndërsa të rinjtë që participojnë në lëvizjet studentore përfshihen drejtpërdrejtë në strategjitë dhe vendimarrjen politike që në thrlb është i rëndësishëm por është vështirë të vlerësohet konkretisht veprimtaria studentore, ku mund të hasim edhe dallime thelbësore që reflektojnë në shoqëri. Sidoqoftë një koncept i tillë i reziston mendimeve progresive për aktivizmin studentorë.

Sipas socio-psikologjis kuptojmë se njeriu gjithmonë interesohet për botën që e rrethon. Ai do t’i kuptojë njerëzit e tjerë dhe sjelljet e tyre, t’i njohë objektet dhe dukuritë, t’i parashihë proceset dhe parasegjithash orvatet t’u përgjegjet pyetjeve të shumta lidhur me personalitetin e tij dhe aktivitetin e vet. Kjo është ana e këndëshme e aktivizmit studentor, pasi ata përdorin vetëveten e tyre për të aritur qëllime pozitive në kolektiv dhe për të kuptuar diversitetin studentor. Një prespektivë

KUR VETËM ANKOHESH PËR GJENDJEN QË E KEMI, NUK ZGJIDH GJË. NDËRSA KUR JE AKTIV DHE FLET ZËSHËM PËR PROBLEMET NË SHOQËRI DHE VEPRON PËR ZGJIDHJEN E TË NJËJTAVE, GJËRAT FILLOJNË TË NDRYSHOJNË NË PËRMASA TË VOGLA. NËSE KJO QASJE PRAKTIKOHET MË SHUMË, ATËHERË NDRYSHIMI SHUMËFISHOHET DHE KRIJON REVOLUCION. E GJITHË KJO LË TË KUPTOHET SE AKTIVIZMI RINOR DHE STUDENTOR ZË POZICION BAZË NË SHOQËRI E CILA KRIJON NJË KONCEPT KRYESOR TË ORGANIZMIT DHE MENDIMIT SOCIO-KULTURORË, KU SHOQËRIT ME PJESËMARJE TË LARTË TË GRUPEVE STUDENTORE KONSIDEROHEN SI FUQI TË EFIKASITETIT DHE PROGRESIT TË NDËRSJELLTË. SA I PËRKET KËSAJ KUPTOJMË SE AKTIVIZMI STUDENTOR KA SI DETYRË KRYESORE TË PASQYROJË TRANSFORMIMET SOCIO - KULTURORE, NGRITJEN E NDËRGJEGJËSIMIT TEK STUDENTËT DHE TË KYÇET NË SHTIGJET KRYESORE TË ZHVILLIMIT TË SOTËM TË SHOQËRISË DUKE JU MUNDËSUAR AKTIVIZMI ME EKSPERIENCA PRAKTIKE, BINDJE PËR TË VEPRUAR NË MËNYRË KOLEKTIVE GJË QË NDIMON NË FUNKSIONIMIN E NJË DEMOKRACIE, NJË PIKË THELBËSORE PËR TË KUPTUAR QYTETARIN DEMOKRATIK

e vetë-objektivizmit e cila reduktohet në kornizat e dispozitave për një vetë-istrukturalizim përkatës. Shembujt e më lart janë vetëm një pjesë e fenomeneve të shpjegueshme të aktivizmit studentor, ku nga kjo mund të konstatohet se aktivizmi dhe studentët janë faktor që kontribuojnë në zhvillimin e shoqërisë.

Personalisht jam i mendimit se kemi mangësi në organizimin e aktivizmit, jo vetëm studentorë por dhe në shoqëri në përgjithësi, ku në këtë rast paraqitet si problem gaditshmëria për tu ballafaquar me sfidat e një spektri socio-kulturor në vend. Aktivizmi studentorë ka të bëjë me studentë konkret të cilët ua kushtojnë energjinë e tyre gjërave që ata dëshirojnë dhe në të cilat besojnë. Tek studentët në Maqedoninë e Veriut kjo energji nuk po gjenë hapsirë të shfrytëzohet dhe regjenerohet. Megjithatë, për këtë arsye është e natyrshme të mendojmë për të rregulluar statusin e aktivizmit studentor në Maqedoninë e Veriut, me participim të drejtpërdrejtë nga studentët, pa përjashtim për pikpamjet politike të tyre. Ky orientim heton gjendjen më të gjerë për të pasqyruar aktivizmin studentorë dhe për t'i mbrojtur studentët si mundësi për t'i shërbyer shoqërisë dhe të hapë shtigjet kryesore të zhvillimit të sotëm të sajë.

Aktivizimi studentorë duhet kuptuar si guxim qytetar që mbron të drejtat themelore të studentëve, shoqërisë dhe ambientit në të cilin jetojmë. Mbi të gjithash është koncept qytetar për zgjedhjen e problemeve për një shoqëri preventive dhe të integruar në teren, ku gjithashtu aktivizmi studentor paraqitet si mekanizëm efektiv për zbatimin e konventave dhe kriterëve që i takojnë të drejtave të studentëve dhe heqjen e dallimeve të ndryshme ekzistuese.

Një ndër faktorët që në mendimin tim është duke ndikuar negativisht në fuqizimin e të rinjve në Maqedoninë e

**KUR VETËM ANKOHESH PËR
GJENDJEN QË E KEMI, NUK
ZGJIDH GJË. NDËRSA KUR
JE AKTIV DHE FLET ZËSHËM
PËR PROBLEMET NË SHOQËRI
DHE VEPRON PËR ZGJIDHJEN
E TË NJËJTAVE, GJËRAT
FILLOJNË TË NDRYSHOJNË NË
PËRMASA TË VOGLA. NËSE
KJO QASJE PRAKTIKOHET MË
SHUMË, ATËHERË NDRYSHIMI
SHUMËFISHOHET DHE KRIJON
REVOLUCION. E GJITHË KJO LË
TË KUPTOHET SE AKTIVIZMI
RINOR DHE STUDENTOR ZË
POZICION BAZË NË SHOQËRI
E CILA KRIJON NJË KONCEPT
KRYESOR TË ORGANIZMIT DHE
MENDIMIT SOCIO-KULTURORË,
KU SHOQËRIT ME PJESËMARJE
TË LARTË TË GRUPEVE
STUDENTORE KONSIDEROHEN
SI FUQI TË EFIKASITETIT DHE
PROGRESIT TË NDRËSJELLTË.
SA I PËRKET KËSAJ KUPTOJMË
SE AKTIVIZMI STUDENTOR
KA SI DETYRË KRYESORE TË
PASQYROJË TRANSFORMIMET
SOCIO - KULTURORE, NGRITJEN
E NDRËRGJEGJËSIMIT TEK
STUDENTËT DHE TË KYÇET
NË SHTIGJET KRYESORE
TË ZHVILLIMIT TË SOTËM
TË SHOQËRISË DUKE JU
MUNDËSUAR AKTIVIZMI ME
EKSPERIENCA PRAKTIKE,
BINDJE PËR TË VEPRUAR NË
MËNYRË KOLEKTIVE GJË QË
NDIMON NË FUNKSIONIMIN
E NJË DEMOKRACIE, NJË PIKË
THELBËSORE PËR TË KUPTUAR
QYTETARIN DEMOKRATIK**

Veriut por edhe në rajon, janë individë të caktuar në parti politike të cilët nuk e kanë të zhvilluar mendimin, dhe ende më pak veprimin kritik, por që njëkojesisht njihen edhe si “të ndëgjueshmit” e kryetarit të partisë që përfaqësojnë, ku dhe paraqiten në diskursin publik si përfaqësues të të rinjve. Ky fenomen, në literaturën e shoqërisë civile njihet si tokenism ose praktika për të bërë diçka vetëm në mënyrë simbolike. Shembuj konkret, janë të rinjtë në fushata zgjedhore që proklamohen si vendimmarrës në partitë që përfaqësojnë, a në fakt janë thjesht ngjithës e shkëputës të posterave të partive politike ose të veçojmë nga fushata zgjedhore për zgjedhjet parlamentare të vitit 2020 në RMV, ku vetëm 19.17% e kandidatëve për deputet ishin të moshës 18-29 vjeç, dhe vetëm 4 nga gjithsej 120 deputet, në Kuvendin e Maqedonisë së Veriut janë të moshës 18-29. Përkundër faktit që politikanët vazhdimisht theksojnë togfjalëshin e famshëm se “rinia është e ardhmja e vendit” edhe në zgjedhjet lokale të 2021, nuk ju besuan të rinjve, ku vetëm 2.9% e të rinjve ishin kandidat për kryetar të komunave. Andaj, është jashtëzakonisht e rëndësishme, të parashtrohet pyetja pse politikanët hezitojnë të fuqizojnë të rinjtë? A ndjehen ata të rrezikuar nga fuqizimi i të rinjve?

Përskaj faktit që në shtetin tonë, të jesh politikanë ka konotacion negativ tek njerëzit sepse qytetarët kanë humbur besimin tek politikanët dhe institucionet që ato udhëheqin përshkak të mos transparencës dhe korrupsionit të theksuar, në vendet me demokraci të konsoliduar, politikanët janë model për popullin dhe të rinjtë. Ata në shumicën e rasteve posedojnë legjitimitet, kredibilitet dhe vizion. Kësisoj, për të kuptuar detyrën e tyre si përfaqësues të popullit duhet parafrazuar një ndër aksiomat e Spinozës që thotë: Shteti si institucion nuk ka asnjë funksion tjetër, përveç se të jetë në shërbim të qytetarëve!

Pjesëmarrje e zmadhuar rinore me votues më të rinj?

Mos të harrojmë se fajtor për status-quo në rritjen e pjesëmarrjes rinore në masë më të vogël është edhe vet shoqëria civile, përshkak të mobesueshmërisë të krijuar tek qytetarët e konkretisht të rinjë që kanë ndaj sektorit civil nga viti 2016, pas përfundimit të revolucionit laraman ku një numër i madh i fytyrave të sektorit civil, përfunduan në pozita deputetësh ose vende ministrorë në Qeveri dhe kësioj shoqëria civile humbi paksa kredibilitetin që e gëzonte në popull. Sipas një hulumtimi “Perceptimi i të rinjve në vend” i publikuar në vitin 2019, në pyetjen që t’i vlerësojnë institucionet me note (1-5) se cilët janë më relevante, shoqërinë civile e kanë vlerësuar me notën 2,4. Nga i njejt hulumtim, theksohet se mbi 80% e të anketuarëve nuk kanë marrë pjesë në asnjë iniciativë qytetare dhe nuk kanë qenë vullnetar në asnjë organizim.

Këto dhe shumë hulumtime të tjera janë një argument më shumë për gjendjen faktike e rinisë pasive në vendin tonë që është shkaktuar nga shumë faktor të ndryshëm politik e ekonomik. E rëndësishme është që autoritetet e vendit në bashkëpunim me sektorin civil, të ju përgjigjen këtyre sfidave që të rinjt janë duke u përballur. Një shoqëri e vetëdijshme është një shoqëri aktive, andaj un jam ithtar i mendimit të Platonit që qytetarët e kanë obligim të jenë pjesë e proceseve që ndodhin në shoqëri sepse vetëm në këtë mënyrë vendi mund të ecë në drejtimin e duhur.

Në opinionin tim, ekzistojnë disa zgjidhje për rritjen e pjesëmarrjes rinore në shoqëri dhe në politikat publike. Institucionet dhe shteti duhet të ofrojnë e krijojnë sa më shumë mundësi për të rinjtë që të ardhmen tonë ta shohim në vendet ku jetojmë, të rinjtë të jenë vendimmarrës në çështje që janë në interes të tyre dhe mbështetje më të madhe për organizatat aktive rinore. Sidomos, të gjitha politikat rinore të sjellura nga Qeveria, duhet të jenë në konsultime të plota me grupe dhe organizata rinore. Gjithashtu, shumë vende të botës si masë për rritjen e pjesëmarrjes rinore në politikë dhe proceset shoqërore kanë bërë reforma legjislative duke ulur të drejtën e votës në moshën 16 vjeçare. Inicues të kësaj reforme është Austria, që për herë të parë ka lejuar të drejtën e votës nga mosha 16 vjeçare në vitin 2007 – me reformat zgjedhore, si rezultat i dy faktorëve: mospjesëmarrjes rinore në skenën politike austriake dhe plakjes së vazhdueshme të popullatës në Austri – kësaj të rinjt kishin një përgjegjësi në rritje për të siguruar mirëqenien e së ardhmes në shtetin e tyre duke kontribuar në vendimmarje të drejtpërdrejt. Pas reformës zgjedhore të vitit 2007 në zgjedhjet e para nacionale në Austri, dalja e qytetarëve që votonin për herë të parë ishte 88% - që ishte historike. Pas 14 viteve të kësaj praktike, Austria është një model për avansimin e pozitës të rinjve në botë. Vlen gjithashtu të theksohet se reforma e moshës së votimit në Austri u shoqërua me disa masa për të rinjtë, siç janë fushatat ndërgjegjësuese për votim. Për më tepër, edukimi qytetar dhe civil u zbatua si lëndë e detyrueshme arsimore ndërkurrikulare në shkollat fillore dhe të mesme që reforma e moshës së votimit të vetëdijësoj të rinjtë për rëndësinë e pjesëmarrjes aktive në shoqëri. Këtë praktik të sukseshme më vonë e vazhduan shtetet si Malta, Belgjika, Australia, Luxemburg që kanë pasur arritje të madhe edhe në periudhë afatgjate, duke emancipuar gjeneratat e reja politikisht për të krijuar qytetarë aktiv duke ndikuar në formësimin e shoqërisë në tërësi.

Sa i përket Strategjisë Nacionale Rinore 2016-2025, e njëjta duhet të analizohet se ku nuk është implementuar, dhe vërejtjet të merren parasysh gjatë draftimit të strategjisë për dhjetvjeçarin e ardhshëm –

SHUMË VENDE TË BOTËS
SI MASË PËR RRRITJEN E
PJESËMARRJES RINORE NË
POLITIKË DHE PROCESET
SHOQËRORE KANË BËRË
REFORMA LEGJISLATIVE DUKE
ULUR TË DREJTËN E VOTËS NË
MOSHËN 16 VJEÇARE. INICUES
TË KËSAJ REFORME ËSHTË
AUSTRIA, QË PËR HERË TË
PARË KA LEJUAR TË DREJTËN
E VOTËS NGA MOSHA 16
VJEÇARE NË VITIN 2007 – ME
REFORMAT ZGJEDHORE, SI
REZULTAT I DY FAKTORËVE:
MOSPJESËMARRJES RINORE
NË SKENËN POLITIKE
AUSTRIAKE DHE PLAKJES
SË VAZHDUESHME TË
POPULLATËS NË AUSTRI –
KËSISOJ TË RINJT KISHIN NJË
PËRGJEGJËSI NË RRRITJE PËR
TË SIGURUAR MIRËQENIEN
E SË ARDHMES NË SHTETIN
E TYRE DUKE KONTRIBUAR
NË VENDIMMARJE TË
DREJTPËRDREJT. PAS
REFORMËS ZGJEDHORE TË VITIT
2007 NË ZGJEDHJET E PARA
NACIONALE NË AUSTRI, DALJA
E QYTETARËVE QË VOTONIN
PËR HERË TË PARË ISHTE 88%
- QË ISHTE HISTORIKE. PAS 14
VITEVE TË KËSAJ PRAKTIKE,
AUSTRIA ËSHTË NJË MODEL
PËR AVANSIMIN E POZITËS TË
RINJVE NË BOTË

që duhet të shënoj periudhën kur të rinjtë në përqindje të madhe do të jenë bartës të proceseve të rëndësishme në shoqëri. Dhjetvjeçari i ardhshëm është periudha kur të rinjtë do të jenë partner të barabart në vendimmarje dhe udhëheqës të institucioneve duke sjellur kështu një frymë të re progresive që do të zhvillojë shtetin në të gjitha sferat dhe sfidat që na presin.

Nga aktivizmi im në shoqërinë civile, si ish udhëheqës i nxënësve të shkollave të mesme në RMV për periudhën 2017-2021 kam mësuar se me sinqeritet, vendoshmëri dhe guxim mund të arrihen shumë gjëra. Për të përfunduar qasjen time kundrejt aktivizmit studentorë dhe fuqisë së të rinjve në vend po parafrazojë Étienne de La Boétie që thotë se: “Kjo dëshirë, ky vullnet, është i njëjtë për të mençurit dhe për të marrët, për të guximshmit dhe për burracakët në qëllimin për të arritur gjithçka që mund t’i bënte ata të lumtur apo të kënaqur... Liria është një e mirë kaq e madhe dhe e bekuar, saqë po humbi ajo hapë derën të këqijave”. Të rinjtë duhet të zgjedhin vet në qoftë se do të zgjedhin guximin për të arritur qëllimet e tyre, apo do të humbin mundësinë për të qenë të lirë dhe të presin për hapjen e derës së të këqijave.

(Blendi Hodai është student në Fakultetin Filozofik në Universitetin “Shën Kirili dhe Metodi”, Shkup, në grupin për Studime ndërkombëtare dhe ndërkulturore. Ai është aktivist i dedikuar i cili angazhohet për kyçe të bashkësive për arritje të drejtësisë sociale dhe për ambient më të pastër jetësor. Është me eksperiencë në trajnim dhe promovimin e aktivizmit, udhëheqjen e programeve dhe sigurimin e përkrahjes për ato. Për momentin është drejtor ekzekutiv i OJQ Forumi për ndryshime arsimore. Deri shpejt ishte lider i Unionit të nxënësve të shkollave të mesme të R. së Maqedonisë së Veriut.)

ВИСТИНСКАТА СИЛА НА МЛАДИТЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

БЛЕНДИ ХОДАИ

НАЈНОВОТО ИСПИТУВАЊА
ЗА ОРГАНИЗИРАНОСТА,
АКТИВНОСТА И
ВОЛОНТИРАЊЕТО,
СПРОВЕДЕНО ОД
WESTMINSTER FOUNDATION,
ПОКАЖУВА ДЕКА САМО
3% ОД МЛАДИТЕ ЛУЃЕ ВО
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
СЕ ЦЕЛОСНО ЗАДОВОЛНИ
ОД СВОЈАТА ПОЗИЦИЈА ВО
ОПШТЕСТВОТО, ДОДЕКА
ОСТАНАТИТЕ НЕ СЕ
ЗАДОВОЛНИ. ОВА НАВЕДУВА
НА ЗАКЛУЧОК ДЕКА
ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО,
ЗАЕДНО СО ДРЖАВНИТЕ И
ЛОКАЛНИ ВЛАСТИ ТРЕБА
ДА СОЗДАДАТ КРЕАТИВНИ
СТРАТЕГИИ ЗА ВКЛУЧУВАЊЕ
НА ШТО ПОГОЛЕМ БРОЈ
МЛАДИ ЛУЃЕ ВО ГРАЃАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ И ДРУГИ
АКТИВНОСТИ, СО ШТО
ЌЕ ПРИДОНЕСАТ ЗА
ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ВКУПНОТО
УЧЕСТВО НА МЛАДИТЕ
ВО ОПШТЕСТВОТО И
КРЕИРАЊЕТО ИДНИНА СО
ПОВЕЌЕ МОЖНОСТИ

Историски гледано, младите секогаш биле „влична локомотива“ на општеството, иницијатори на социо-политичките промени во светот. Во одлучувачките моменти за иднината на разни општества во Европа и САД, новите генерации непрекинато работеле за уривање и промени на политичките тоталитарни и потчинувачки системи. Таков е случајот со студентските протести во Чешка во 1939 година, кои се сметаат за генеза на организирање на студентските движења како последица на нацистичкиот режим, а затворањето на универзитетите во Чешка и пошироко, ќе ѝ го дадат на Европа најдобриот пример за напредок на едно општество. Подоцна, со падот на Берлинскиот ѕид во 1989 година, што се смета за симбол на еден од најважните моменти во Европа, на младите им успеа да спојат две раздвоени држави во една: Сојузна Република Германија и Германска Демократска Република, односно Западна и Источна Германија. На Балканот, во комунистичка Албанија во 90-тите години стотици илјади студенти организираа антикомунистички демонстрации, а на 11 декември

1990 година го соборија комунистичкиот режим и го заменија со демократски парламентарен систем и плурализам. Примери има и во другите околни земји, како што беа студентските протести во 90-тите години во Косово, каде што она што започна како студентско движење заврши со слобода и независност на Косово. Или студентските протести за поддршка на Тетовскиот Универзитет во Македонија, кој остана познат и по тоа што е единствен универзитет чие отворање беше платено со човечки живот. Ако продолжиме со набројувањето, ќе стигнеме и до денешните движења против климатските промени, започнати од младата шведска активистка Грета Тунберг, што го привлече светското внимание и покрена дебата меѓу политичарите за преземање конкретни чекори за спречување на климатските промени, и тоа на состаноци на: НАТО, Г7, ЕУ, Обединетите нации, и други организации.

Младите гласачи ги казнија старите градоначалници

Во Република Северна Македонија едно од првите студентски движења се смета Студентскиот парламент на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, основан во 1949 година. Од 1991 година оваа организација го менува своето име во Студентска унија на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, додека во 2008 година се именуваше како Студентски парламент на УКИМ. По осамостојувањето на земјата од поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија, се создадоа и други студентски движења и организации коишто, главно, се занимаваа со студентска проблематика, но без некој конкретен видлив резултат во подобрувањето на студентскиот стандард.

Во поново време, повеќе држави имаат усвоено закони за регулирање на младинскиот стандард. Во февруари 2020 година, Собранието на РСМ го усвои Законот за младинско учество и младински политики, со намера да се зацврсти ентитетот на младите во процесите на одлучување, со што земјата стана една од првите во регионот со регулатива во оваа област. Но, и во Северна Македонија, како и во останатите држави од Западен Балкан, праксата покажува дека законите не се спроведуваат доследно, заради што граѓаните често немаат доверба во релевантните државни институции. Дури ниту самите институции не преземаат доволно чекори за да го подобрат својот кредибилитет. Откако беше усвоен Законот

за младинско учество и младински политики, не сме виделе нешто конкретно од државните институции за спроведување на одредбите од овој документ. Според член 16 од овој Закон, секоја општина во државата е задолжена да формира младински совет, во кој младите од таа средина на локално ниво ќе можат да се организираат институционално за решавање на проблемите и организирање на разни активности. Освен младински совет, според членовите: 21, 22 и 23, општината е должна да отвори и канцеларија за млади, центар за млади, но и да избере член кој ќе биде задолжен за координација на активностите и спроведување на младинската проблематика на локално ниво. Според член 25, пак, општините во својот годишен буџет треба да издвојат 0,1 % за активности на младите луѓе.

Не случајно, на Локалните избори што се одржаа во октомври 2021 година, младите гласачи во Северна Македонија во голема мера со својот глас ги казнија претседателите на општините од минатиот мандат, токму заради тоа што не инвестираа во подобрувањето на нивните услови за живот и активности на општинско ниво.

Според едно испитување, кое сè уште не е објавено, од вкупно 84 општини во Северна Македонија, само 15 имаат формирано младински совет, избран на конкурс. Затоа, нашата задача како младински активисти е да извршиме притисок врз институциите Законот да не остане само на хартија, како што беше случај во минатото. Притоа, не треба да забораваме дека Законот не е единствената можност за зајакнување на младинските интереси во општествените процеси. Најновото испитувања за: организираноста, активноста и волонтирањето, спроведено од Westminster Foundation, покажува дека само 3% од младите луѓе во Северна Македонија се целосно задоволни од својата позиција во општеството, додека останатите не се задоволни. Ова наведува на заклучок дека граѓанското општество, заедно со државните и локални институции треба да создадат креативни стратегии за вклучување на што поголем број млади луѓе во граѓански организации и други активности, со што ќе придонесат за зголемување на вкупното учество на младите во општеството и креирањето иднина со повеќе можности. Примарна задача на секој раководител и активист од граѓанскиот сектор е да охрабри што поголем број други млади раководители и активисти кои ќе покренат нови општествени теми и ќе извршат што е можно поголемо влијание.

Од студентски барања до „Шарена револуција“

Младинскиот активизам и организираноста во Северна Македонија беше, продолжува да биде многу актуелна тема. Почнувајќи од барањата на студентите во 2015/2016 година за автономија на универзитетите и независни студентски парламенти од политичките партии, кога студентите организираа серија протести коишто го свртеа вниманието во целиот регион, па до протестите на учениците од средните училишта низ цела Македонија за укинување на екстерното тестирање во основните и средните училишта, младинскиот активизам изврши необично силно влијание врз политичкиот пејзаж во државата. Овие младински движења резултираа со реформи, со донесување на Законот за високо образование во 2018 година, со што универзитетите постигнаа извесен степен на автономија во однос на одлуките, но и со укинувањето на екстерното тестирање во основните и средни училишта. Во истиот период, бранот

ПОЧНУВАЈЌИ ОД БАРАЊАТА НА СТУДЕНТИТЕ ВО 2015/2016 ГОДИНА ЗА АВТОНОМИЈА НА УНИВЕРЗИТЕТИТЕ И НЕЗАВИСНИ СТУДЕНТСКИ ПАРЛАМЕНТИ ОД ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ, КОГА СТУДЕНТИТЕ ОРГАНИЗИРАА СЕРИЈА ПРОТЕСТИ ШТО ГО СВРТЕА ВНИМАНИЕТО ВО ЦЕЛИОТ РЕГИОН, ПА ДО ПРОТЕСТИТЕ НА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ ОД ЦЕЛА МАКЕДОНИЈА ЗА УКИНУВАЊЕ НА ЕКСТЕРНОТО ТЕСТИРАЊЕ ВО ОСНОВНИТЕ И СРЕДНИТЕ УЧИЛИШТА, МЛАДИНСКИОТ АКТИВИЗАМ ИЗВРШИ НЕОБИЧНО СИЛНО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ПОЛИТИЧКИОТ ПЕЈЗАЖ ВО ДРЖАВАТА. ОВИЕ МЛАДИНСКИ ДВИЖЕЊА РЕЗУЛТИРАА СО РЕФОРМИ, СО ДОНЕСУВАЊЕ ЗАКОНОТ ЗА ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ ВО 2018 ГОДИНА, НО И СО УКИНУВАЊЕТО НА ЕКСТЕРНОТО ТЕСТИРАЊЕ. БРАНОТ ПРОТЕСТИ ПРОДОЛЖИ СО ОДРЕДЕН РИТАМ, ПРОШИРУВАЈЌИ ГО СПИСОКОТ СО БАРАЊА И ПРЕТОЧУВАЈЌИ СЕ ВО ДВИЖЕЊЕТО КОЕШТО ВО МАКЕДОНИЈА СТАНА ПОЗНАТО КАКО „ШАРЕНА РЕВОЛУЦИЈА“

протести продолжи со одреден ритам, проширувајќи го списокот на барања и преточувајќи се во движењето коешто во Македонија стана познато како „Шарена револуција“ и коешто во 2015-2016 година резултираше со промена на власта и пад на корумпираниот систем на тогашниот премиер Никола Груевски. Подоцна, во периодот 2017-2021 година, во земјата се роди нов дух во младинското организирање, односно во организирањето на учениците во средните училишта. Со формирањето и организирањето на учениците во Унија на средношколците на Македонија (УСМ), на државно ниво, учениците постигнаа делумно да бидат рамноправни партнери во

решавањето на прашања од образовните процеси и важен фактор за унапредување на правата на учениците во земјата и јакнење на нивната улога во општеството. Со овие движења, младите докажаа дека се способни за: учество во процесите на одлучување; унапредување на различни општествени каузи; изнаоѓање на креативни и модерни решенија за проблемите на младите и на општеството во целина.

Гледано од сегашна перспектива, сите овие одлучувачки и историски моменти за иднината на образованието и на државата ќе беа невозможни без учество на младите. Понекогаш ние, младинските активисти, не сме доволно свесни за силата што ја поседуваме и влијанието што можеме да го наметнеме во широк радиус. Заради тоа, и овој текст го сметам за еден повик до младите (wake up call) да се активираат во општеството, за сите заедно да дадеме придонес, да извршиме влијание. Ако само се жалиш за состојбата во која се наоѓаме, нема ништо да постигнеш. Но, ако си активен и говориш гласно за проблемите во општеството, ако делуваш за нивно решавање, работите почнуваат да се менуваат, полека, во мал обем. Ако овој пристап се применува повеќе, тогаш промените се мултиплицираат и се прави револуција. Младинскиот и студентскиот активизам се основата во општество коешто создава концепт на организирање и социо-културна мисла. Општествата со високо учество на студентските асоцијации се сметаат за силни, ефикасни, со заемен напредок. Студентскиот активизам ја подига свеста кај младите, ги вклучува во главните правци на општествениот развој, ја помага демократијата и влијае за истакнување на личноста на младите луѓе

АКО САМО СЕ ЖАЛИШ ЗА СОСТОЈБАТА ВО КОЈА СЕ НАОЃАМЕ, НЕМА НИШТО ДА ПОСТИГНЕШ. НО, АКО СИ АКТИВЕН И ГОВОРИШ ГЛАСНО ЗА ПРОБЛЕМИТЕ ВО ОПШТЕСТВОТО, АКО ДЕЛУВАШ ЗА НИВНО РЕШАВАЊЕ, РАБОТИТЕ ПОЧНУВААТ ДА СЕ МЕНУВААТ, ПОЛЕКА, ВО МАЛ ОБЕМ. АКО ОВОЈ ПРИСТАП СЕ ПРИМЕНУВА ПОВЕЌЕ, ТОГАШ ПРОМЕНИТЕ СЕ МУЛТИПЛИЦИРААТ И СЕ ПРАВИ РЕВОЛУЦИЈА. МЛАДИНСКИОТ И СТУДЕНТСКИОТ АКТИВИЗАМ СЕ ОСНОВАТА ВО ОПШТЕСТВО КОЕШТО СОЗДАВА КОНЦЕПТ НА ОРГАНИЗИРАЊЕ И СОЦИО-КУЛТУРНА МИСЛА. ОПШТЕСТВОТА СО ВИСОКО УЧЕСТВО НА СТУДЕНТСКИТЕ АСОЦИЈАЦИИ СЕ СМЕААТ ЗА СИЛНИ, ЕФИКАСНИ, СО ЗАЕМЕН НАПРЕДОК. СТУДЕНТСКИОТ АКТИВИЗАМ ЈА ПОДИГА СВЕСТА КАЈ МЛАДИТЕ, ГИ ВКЛУЧУВА ВО ГЛАВНИТЕ ПРАВЦИ НА ОПШТЕСТВЕНИОТ РАЗВОЈ, ЈА ПОМАГА ДЕМОКРАТИЈАТА И ВЛИЈАЕ ЗА ИСТАКНУВАЊЕ НА ЛИЧНОСТА НА МЛАДИТЕ ЛУЃЕ

Младинскиот и студентскиот активизам се основата во општество коешто создава концепт на организирање и социо-културна мисла. Општествата со високо учество на студентските асоцијации се сметаат за силни, ефикасни, со заемен напредок. Главната задача на студентскиот активизам е да ги отслика социо-културните разлики, да ја издигне свеста кај студентите, да ги вклучи во главните правци на денешниот

општествен развој. Да овозможи активизам низ практични искуства, убедување за да се делува колективно, нешто што го помага функционирањето на демократијата, создава појдовни точки за да се разбере демократскиот граѓанин. Студентскиот активизам влијае и за истакнувањето на личноста на младите луѓе и нуди простор за претставување на нивните ставови во јавноста.

Младински активизам наспроти партиски „послушници“

Активизмот е пристап со различни културни перспективи, поставени во општеството како заедничка точка на човековото постоење која одговара на денешниот глобализам. Активизмот може да се разбере и како витална помош за саморазбирање, за приближување на различните култури и проблемите во општеството во поширока смисла. Младите кои партиципираат во различни движења на нивната генерација се вклучени во стратегиите и носењето политички одлуки што во основа е важно, иако често тешко се вреднува. Социо-психологијата вели дека човекот секогаш се интересирал за светот што го опкружува, дека стреми да ги разбере другите луѓе и нивното однесување, да ги запознае објектите и појавите, да ги предвиди процесите и, пред сè, да се обиде да даде одговор на многуте прашања поврзани со неговата личност и неговите активности. Ова е пријатната страна на студентскиот активизам, затоа што тој се заложува самиот себе за постигнување позитивни цели и за разбирање на различностите. Примерите дадени на почетокот од текстот се само дел од објаснувачките феномени на студентскиот активизам, но од нив може да се заклучи дека активизмот и студентите се силен фактор којшто придонесува за развој на општеството.

Засега, според моето лично искуство, сè уште имаме слабости во однос на младинскиот активизам, не само кај студентите, туку и во општеството во целина. Еден од проблемите е нивото на подготвеност за соочување со предизвиците на цел еден социо-културен спектар. Активизмот се сведува на ангажман на конкретни студенти кои својата енергија ја насочуваат за цели коишто тие ги сакаат и на коишто им веруваат. Но, кај студентите во Северна Македонија оваа енергија не наоѓа простор за целосна искористеност и регенерирање. Затоа, природно е да размислуваме за регулирање на статусот на студентскиот активизам во земјата, преку директно учество на студентите, без разлика на нивните политички погледи. Оваа

ориентација ја истражува пошироката состојба, како студентскиот активизам да ги заштити младите за тие да му служат на општеството.

Студентскиот активизам треба да се разбере како граѓанска храброст којашто ги штити основните права на младите, општеството и средината во која живееме. Тоа е граѓански концепт, пред сè, за решавање на проблемите, за превентивно општество и интегрирано на терен. Студентскиот активизам претставува ефикасен механизам за примена на конвенциите и критериумите коишто се однесуваат на студентските права и отстранување на постојните разлики.

Еден од факторите коишто според мене негативно влијае врз зајакнувањето на младинскиот глас во Северна Македонија, но и во регионот, се одредени личности во политичките партии без развиено

мислење, а уште помалку критичко делување, кои се познати како „послушници“ на партиските лидери, а во јавниот дискурс се појавуваат како претставници на младите. Овој феномен во литературата на цивилното општество е познат како токенизам или практика да се прави нешто само на симболичен начин. Конкретен пример се младите во изборната кампања кои се декларираат како одлучувачки фактор во партиите што ги претставуваат, а фактички се само лепачи и киначи на постерите за партиските кандидати. Во изборната кампања за парламентарните избори во 2020 година во РСМ, само 19,17 % од кандидатите за пратеници беа на возраст од 18-29 години, а само 4 од 120 пратеници во Собранието на Северна Македонија се на возраст од 18-29 години. Наспроти фактот што политичарите и на локалните избори во 2021 година постојано ја говореа познатата флоскула „младите се иднина на земјата“, се покажа дека, всушност, не им веруваат на младите, со оглед на тоа што само 2,9 %

ВО ИЗБОРНТА КАМПАЊА ЗА ПАРЛАМЕНТАРНИТЕ ИЗБОРИ ВО 2020 ГОДИНА ВО РСМ, САМО 19,17 % ОД КАНДИДАТИТЕ ЗА ПРАТЕНИЦИ БЕА НА ВОЗРАСТ ОД 18-29 ГОДИНИ, А САМО 4 ОД 120 ПРАТЕНИЦИ ВО СОБРАНИЕТО СЕ ВО ОВАА ВОЗРАСНА ГРУПА. НАСПРОТИ ФАКТОТ ШТО ПОЛИТИЧАРИТЕ И НА ЛОКАЛНИТЕ ИЗБОРИ ВО 2021 ГОДИНА ПОСТОЈАНО ЈА ГОВОРЕА ПОЗНАТАТА ФЛОСКУЛА „МЛАДИТЕ СЕ ИДНИНА НА ЗЕМЈАТА“, СЕ ПОКАЖА ДЕКА, ВСУШНОСТ, НЕ ИМ ВЕРУВААТ НА МЛАДИТЕ, СО ОГЛЕД НА ТОА ШТО САМО 2,9 % МЛАДИ ЛУЃЕ БЕА КАНДИДАТИ ЗА ГРАДОНАЧАЛНИЦИ. ЗАТОА, ИСКЛУЧИТЕЛНО Е ВАЖНО ДА СЕ ПОСТАВИ ПРАШАЊЕТО – ЗОШТО ПОЛИТИЧАРИТЕ ИЗБЕГНУВААТ ДА ГИ ЗАСИЛАТ ПОЗИЦИИТЕ НА МЛАДИТЕ? ДАЛИ СЕ ЧУВСТВУВААТ ЗАГРОЗЕНИ ОД ПОСИЛНИ МЛАДИ ЛУЃЕ?

млади луѓе беа кандидати за градоначалници. Затоа, исклучително е важно да се постави прашањето – зошто политичарите избегнуваат да ги засилат позициите на младите? Дали се чувствуваат загрозени од посилни млади?

Факт е дека во нашата држава да се биде политичар кај мнозинството луѓе има негативна конотација, со оглед на тоа што заради нетранспарентноста и нагласената корупција граѓаните ја имаат изгубено довербата во нив и во институциите со коишто тие раководат. Но, факт е и дека многумина од политичарите не се ни обидуваат со консолидирана демократија да покажат дека се модел за пример, пред народот, а особено пред младите. Има и такви кои уживаат легитимитет, кредибилитет и имаат визија. Токму за да се сфати нивната задача како претставници на народот би се навратил на една изрека од Спиноза: „Државата како институција нема ниту една друга функција освен да им служи на граѓаните!“

Зголемено младинското учество со помлади гласачи?

Да не забораваме дека виновник за бавното темпо на унапредување на младинското учество во земјава во извесна мера е и самото граѓанско општество. Од една страна, заради раширената општа недоверба на граѓаните во невладиниот сектор, особено на младите, а од друга страна, заради фактот што по 2016 година, по завршување на „Шарената револуција“, извесен број граѓански активисти кои беа учесници во протестите завршија како пратеници во Собранието и министри во Владата, со што дополнително го нарушија кредибилитетот на невладиниот сектор. Според истражувањето: „Перцепцијата на младите во државата“ објавено во 2019 година, на прашањето со која оценка од 1 до 5 ќе ги означат институциите и организациите, цивилното општество доби оценка 2,4. Истражувањето истакнува дека над 80 % од анкетираните никогаш не учествувале во било каква граѓанска активност, ниту, пак, биле доброволно ангажирани во било каков настан.

Ова, како и многу други истражувања, е аргумент повеќе за фактичката состојба во земјата – пасивна младина, што може да се толкува како резултат на различни политички и економски фактори. Како домашните власти, во соработка со цивилниот сектор, ќе одговорат на овие предизвици за да ги ангажираат младите? Секое свесно општество подразбира активни граѓани. Затоа, јас сум

застапник на мислењето на Платон дека граѓаните имаат обврска да бидат дел од процесите во општеството, како единствен начин целата заедница да оди напред.

Постојат различни начини за зголемување на младинското учество во општеството и во јавните политики. Пред сè, институциите и државата треба да создадат што повеќе можности за младите својата иднина ја гледаат во местата каде што живеат. Да овозможат младите сами да решаваат за прашањата коишто се однесуваат на нивниот живот, да им обезбедат поголема поддршка на активните младински организации. Сите младински политики донесени од државата треба да бидат со целосна консултација со младинските групи и организации. Во многу земји во светот како мерка за зголемување на младинското учество во политиката и општествените процеси, со законски реформи е намалена возраста за стекнување право на глас, на 16 години. Иницијатор на оваа реформа беше Австрија која за првпат во 2007 година дозволи гласање на 16-годишниците во земјата, со образложение дека населението во земјата старее, а младите треба повеќе да учествуваат на политичката сцена. Така, во рацете на младите Австријци беше префрлена поголема одговорност при обезбедувањето благосостојба и иднина на земјата. По изборните реформи од 2007 година, на првите национални избори во Австрија, излезноста на граѓаните за првпат достигна историски високи 88%. По 14 години од оваа промена, Австрија стана земја-модел за унапредување на позицијата на младите во светот. Дополнително, намалувањето на возраста на лицата со право на глас беше проследена со неколку мерки коишто се однесуваат на новите гласачи – кампањи за свесноста околу гласачкиот процес, како и воведување задолжителен предмет во основното и средно образование за важноста на активното учество во носењето одлуки во државата. Подоцна оваа пракса ја презедоа и други држави, меѓу кои: Малта, Белгија, Австралија, Луксембург... На долг рок, правото на глас на 16-годишниците во овие земји се смета за важно постигнување, за политичка еманципација на новите генерации и нивна подготовка да делуваат како активни граѓани кои влијаат на развојот на општеството во целина.

Во Северна Македонија постои Државна младинска стратегија 2016-2025 година, која, за жал, не се спроведува. Ова е главната забелешка што треба да биде земена предвид кога ќе се подготвува

ВО МНОГУ ЗЕМЈИ ВО СВЕТОТ КАКО МЕРКА ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА МЛАДИНСКОТО УЧЕСТВО, СО ЗАКОНСКИ РЕФОРМИ Е НАМАЛЕНА ВОЗРАСТА ЗА СТЕКНУВАЊЕ ПРАВО НА ГЛАС, НА 16 ГОДИНИ. ИНИЦИЈАТОР НА ОВАА РЕФОРМА БЕШЕ АВСТРИЈА КАДЕ ЗА ПРВПАТ ВО 2007 ГОДИНА СЕ ДОЗВОЛИ ГЛАСАЊЕ НА 16-ГОДИШНИЦИТЕ ВО ЗЕМЈАТА, СО ОБРАЗЛОЖЕНИЕ ДЕКА НАСЕЛЕНИЕТО СТАРЕЕ, ПА ЗАТОА МЛАДИТЕ ТРЕБА ДА СЕ ПОПРИСУТНИ НА ПОЛИТИЧКАТА СЦЕНА. ТАКА, ВО РАЦЕТЕ НА МЛАДИТЕ АВСТРИЈЦИ БЕШЕ ПРЕФРЛЕНА ПОГОЛЕМА ОДГОВОРНОСТ ПРИ ОБЕЗБЕДУВАЊЕТО БЛАГОСОСТОЈБА И ИДНИНА НА ЗЕМЈАТА. ПО ИЗБОРНИТЕ РЕФОРМИ ОД 2007 ГОДИНА, НА ПРВИТЕ НАЦИОНАЛНИ ИЗБОРИ ВО АВСТРИЈА, ИЗЛЕЗНОСТА НА ГРАЃАНИТЕ ЗА ПРВПАТ ДОСТИГНА ИСТОРИСКИ 88 %. ОД ТОГАШ АВСТРИЈА СЕ СМЕТА ЗА ЗЕМЈА-МОДЕЛ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ПОЗИЦИЈАТА НА МЛАДИТЕ ВО СВЕТОТ

стратегијата за наредната декада, период кога сегашните млади ќе бидат носители на важни процеси. Следната деценија сегашните млади ќе бидат рамноправен партнер во одлучувањето и, веројатно, раководители на институции, внесувајќи свеж и прогресивен дух што ќе ја развива државата во сите сфери и ќе се соочува со предизвиците што нè очекуваат.

Од мојот активизам во граѓанското општество, како доскорешен раководител на учениците од средните училишта во РСМ, во периодот 2017-2021 година, научив дека со искреност, решителност и храброст може да се постигне многу. На крајот од овој текст за студентскиот активизам и силата на младите во земјата, ќе го цитирам францускиот писател и политички теоретичар Етиен де ла Бое-ти (Étienne de La Boétie), кој вели: „Оваа желба, оваа волја, е иста како за умните, така и за безумните, за храбрите и за кукавиците, во намерата да се постигне сè што може да ги направи среќни или задоволни...“. Слободата е толку голема и света придобивка

што ако се изгуби ги отвора вратите на злото. Младите треба само да решат дали ќе изберат храброст за остварување на нивните намери, или ќе ја изгубат можноста да бидат слободни и ќе чекаат да се отворат вратите на злото!

(Бленди Ходаи е студент на Филозофскиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, на групата за Меѓународни и интеркултурни студии. Тој е посветен активист кој се залага за вклученост на заедниците за постигнување социјална правда и за почиста животна средина. Искусен е во

обука и промовирање активизам, водење програми и обезбедување поддршка за нив. Во моментот е извршен директор на НВО Форум за образовни промени. До неодамна беше лидер на Унијата на средношколците на РС Македонија.)

Превод од албански на македонски јазик: Агрон Сулејман

НАЈЦВРСТАТА АЛКА ВО ОПШТЕСТВОТО

ЃОРЃИ ТАСЕВ

ПОМИНАА ВРЕМИЊАТА КОГА МЛАДИТЕ БЕА ПОТИСНАТИ, ИСПЛАШЕНИ, А НИВНИОТ ГЛАС СЕ СМЕТАШЕ САМО ЗА БРОЈКА. АКО ЕДНО ОПШТЕСТВЕНО И ДРЖАВНО УРЕДУВАЊЕ СЕ ГЛЕДА КАКО СИНЦИР СОСТАВЕН ОД МНОГУ АЛКИ, ПРИЦВРСТЕНИ ЕДНА ЗА ДРУГА, ТОГАШ ЌЕ НЕМА ПОТРЕБА ДА СЕ БАРА НАЈСЛАБАТА АЛКА. НЕМА ДА НИ СЕ СЛУЧУВААТ СИТУАЦИИ КАКО ВО КВИЗОТ „НАЈСЛАБАТА АЛКА“, КОГА НАТПРЕВАРУВАЧИ ИЗЛЕГУВААТ ОД ИГРА И ПОКРАЈ НИВНИТЕ ДОБРИ РЕЗУЛТАТИ, ОТИ ТАКА ОДЛУЧИЛ „БАРАБАНОТ“. МОРА ПОСТОЈАНО ДА СЕ ПРОВЕРУВА ЦВРСТИНАТА НА АЛКИТЕ, ЗА ДА НЕ СЕ ДОЗВОЛИ НИТУ ЕДНА ДА ИЗЛЕЗЕ ОД СИНЦИРОТ. АЛКАТА МЛАДИ МОРА СЕКОГАШ ДА Е НАЈЦВРСТА

„Речиси сè што е најдобро е направено од младите“

Бенџамин Дизраели

Овој цитат од британскиот државник и поранешен премиер на Обединетото Кралство, Бенџамин Дизраели, на најдобар начин кажува колку е важно на младите да им се даде шанса да ја обликуваат сегашноста, но да ја креираат и иднината, којашто носи ветувања и којашто може да се оствари со: напорна работа, посветеност, планирање, образование и разумни одлуки. Младите се „моторот“ на: демократско, модерно и прогресивно општество. Тие се столбот врз кој се гради иднината и токму инвестирањето во нив како човечки капитал ја прави државата одржлива и социо-економски развојна.

Заложба на секоја владина гарнитура е младите луѓе да имаат позитивна и активна улога во нивните средини, а токму младите во Република Северна Македонија имаат место, основа од каде што ќе тргнат во големи победи и успеси, затоа што се инволвирани во политиките и одлучуваат што е најважно за нив. Овозможувањето на младите луѓе директно да влијаат во

процесот на донесувањето одлуки им помага да креираат позитивен однос со нивните заедници и ги прави сигурни дека услугите ќе ги задоволат нивните потреби.

Кога зборуваме за политики за подобрување на квалитетот на животот на младите согласно стандардите на ЕУ, факт е дека има демократски амбиент и капацитет сите форми на младинско здружување и сите млади: да се вклучуваат во процесите на донесување на одлуки, отворено да критикуваат, да носат одлуки, да ги зголемуваат своите капацитети и да придонесуваат за европски развој на општеството и државата. Токму тоа постои, реалност е, а сите заеднички мора да го практикуваме и надградуваме како млади луѓе, но и како државен апарат. Поминаа времињата кога младите беа потиснати, исплашени и кога нивниот глас беше третиран само како бројка. Ако едно општествено и државно уредување се гледа како синџир составен од многу алки, коишто цврсто се држат една за друга, тогаш ќе нема потреба да се бара најслабата алка. Нема да ни се случуваат ситуации како во квизот „Најслабата алка“, кога натпреварувачи излегуваат од игра и покрај нивните добри резултати, оти така одлучил „барабанот“. Мора постојано да се проверува цврстината на алките, за да не се дозволи нивно излегување од синџирот.

Младите мора да се најцврстата алка во македонското општество

Уште пред четири години кога ја конципирав мојата визија за младите за извршување на одговорната функција што ја имам, напишав дека младите мора да се: конзистентен, есенцијален и прогресивен сегмент во нашето општество. Само тогаш има иднина и за нив и за државата! Клучно за нас, посебно на оние кои ни е дадена довербата да бидеме креатори на политики, без разлика дали на централно или локално ниво, да придонесеме и да создадеме амбиент во кој младите: ќе имаат право на еднакви шанси, ќе се слуша нивниот глас, ќе бидат прашани, консултирани и вклучени во процесите на донесување одлуки.

За да бидат вистинската движечка сила на нашето, за жал, сè уште транзициско општество, младите мора да се вклучени во сите процеси на одлучување, но и да се создаваат услови за нивно остапување во државата.

Образованието, знаењето и стекнатите вештини треба да се *conditio sine qua non* (услов без кој не се може) или прв и единствен услов за успешно и природно вклучување на младите во економските и општествените процеси. Само така, и никако поинаку, тие ќе можат да докажат дека светот останува во нивни раце. Само такви држави и народ можат да имаат просперитет и развој.

Оваа Влада прави сè и активно ја зголемува довербата на младите во институциите и покажува дека токму тие можат да креираат извесна и сигурна иднина. Затоа и наша цел е да водиме таргетирана политика за зголемување на нивната вработеност и општествен ангажман.

Владата има демократски капацитет, остава и креира простор за младите, нивниот глас да допре до институциите. Тој глас да се операционализира во: конкретна мерка, активност и реформа што ќе ја унапреди положбата на младиот човек и неговиот стандард.

Формулата за тоа како да се мотивираат и задржат младите во процесите е да им се понудат знаења и вештини за самите тие да дојдат до заклучок дека можат да направат одредена промена. Со самото тоа, се менуваме сите на подобро, ги менуваме навиките за свое добро, за добро на општеството во кое живееме и за идните генерации, пред кои имаме обврска да им оставиме подобро место за живеење.

Поглед назад, за чиста слика напред!

Оваа Влада направи сериозен исчекор напред, а преку корпус на мерки прави сè од една страна да ја врати довербата на младите во институциите, а од друга да ја унапредува позицијата на младите луѓе во општеството. Сите политики за млади, идеи и решенија, во насока на креирање на подобар животен стандард, се носат заедно со младите и формите на младинско организирање во еден: транспарентен, партиципативен и инклузивен процес.

Организираваме тематски седници, имавме отворени денови во Владата, постојано сме во контакт преку: средби, настани, дискусии, преку формални и неформални тела и токму институциите ги отвораат вратите за да допре младинскиот глас за иднината на Република Северна Македонија.

Со еден поглед назад сакам да презентирам што е преземено за подобрување на позицијата на младите во државата во изминатите

четири години преку конкретни мерки и усвоени законски акти.

По 30 години, конечно имаме Закон за младинско учество и младински политики, со што за првпат се дава дефиниција за тоа: што е млад човек, што е младинска работа, што е младинско учество и што се младински работници. Се обврзуваме за: развој на младинска инфраструктура, политики за млади, службеници за млади, регистар на младинско организирање, истражувачки центар, гарантиран буџет.

Секоја државна институција и единица на локална самоуправа има назначено *службеник за млади*, со што се овозможува полесен пристап до информациите коишто се од интерес за младите и кој/која директно ќе одговара на прашањата од доменот на неговата институција/општина, како, на пример, самовработувањето, програмите во министерствата/општините и сè што ги интересира, а досега немало кој подробно да им го објасни.

Агенцијата за млади и спорт, во соработка со Сојузот за младинска работа и нејзините членки, донесе *Правилник за стандарди на квалитет на младинските центри*, а исто така и *портфолио на младински работници и етички кодекс на младински работници*. Се отворија младински центри во: Куманово, Кавадарци, Центар, а во процес на отворање се и во: Пробиштип, Велес, Струмица, Гевгелија, Битола, Свети Николе, Охрид, Валандово. Агенцијата за млади и спорт го помага функционирањето на младинските центри со опрема и столарија.

Во соработка со Мисијата на ОБСЕ во Скопје е изготвен *Прирачник за локални младински совети* кој ќе им служи на општинските власти и градоначалниците, како и на младите, во врска со нивниот ангажман во локалните младински совети. Во повеќе од половина од општините е започнат процесот за формирање локални младински совети, а во 15 од нив има функционални младински совети.

ОНА ШТО СМЕТАМ ДЕКА Е КЛУЧНО ВО НАРЕДНИОТ ПЕРИОД, ПО ЗАВРШУВАЊЕ НА ПАНДЕМИЈАТА, РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА, ЗАЕДНО СО ДРУГИТЕ ДРЖАВИ ВО РЕГИОНОТ, ДА ИЗЛЕЗАТ СО ЗАЕДНИЧКИ ПЛАН И СТРАТЕГИЈА ЗА ТОА КАКО ДА СЕ ЗАДРЖАТ МЛАДИТЕ, ОВДЕ НА БАЛКАНОТ. КАКО МЛАДИТЕ УМОВИ ДА СЕ СТАВАТ ВО ФУНКЦИЈА НА РАЗВОЈ НА ОПШТЕСТВАТА, ДОМА. ГИ ИМА СИТЕ ПРЕДУСЛОВИ ДА СЕ ИЗБОРИМЕ И ДА ЈА НАПРАВИМЕ СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И СОСЕДСТВОТО ПОДОБРО МЕСТО ЗА ЖИВЕЕЊЕ ЗА СИТЕ, НО ПРЕД СЕ, ЗА МЛАДИТЕ

Агенцијата за млади и спорт воспостави *Регистар на форми на младинско организирање*. Агенцијата донесе Правилник за формата, содржината и начинот на водење на Регистарот на младински организации, организации за млади и младински чадор-организации, во транспарентна и партиципативна постапка со другите младински организации, со поддршка на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, и со тоа се прави дистинкција во однос на другите здруженија.

Согласно Законот за младинско учество и младински политики, Владата формираше *Национално советодавно тело за младински политики*, како тело за соработка помеѓу младинските претставници со органите на државната управа. Ова тело има советодавна и надзорна улога при спроведувањето на младинските политики и активностите за млади.

Агенција за млади и спорт и Сојузот за младинска работа доделија *сертификати на 14 младински работници* за завршена програма за образование на возрасни во согласност со стандардот на занимање Работник со млади. Со тоа, за првпат во нашата земја се препознаени сертифицирани професионалци според еден од профилите на младинскиот работник, во согласност со Националното портфолио на младински работници.

Формиран е *Совет на млади* при Агенцијата за млади и спорт, согласно Националната стратегија за млади кон тематската област за Младинско учество. Целта е во рамки на Агенцијата да се обезбеди позначаен институционален фокус на младите за зголемено вклучување при креирање на политиките. Советот е составен од 6 претставници од младински организации и 3 од редот на административни службеници.

Успешно се имплементира *Гаранција за млади*, како единствена држава што не е членка на ЕУ, преку што се зголемува опфатот и вклучувањето на младите невработени лица на пазарот на трудот. Пријавените добиваат квалитетна понуда за: вработување, натамошно образование, стажирање или практиканство. Во 2021 година, 15 000 млади се регистрирани во Гаранција за млади, од кои 5 000 се вработиле во рок од 4 месеци. Успешноста на мерката е 36,2 %, што е согласно европскиот просек.

- Младите имаат можност да се стекнат со *практична работа* во компаниите во траење од шест месеци и за тоа да бидат платени, а работодавачите да препознаат квалитетни кадри

коишто трајно ќе ги вработат. Во првите три месеци им следува надоместок од 5 000 денари, а во вторите во висина на минимална плата (14 500 денари).

- Младите добиваат *младински додаток* со што се поттикнува вработувањето на млади лица во производните дејности, по завршување на средното образование. Младинскиот додаток е во висина од 3 000 денари месечно и се исплаќа на лица до 23 години со завршено најмалку средно образование.
- Се вовеле *субвенциониран студентски оброк*, системско решение коешто е дел од програмата за работа на Владата и Министерството за образование и наука, со што значително се унапредува студентскиот стандард преку доделување на финансиска поддршка во месечен износ од 2 400 денари, 9 месеци во годината. За субвенциониран студентски оброк можат да се пријават сите редовни студенти на додипломски студии на државни и приватни високообразовни установи, кои се државјани на Република Северна Македонија. Според пресметките, финансиска поддршка се предвидува за околу 40 000 студенти кои ќе го користат ова право, за што, на годишно ниво се обезбедени околу 15 милиони евра. Студентите кои ќе го остварат ова право, средствата ќе можат да ги користат за купување на добра и услуги кај сите трговци.
- За најголем дел од категориите на *ученички стипендии* што се доделуваа и досега, месечните износи се зголемени за околу 60 %, а воедно, воведени се и нови категории, од кои се позначајни оние за ученици кои ќе се запишат во дуални паралелки, во дефицитарни струки или, пак, во тригодишно средно стручно образование. Зголемени се и месечните износи на поголем дел од *студентските стипендии*, некои од нив за над 80 %.
- Обезбедени се 20 000 евра за *млади земјоделци*, да се мотивираат да продолжат да работат во земјоделството и да произведат финален продукт кој е атрактивен за европскиот пазар. Младите земјоделци се ослободени од плаќање концесија за земјоделско земјиште во првите 3 години.
- Во рамки на оперативниот план за вработување, се обезбедува *поддршка* за: самовработување (за млади до 29 години),

субвенционирање на плати, обуки за побарувани занимања, општинско-корисна работа и ИТ и дигитални вештини.

Успешно ја имплементираме и ја надоградуваме со разни содржини *Европската младинската картичка*, која има над 5 000 корисници и преку која се намалуваат трошоците за: транспорт, спорт, едукација и рекреација. Картичката важи во стотици локали низ целата држава.

За првпат во државата се избра *младински делегат во Обединетите нации* со цел да учествува на важни меѓувладини состаноци во дел од телата на ООН, но истовремено, и во улога на промотор на младите од земјава во меѓународните односи. Младинскиот делегат ќе промовира и охрабрува носење на одлуки за развој на заедницата и ширење на свеста и значењето на ООН за младите луѓе.

Обезбедени се средства за сите *приватни специјализанти*, па денес младите специјализанти не работат бесплатно, туку за месечен надоместок во висина на просечна плата на општ лекар.

Новата Еразмус+ програма за периодот 2021-2027 година е со историски највисок буџет, во износ од 28,4 милијарди евра на европско ниво, а вклучува повеќе од 10 милиони учесници, со што се отвораат огромни можности за младите. Во однос на можностите и статусот во Еразмус+ програмата, Република Северна Македонија е поставена на еднакво ниво како и земјите-членки на Европската Унија.

- *Националната стратегија за развој на концептот „едно општество и интеркултурализмот“* е документ кој првпат се подготвува во Република Северна Македонија и е од особено значење, имајќи ги предвид разликите во општеството врз повеќе основи. Овој стратешки плански документ иницира активности и ги јакне процесите на комуникација и соработка меѓу заедниците во насока на создавање на општество во кое секој ќе се чувствува рамноправен припадник на „едно општество“. Главната цел е од поделено да се промовираме во општество кое е и фер и правично и сите граѓани ги прави еднакви и рамноправни.
- Воведена е *пилот-програма за сеопфатно сексуално образование* во 9-тиот степен на основното образование во четири училишта, две во урбана средина, едно во рурална средина и едно училиште каде мнозинство од учениците се од

малцинските етнички заедници. Резултатите од пилот-проектот ќе овозможат подготовка на сеопфатен модел и план за воведување на сексуалното образование во училиштата, согласно потребите на младите и реформите во образованиот систем.

Корона кризата не научи на солидарност

Но, и покрај сите наброени активности, свесни сме дека и натаму има сериозни предизвици на кои мора да работиме сите заеднички. Гласно да зборуваме за проблемите, а институциите да работат со полн капацитет, но и да ги слушнат младите.

Корона кризата ни предочи дека мора да сме сплотени, солидарни и да не забораваме на ниту една категорија граѓани во земјата, особено не на младите. Токму во таа насока, Владата во изминатиот период директно им помогна на 87 000 млади, студенти и средношколци, „моторот“ на промените во едно демократско општество. Тие добија еднократна помош од 3 000 денари, односно 6 000 денари. Беа поддржани повеќе од 2 000 млади лица кои стекнаа обука за дигитални вештини за подобрување на нивната конкурентност на пазарот на трудот. Целта е младите да се прилагодат за реинтегрирање на пазарот на трудот, по економската криза и во новата развојна економија.

Обезбедено е и субвенционирање како поддршка на студентите кои доаѓаат од семејства со ниски примања за да им се олеснат трошоците за домување и школување. Државата спасуваше работни места, предвидени беа 14 500 денари месечно по вработен за април и мај, за компании погодени од кризата, или 50 % од трошоците за придонеси за секој вработен. Покрај сите овие мерки, Владата субвенционираше плати на вработени во 48 младински организации и организации за млади во износ од 21 776 денари месечно, за 2 месеца, и за хонорарно ангажираните лица во организациите. Со оваа мерка беа опфатени 250 вработени во младинските форми на организирање.

Можеби ви звучи само како фраза, но навистина има разлика! Она што сметам дека е клучно во наредниот период, по завршување на пандемијата, Република Северна Македонија, заедно со другите држави во регионот, да излезат со заеднички план и стратегија за тоа како да се задржат младите овде на Балканот. Како младите

ФОРМУЛАТА ЗА ТОА КАКО ДА СЕ МОТИВИРААТ И ДА СЕ ЗАДРЖАТ МЛАДИТЕ ВО ЗЕМЈАТА Е ПРЕКУ ПОНУДА НА ЗНАЕЊА И ВЕШТИНИ, ЗА САМИТЕ ТИЕ ДА ДОЈДАТ ДО ЗАКЛУЧОК ДЕКА МОЖАТ ДА НАПРАВАТ ОДРЕДЕНА ПРОМЕНА. СО САМОТО ТОА, СЕ МЕНУВАМЕ СИТЕ НА ПОДОБРО, ГИ МЕНУВАМЕ НАВИКИТЕ ЗА СВОЕ ДОБРО, ЗА ДОБРО НА ОПШТЕСТВОТО ВО КОЕ ЖИВЕЕМЕ И ЗА ИДНИТЕ ГЕНЕРАЦИИ, ПРЕД КОИ ИМАМЕ ОБВРСКА ДА ИМ ОСТАВИМЕ ПОДОБРО МЕСТО ЗА ЖИВЕЕЊЕ. ОВАА ВЛАДА НАПРАВИ СЕРИОЗЕН ИСЧЕКОР НАПРЕД, А ПРЕКУ КОРПУС МЕРКИ ПРАВИ СЕ ОД ЕДНА СТРАНА ДА ЈА ВРАТИ ДОВЕРБАТА НА МЛАДИТЕ ВО ИНСТИТУЦИИТЕ, А ОД ДРУГА ДА ЈА УНАПРЕДУВА ПОЗИЦИЈАТА НА МЛАДИТЕ ЛУЃЕ ВО ОПШТЕСТВОТО. СИТЕ ПОЛИТИКИ ЗА МЛАДИ, ИДЕИ И РЕШЕНИЈА, ВО НАСОКА НА КРЕИРАЊЕ НА ПОДОБАР ЖИВОТЕН СТАНДАРД, СЕ НОСАТ ЗАЕДНО СО МЛАДИТЕ И МЛАДИНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ВО ТРАНСПАРЕНТЕН, ПАРТИЦИПАТИВЕН И ИНКЛУЗИВЕН ПРОЦЕС

умови да се стават во функција на развој на општествата, дома. Ги има сите предуслови да се избориме и да ја направиме Северна Македонија и регионот подобро место за живеење за сите возрасти, но пред сè, за младите.

Затоа, гласот на младите треба да се слушне. И да се разберат нивните барања, предизвици и можности. Од сè што е до сега реализирано, оваа Влада има капацитет да ги препознае младинските потреби, но и да издвои време и ресурси за нив. Сепак, останува заложбата постојано да се докажува дека навистина светот ни останува нам, на младите, а тоа треба да се прави со наше активно вклучување во општествените и економските текови.

Не е потребно само да се измени општествената свест, туку се потребни конкретни дела и активности за младинскиот ентузијазам, аспирациите, но пред сè, знаењата да се стават во функција на целокупниот развој на општеството, за алката МЛАДИ во синџирот секогаш да е најцврста.

А ние како Влада, остануваме максимално посветени младите да бидат активни и гласни креатори на позитивни промени. Од нив да доаѓа патоканот по кој ќе се движи државата. Нивните амбиции да водат кон европеизација на државата.

Низ годините токму младите покажаа дека бараат активно учество во креирањето политики за поквалитетно образование и поквалитетни работни места. Затоа што младите избираат Република Северна Македонија да биде рамноправна во Европската Унија и НАТО и да биде држава на можности и перспектива. Сите политики се прават за да се достигне европскиот стандард, а младите да

бидат рамо до рамо со своите европски врсници. Оттаму, важно е младите да не дозволат одлуките за нивната иднина да ги носат само возрасните. Самите најдобро знаат што им е потребно.

(Ѓорѓи Тасев е советник за млади и младински политики на Претседателот на Владата на Република Северна Македонија.)

РЕГИОНАЛНА СОРАБОТКА КАКО МЕХАНИЗАМ ЗА ПОМИРУВАЊЕ И ЗАПОЗНАВАЊЕ: СЛУЧАЈОТ НА РЕГИОНАЛНАТА КАНЦЕЛАРИЈА ЗА МЛАДИ НА ЗАПАДЕН БАЛКАН

БЛАЖЕН МАЛЕСКИ

АКО НЕ ИМ ОВОЗМОЖИМЕ НА МЛАДИТЕ ДА ОФОРМАТ СВОЕ МИСЛЕЊЕ ВРЗ ОСНОВА НА МОЖНОСТА ДА СЕ ЗАПОЗНААТ СО НОВИ МЕСТА И ЛУЃЕ ОД РАЗЛИЧНИТЕ КУЛТУРИ ВО РЕГИОНОТ, ЌЕ ГИ ОСТАВИМЕ СО „ОПАСНИ“ СВЕТОГЛЕДИ. ЌЕ ПРОДОЛЖАТ СО ОМРАЗАТА КОЈАШТО ВО 90-ТЕ ГОДИНИ ОД МИНАТИОТ ВЕК ЧЕСТО БЕШЕ ДОМИНАНТНА ПОЛИТИКА НА ДРЖАВИТЕ. НО ШТО ДА СТОРИМЕ НИЕ, МЛАДИТЕ ОД ОВАА НОВА ГЕНЕРАЦИЈА, НЕОПТОВАРЕНИ СО ПОТРЕБАТА ЗА ПОСТОЈАНО ИНТЕРПРЕТИРАЊЕ НА ИСТОРИСКИТЕ ТЕМИ ШТО ВЛЕЧАТ НАЗАД И ВРАЌААТ КОН ОМРАЗА? БАРАЊЕТО ОДГОВОР ГИ СЕДНА НА ИСТА МАСА ДРЖАВИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН, ВО БЕРЛИНСКИОТ ПРОЦЕС, КОГА СЕ РОДИ ИДЕЈАТА ЗА ОСНОВАЊЕ НА РЕГИОНАЛНАТА КАНЦЕЛАРИЈА ЗА МЛАДИ (РИКО)

*„Die gefährlichste Weltanschauung ist die Weltanschauung derer, die die Welt nie angeschaut haben“
(Најопасниот светоглед е светогледот на оние кои никогаш не го виделе светот).*

Овие зборови на еден од најпознатите германски географи и човекот чие име до денес го краси Берлинскиот универзитет, Александар вон Хумболт, сè уште имаат големо значење. Цитатот често го користи и амбасадорката на Сојузна Република Германија, особено во последните неколку месеци, зборувајќи токму за младите од Република Северна Македонија и нивните можности да го видат светот, а со тоа да го оформат својот светоглед. Но, што доколку ги немаа тие можности, каков ќе беше светогледот на младите, макар само за регионот, доколку постоеше празнина, наместо можности и програми за младите?

Равенката е едноставна, ако не им овозможиме на младите да го оформат своето мислење, ако не им дадеме шанса да се запознаат

со нови места и луѓе од различните култури во регионот, ќе запад-неме во парадоксот што и самиот цитат го доловува. Имено, ќе ги оставиме младите, а и следните генерации, со „опасни“ светогледи, да продолжат со омразата којашто во деведесеттите години од минатиот век често беше доминантна политика на самите држави, поттикнување да се мразат другите. Оттаму и се поставува прашањето, што да сториме ние младите од оваа нова генерација, којашто не е оптоварена со потребата за континуирана интерпретација на историските тематика што нè враќаат токму во омразата? Како да гледаме напред за една заедничка соработка во годините што следат?

Токму овие прашања ги седнаа на иста маса државите од Западен Балкан, во Берлинскиот процес,¹ кога се роди и идејата за креирање на Регионалната канцеларија за млади (РИКО).

Берлинскиот процес започна во Берлин (како што кажува и самото име), со конференцијата во 2014 година. Замислата на самиот процес се состоеше во тоа да се зголеми соработката меѓу земјите од Западен Балкан,² но и да се посочи нова перспектива кон евроинтеграцискиот процес, иако во тоа време проширувањето на Европската Унија беше под мораториум, промовиран од Европската комисија предводена од Жан Клод Јункер. Идејата за отворање формални канцеларии за младинска соработка во Западен Балкан почна токму на првата конференција, кога лидерите на државите од Западен Балкан се согласија да работат на остварување на таков проект за да ги зближат младите, да им овозможат соработка којашто понатаму ќе прерасне во вистинска европеизација на регионот. На втората конференција во рамките на Берлинскиот процес, одржана во Виена во 2015 година, политичките лидери на земјите од Западен Балкан ја договорија првата заедничка декларација за креирање на Регионалната канцеларија за млади на Западен Балкан (РИКО),³ додека на следната конференција, одржана во Париз во 2016 година, ја потпишаа финалната декларација за основањето

1 Референца за Берлински процес

2 Земјите од Западен Балкан се: Република Северна Македонија, Косово, Црна Гора, Србија, Албанија и Босна и Херцеговина.

3 Заедничка декларација на политичките лидери од Западен Балкан за почеток на процесот за креирање на Регионалната канцеларија на млади во Западен Балкан, потпишана во август 2015 година <https://berlinprocess.info/wp-content/uploads/2017/11/Joint-Declaration-on-the-establishment-of-the-Regional-Youth-Cooperation-Office-of-the-Western-Balkans.pdf>

на РИКО,⁴ со што беше поплочен патот за почеток на активностите на организацијата.

Суштината на РИКО е помирување и запознавање

Што е суштинската идеја за формирањето на вакви младински канцеларии? Концептот не е нов, ниту само странски. Велам странски, бидејќи иницијативи за помирување и давање на младите шанса да се запознаат едни со други, креирајќи сопствен светоглед за иднината, датираат уште од 1963 година, кога Германија и Франција ги креираа франко-германските младински канцеларии за поврзување. Овој проект во децениите што следеа успеа да поврзе над 9 милиони млади од двете земји во 360.000 различни програми.⁵ Од друга страна, концептот не е нов за Балканот затоа што младинското поврзување беше добро развиено и во времето на поранешна Југославија, кога млади од југословенските републики соработуваа меѓусебно, меѓу другото и на работните младински акции, и помагаа во запознавање и зближување на народите.

Ако земји како Франција и Германија можат да го остават темното и, често, крваво минато зад себе и да им дадат шанса и финансиска помош на младите за да се запознаат и да се зближат,

АКО ЗЕМЈИ КАКО ФРАНЦИЈА И ГЕРМАНИЈА МОЖАТ ДА ГО ОСТАВАТ ТЕМНОТО И КРВАВО МИНАТОТО ЗАД СЕБЕ И ДА ИМ ДАДАТ ШАНСА И ФИНАНСИСКА ПОМОШ НА МЛАДИТЕ ЗА ДА СЕ ЗАПОЗНААТ И ДА СЕ ЗБЛИЖАТ, ЗАШТО НЕ БИ МОЖЕЛЕ И НИЕ? СВЕСНИ СМЕ ДЕКА НАПОРИТЕ ЗА: ПОМИРУВАЊЕ, ЗАПОЗНАВАЊЕ, КРЕИРАЊЕ И РЕКРЕИРАЊЕ НА ВРСКИТЕ ПОМЕЃУ ЛУЃЕТО СЕКОГАШ ЌЕ БИДАТ КОМПЛИЦИРАНИ, А ЧЕСТО И НЕПОПУЛАРНИ. НО, ТИЕ СЕ НУЖНИ, БИДЕЈЌИ ФАКТ Е ДЕКА НЕ МОЖЕ НАШИТЕ ЗЕМЈИ ДА ГИ ПРЕМЕСТИМЕ ВО ДРУГ РЕГИОН, СО ДРУГИ СОСЕДИ, НИТУ, ПАК, МОЖЕМЕ ДА ОСТАНЕМЕ ЗАГЛАВЕНИ ВО МРЕЖАТА НА ОМРАЗАТА. ЗАТОА ВЛОЖУВАМЕ ЕНЕРГИЈА ЗА ДА ИМ ОВОЗМОЖИМЕ НА НАШИТЕ ВРСНИЦИ: ДА СЕ СРЕТНАТ, ДРУЖАТ И ДА ГО КРЕИРААТ СВОЈОТ СВЕТОГЛЕД БАЗИРАН ВРЗ ЛИЧНИТЕ ИСКУСТВА, А НЕ ВРЗ ИСКУСТВАТА ОД ПРЕТХОДНИТЕ ГЕНЕРАЦИИ

4 Договор за формализирање и креирање на Регионалната канцеларија за млади (РИКО), потпишана од 6-те премиери/претседатели на земјите од Западен Балкан, на 4 јули 2016, <https://berlinprocess.info/wp-content/uploads/2017/12/Agreement-on-the-establishment-of-the-Regional-Youth-Cooperation-Office.pdf>

5 Објава на Министерството за надворешни работи на Сојузна Република Германија, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/frankreich-node/franco-german-youth-office/2181248>

зашто не би можеле и ние? Свесни сме дека напорите за: помирување, запознавање, креирање и рекреирање на врските меѓу луѓето, секогаш ќе бидат комплицирани, а често и непопуларни. Но, тие се нужни, бидејќи не може нашите земји да бидат преместени во друг регион, со други соседи, ниту, пак, можеме да останеме заглавени во мрежата на омразата. Затоа вложуваме енергија за да им се овозможи на младите: да се запознаат, дружат и да го креираат својот светоглед базиран врз личните искуства, а не врз искуствата од претходните генерации.

Токму затоа регионалната канцеларија за млади на Западен Балкан е многу важна, како концепт што ќе им овозможи на младите да патуваат и со сопствени очи и чувства да се запознаат со различните култури во регионот. Токму затоа е важен аспектот на поставеноста на организацијата, во чие главно одлучувачко тело (Управен одбор) членуваат шест младински претставници, од секоја од земјите од Западен Балкан, но и шесте министри/директори надлежни за млади од државните институции. Ваквиот уникатен концепт ја покажува потребата, но и желбата на младите да учествуваат и влијаат врз иднината на регионот, која токму од нас зависи. Патем, тоа е и мотото на РИКО: „A better region starts with YOU(th)“, или во превод: „Подобар регион почнува со тебе/нас младите“. Но, уникатниот начин на одлучување носи и одговорност за младите од регионот, кои сами, во Управниот одбор, одлучуваат за: програмите, буџетите и стратешката насока на организацијата. И ако идеите за соработка и анализа на минатото, за помирување и запознавање не се нови, ваквиот пристап за директно учество на младите е уникатен.

ВО ДОСЕГАШНИТЕ АКТИВНОСТИ НА РИКО ВКЛУЧЕНИ СЕ 366 ОРГАНИЗАЦИИ И УЧИЛИШТА. ИНВЕСТИРАНИ СЕ ОКОЛУ 3.000.000 ЕВРА, А КРЕИРАНИ СЕ ОКОЛУ 3 600 ПАРТНЕРСТВА. ОВИЕ ИНВЕСТИЦИИ ДООЃААТ ОД БУЏЕТОТ НА ДРЖАВИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН, НО И ОД ФИНАНСИСКАТА ПОДДРШКА ОД ПАРТНЕРИТЕ НА РИКО – ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ДРУГИ ДРЖАВИ КОИШТО СО ГОДИНИ СТОЈАТ ЗАД НАШАТА МИСИЈА И ВИЗИЈА. НАЈГОЛЕМИОТ ЕФЕКТ ОД РАБОТАТА НА РИКО МОЖЕ ДА СЕ ВИДИ ВО РЕАЛИЗИРАНИТЕ ПРОЕКТИ ЗА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ И МЛАДИНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ, КОИ СЕ НАЈГОЛЕМ ДВИГАТЕЛ, КОРИСНИК И ДИРЕКТЕН ЛИНК СО МЛАДИТЕ ВО РЕГИОНОТ. ТОКМУ ОВИЕ ПРОГРАМИ ЌЕ ПРОДОЛЖАТ И ВО ИДНИНА, ПОД МОТОТО: „СУПЕРУЧИЛИШТА“

Илјадници млади со поширок светоглед

Од своите почетоци во 2016 година РИКО во регионот на Западен Балкан успеа да поврзе над 10 000 млади, преку своите четири отворени повици за средни училишта и граѓански организации, и да им даде шанса да се запознаат едни со други. Отвора и нови патишта за уште поголемо зближување преку програмите за соработка помеѓу средните училишта, чии активности ќе почнат во текот на следната година. Главната канцеларија на РИКО се наоѓа во Тирана, додека локалните канцеларии на организацијата се отворени во сите главни градови на државите во регионот. Оваа мрежа од канцеларии е наменета за секретаријатот на организацијата кој ги спроведува проектите и програмите на РИКО, одобрени од Управниот одбор, при што младите имаат еднакво право на глас како и државните институции.

Во досегашните активности на РИКО се вклучени 366 организации и училишта. Инвестирани се околу 3 000 000 евра, а се креирани околу 3 600 партнерства. Овие инвестиции доаѓаат од буџетот на државите од Западен Балкан, но и од финансиската поддршка од партнерите на РИКО – Европската Унија и други држави кои со години стојат зад нашата мисија и визија. Најголемиот ефект од работата на РИКО може да се види во реализираните проекти за средношколците и младинските организации, кои се најголем двигател, корисник и директен линк со младите во регионот. Токму овие програми ќе продолжат и во иднина, под мотото: „Суперучилишта“.

Иако, можеби, е прерано да се зборува за ефектите од работата на РИКО, со оглед на тоа што имплементацијата на програмските активности започна пред само четири години, евидентна е желбата за соработка и меѓусебна комуникација низ Балканот на: младите, училиштата и младинските организации. Затоа и самата организација во годините што следат ќе се обидува да вклучи што повеќе млади.

Берлинскиот процес официјално се заокружи со последната конференција одржана годинава во Берлин, но останува визијата во однос на регионалната соработка за млади на дел од земјите од Европската Унија, кои го поддржуваа овој процес, како и на земјите од Западен Балкан. Регионалната канцеларија за млади на Западен Балкан е реалност којашто веќе го менува животот на

моите врсници наоколу, давајќи им шанса да го дефинираат својот сопствен светоглед. За во иднина да не се случи она што и самиот Хумболт го дефинира како „опасен“ светоглед на луѓето бидејќи не го виделе светот.

(Блажен Малески е истражувач на младински теми во Реактор – истражување во акција и младински претставник во Управниот одбор на Регионалната канцеларија за млади (РИКО). Член е на работната група што го креираше Законот за младинско учество и младински политики, како и поранешен претседател на Националниот младински совет на Македонија.)

СОРАБОТКА ЗА НАДМИНУВАЊЕ НА БИЛАТЕРАЛНИТЕ СПОРОВИ СО СОСЕДИТЕ

МЕТОДИЈА СТОЈЧЕСКИ

КАКО ГРАЃАНСКИ АКТИВИСТИ, ЗАЕДНО СО НАШИ КОЛЕГИ ОД ГРЦИЈА, БЕВМЕ СВЕСНИ ДЕКА БИЛАТЕРАЛНИОТ ПРОБЛЕМ МЕЃУ РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА (ТОГАШ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА) И РЕПУБЛИКА ГРЦИЈА НЕ Е САМО ПРАШАЊЕ НА ПОЛИТИКА, ТУКУ Е ПРАШАЊЕ И НА ГЕОГРАФИЈА. И ДЕКА ЈА НЕМАМЕ МОЖНОСТА, КАКО ВО НЕКОЈА ВИДЕОИГРА, ДА ИЗБИРАМЕ СО КОГО ЌЕ БИДЕМЕ СОСЕДИ И, ЕДНОСТАВНО, СО НЕКОЛКУ КЛИКА ДА ЈА ПРЕМЕСТИМЕ ЗЕМЈАТА ВО РЕГИОН ШТО САМИ ЌЕ ГО ИЗБЕРЕМЕ, НА ПРИМЕР, СКАНДИНАВСКИОТ. ЗАТОА РЕШИВМЕ ДА ПРЕЗЕМЕМЕ ХРАБАР ЧЕКОР И ДА ПОЧНЕМЕ СОРАБОТКА СО МЛАДИНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ ОД ГРЦИЈА, ЗА ДА ПРИДОНЕСЕМЕ ЗА ГЕНЕРАЦИСКО ЗБЛИЖУВАЊЕ. ОСНОВЕН МОТИВ НИ БЕШЕ ФАКТОТ ШТО СМЕ ТУКА, ЕДНИ ДО ДРУГИ, ШТО САМО ПО СЕБЕ НАЛАГА ДЕКА ТРЕБА ДА СОРАБОТУВАМЕ

Ако се собере бројот на населението на сите земји од регионот на Југоисточна Европа би се добиле околу 42,3 милиони, население коешто е мултинационално, мултиконфесионално и распослано на релативно голема територија. Меѓу луѓето од овој регион постојат силни меѓусебни емоции, од изразена симпатија до длабока омраза. Да се мрази нешто или некого е едноставно и лесно, особено ако немате никакви познавања за корените на таквото чувство, туку ја прифаќате генералната перцепција на мнозинството.

Работејќи долго време на креирање и примена на младински политики, посебно фокусирани на помирување и иницирање соработка во регионот на Југоисточна Европа, можам со убедување да кажам дека кај значаен дел од младата популација сè уште постојат јасно изразени стереотипи и предрасуди за останатите народи во регионот.

Во сите овие години, барем мене лично, постојано ми се навраќа прашањето дали овие млади луѓе доволно се познаваат? Дали силните емоции што ги чувствуваат се базирани врз лични искуства или се рефлексивна на: дневнополитичкиот наратив, различната интерпретација на историските случувања, влијанието на повозрасните во семејството (родители, баби, дедовци) или се последица од медиумското прикажување на другите?

Македонско-грчка младинска соработка

Пред да донесам било каков заклучок, би сакал да споделам дел од личните искуства што ги стекнав учествувајќи во тимот којшто скоро две години ја имплементира иницијативата за основање на билатерални канцеларии за младинска соработка меѓу Република Северна Македонија и Република Грција.

Тука би направил една мала дигресија за на сите што не се во тек со нашите активности за основање на билатерални канцеларии за младинска соработка, на кратко да им го доближам моделот и процесот на којшто работиме.

Сè започна во периодот после Самитот на НАТО во 2008 година, во Букурешт, кога нашата држава и официјално доби вето од Грција за членство во Алијансата. Национализмот и стереотипите почнаа галопирачки да растат од двете страни на границата. Како граѓански активисти, заедно со наши колеги од Грција, бевме свесни дека билатералниот проблем меѓу Република Северна Македонија (тогаш Република Македонија) и Република Грција не е само прашање на политиката, туку е прашање и на географијата и дека ние ја немаме можноста, како во некоја видеоигра, да избираме со кого ќе

СЕ ОБИДОВМЕ ДА НАЈДЕМЕ УСПЕШНИ ПРИМЕРИ ЗА ПОМИРУВАЊЕ ВО ДРУГИ ДЕЛОВИ ОД ЕВРОПА. НАЈБЛИЗОК МОДЕЛ ШТО МОЖЕ ДА ОДГОВОРИ НА ТОА ШТО НИЕ ГО ИДЕНТИФИКУВАВМЕ КАКО ПОТРЕБА ПРЕПОЗНАВМЕ ВО ИНИЦИЈАТИВАТА ЗА ПОМИРУВАЊЕ И МЛАДИНСКА СОРАБОТКА МЕЃУ ГЕРМАНИЈА И ФРАНЦИЈА, ОДНОСНО ГЕРМАНСКО-ФРАНЦУСКИТЕ КАНЦЕЛАРИИ ЗА МЛАДИНСКА СОРАБОТКА, РЕЗУЛТАТ НА ЕЛИСЕЈСКИОТ ДОГОВОР ПОТПИШАН ВО ПАРИЗ ВО 1963 ГОДИНА. ЗА СРЕЌА, НИЕ НИКОГАШ НЕ СМЕ БИЛЕ ВО ДИРЕКТЕН ВОЕН КОНФЛИКТ КАКО НАРОДИ, НО ИЗБРАВМЕ МОДЕЛ НА ПОМИРУВАЊЕ МЕЃУ НАРОДИ ШТО БИЛЕ МНОГУ ДОЛГО ВРЕМЕ КОНФРОНТИРАНИ. КАНЦЕЛАРИЈАТА ПОЧНАЛА СО АКТИВНОСТИ НАСОЧЕНИ КОН ПОВРЗУВАЊЕ И ЗАПОЗНАВАЊЕ НА МЛАДИТЕ ГЕРМАНЦИ И ФРАНЦУЗИ, ОРГАНИЗИРАЈЌИ ГИ ПРВИТЕ НАСТАНИ НА НЕУТРАЛНА ТЕРИТОРИЈА, ВО ШВАЈЦАРИЈА

бидеме соседи и, едноставно, со неколку клика да ја преместиме нашата држава во регион што сами ќе го избереме, на пример, скандинавскиот. Затоа решивме да преземеме храбар чекор и да почнеме активности за воспоставување соработка со младински и организации за млади од соседна Грција, за да придонесеме барем малку за генерациско зближување меѓу нив. Како основен мотив го прифативме тоа што ние сме тука, едни до други, или едни покрај други, што налага дека треба и да соработуваме. Но, за да развиеме соработка, мора да изградиме стабилни и одржливи врски и основа за тоа.

Според германско-францускиот пример

Нашата почетна иницијатива беше: „Контакти за заедничка иднина“ од што подоцна произлезе иницијативата за формирање институција којашто би работела на билатерална младинска соработка. Институцијата што ја идентификувавме како потреба, се обидовме да ја најдеме меѓу успешните примери на помирување во други делови од Европа. Најблизок модел што може да одговори на тоа што ние го идентификувавме како потреба препознавме во иницијативата за помирување и младинска соработка меѓу Германија и Франција, односно германско-француските канцеларии за младинска соработка. За среќа, ние никогаш не сме биле во директен воен конфликт како народи, но избравме модел на помирување меѓу народи коишто биле многу долго време конфронтирани.

Германско-француската канцеларија е првата институција произлезена од Елисејскиот договор потпишан во Париз во 1963 година, од германскиот Канцелар, Конрад Аденауер, и францускиот Претседател, Шарл де Гол. Институцијата многу претпазливо почнала да практикува активности насочени кон поврзување и запознавање на младите Германци и Французи, организирајќи ги првите настани на неутрална територија (во Швајцарија). Истата таа институција денес се гордее со тоа што низ нејзините активности имаат поминато повеќе од 9 милиони млади од двете држави, вклучени во 360 илјади програми за размена. Овој модел, оценет како успешен, Германците успеале да го применат и во процесите за помирување и со други европски држави (Полска, Грција, и други). Од 2000-тата година германско-француските канцеларии за младинска соработка спроведуваат активности за помирување во земјите од Југоисточна Европа.

Составен дел на Преспанскиот договор

Заедно со нашите партнери од Грција се обидуваме да го имплементираме овој испробан и успешен модел на помирување и соработка и во нашиот случај. Како резултат на нашите заложби, што веќе ги споменав, оваа идеја влезе како составен дел на Преспанскиот договор. Се обидуваме тоа да биде првата институција којашто ќе биде директен производ на Договорот од Преспа. Се обидуваме во процесот на креирање на канцелариите да вклучиме што поголем број општествени чинители и со самото тоа да дадеме чувство на сопственост на што поголем број луѓе од двете страни на границата.

На самиот почеток на иницијативата за создавање на билатерални канцеларии за младинска соработка, во 2018 година спроведовме истражување за да ги дознаеме перцепциите на младите од двете страни на границата, едни за други. Со истражувањето беа опфатени 1 180 млади од Република Северна Македонија и Република Грција (од 16 до 29 години).

Од мноштвото добиени информации, во оваа прилика би сакал да ги изложам следните:

1. Скоро 60 % од младите Грци опфатени со истражувањето никогаш не патувале во соседната држава. Додека, пак, скоро 85 % од младите Македонци веќе ја имаа посетено Грција.
2. Од младите коишто ја посетиле соседната држава, незначителен е бројот на тие што можат да кажат дека познаваат некого или имаат пријатели од другата страна на границата, а уште помал е бројот на оние коишто ги познаваат реалните потреби и животните прилики на младите од соседната држава. Најчесто младите од Грција само на поминување кон некоја друга држава од регионот имале прилика да ја минат северната граница, додека за младите од нашата држава Грција е главна дестинација за летен одмор и шопинг.
3. Во текот на директната работа со целната група, добивме дури и одговор од млад човек дека тој „не ги сака оние од другата страна на границата“, без да наведе причина за таквиот став. Без да познава никого од таму.

Младите меѓусебно воопшто не се познаваат

На овој начин утврдивме дека младите од двете држави скоро воопшто меѓусебно не се познаваат, а развиваат емоции за другите засновани врз информациите што им се пласирани во општествата во коишто живеат. Ова нè наведе на заклучок дека е неопходно да се создаде платформа за комуникација и запознавање на младите соседи.

Она што посебно радува е дека перцепциите кај младите за соработка по потпишувањето на Преспанскиот договор, забележително се изменија на подобро (посебно забележливо на грчката страна). Но, утврдивме и забележителен недостиг на алатки за реализација на соработката што сакавме да ја развиваме. Политичките договори и компромиси за да заживеат потребно е да бидат успешно комуницирани и преточени во одржливи функционални механизми во реалниот живот. Одржливоста на оваа иницијатива е токму во потребата од механизми за заживување на Договорот од Преспа.

Ние, како младински активисти, можеме и мораме да работиме на креирање на платформи за регионална соработка и поврзување. Токму затоа работиме на воспоставување на младинските канцеларии за билатерална соработка. Контакт-точките во Флорина и Валандово засега се покажаа како одлична алатка за поврзување, но и за уривање на стереотипите и предрасудите кај младите од двете страни на границата. Моделот според кој се раководиме може да се адаптира и да се примени врз билатерална основа за градење на соработка и доверба меѓу младите од било кои две земји од регионот.

УТВРДИВМЕ ДЕКА МЛАДИТЕ ОД ГРЦИЈА И СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СКОРО ВООПШТО МЕЃУСЕБНО НЕ СЕ ПОЗНАВААТ, А РАЗВИВААТ ЕМОЦИИ ЗАСНОВАНИ ВРЗ ИНФОРМАЦИИТЕ ПЛАСИРАНИ ОД ДРУГИТЕ ВО СРЕДИНАТА КАДЕ ШТО ЖИВЕАТ. ТОА НÈ НАВЕДЕ НА ЗАКЛУЧОК ДЕКА Е НЕОПХОДНО ДА СЕ СОЗДАДЕ ПЛАТФОРМА ЗА КОМУНИКАЦИЈА. ТОА ШТО ПОСЕБНО РАДУВА Е ДЕКА ПЕРЦЕПЦИИТЕ КАЈ МЛАДИТЕ ЗА СОРАБОТКА ПО ПОТПИШУВАЊЕТО НА ПРЕСПАНСКИОТ ДОГОВОР ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНО СЕ ИЗМЕНИЈА НА ПОДОБРО, ПОСЕБНО НА ГРЧКАТА СТРАНА. НО, СЕПАК, НИ НЕДОСТАСУВАА АЛАТКИ ЗА НАТАМОШНА СОРАБОТКА. ТОКМУ ЗАТОА РАБОТИМЕ НА ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА МЛАДИНСКИТЕ КАНЦЕЛАРИИ ЗА БИЛАТЕРАЛНА СОРАБОТКА. КОНТАКТ-ТОЧКИТЕ ВО ФЛОРИНА И ВАЛАНДОВО ЗАСЕГА СЕ ПОКАЖАА КАКО ОДЛИЧНА АЛКА ЗА ПОВРЗУВАЊЕ И ЗА УРИВАЊЕ НА СТЕРЕОТИПИТЕ

Рецепт и за другите во Западен Балкан

Доколку како тим што работи во двете држави успееме да ги креираме билатералните канцеларии за младинска соработка, а искрено лично многу се залагам и се надевам дека ќе успееме, моделот, секако, ќе го препорачаме како „рецепт“ за помирување и меѓу другите држави од Западен Балкан, членки, или сè уште кандидати за членство во ЕУ. Во тоа би помогнале регионалните иницијативи со сличен карактер (Регионалниот совет за соработка, регионалните канцеларии за младинска соработка, итн.).

Ние сме тука, едни до други, но и едни покрај други и мора да градиме одржливи меѓусебни релации врз заемно познавање. Општествата во регионот се поврзани и функционираат како сврзани садови, па добрите и лошите нешта можат многу лесно да преминаат од едно во друго опшество. Без стабилно опкружување не е можен просперитет на ниту една држава без разлика на тоа дали е членка на ЕУ или е само претендент за тоа.

ДОКОЛКУ КАКО ТИМ ШТО РАБОТИ ВО ДВЕТЕ ДРЖАВИ УСПЕЕМЕ ДА ГИ ОТВОРИМЕ БИЛАТЕРАЛНИТЕ КАНЦЕЛАРИИ ЗА МЛАДИНСКА СОРАБОТКА, ЗА ШТО МНОГУ СЕ ЗАЛАГАМ И СЕ НАДЕВАМ ДЕКА ЌЕ УСПЕЕМЕ, МОДЕЛОТ, СЕКАКО, ЌЕ ГО ПРЕПОРАЧАМЕ КАКО „РЕЦЕПТ“ ЗА ПОМИРУВАЊЕ И МЕЃУ ДРУГИТЕ ДРЖАВИ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН, ЧЛЕНКИ, ИЛИ СЕ УШТЕ КАНДИДАТИ ЗА ЧЛЕНСТВО ВО ЕУ. НИЕ СМЕ ТУКА, ЕДНИ ДО ДРУГИ, НО И ЕДНИ ПОКРАЈ ДРУГИ, И МОРА ДА ГРАДИМЕ ОДРЖЛИВИ МЕЃУСЕБНИ РЕЛАЦИИ ВРЗ ЗАЕМНО ПОЗНАВАЊЕ. ОПШТЕСТВАТА ВО РЕГИОНОТ СЕ ПОВРЗАНИ И ФУНКЦИОНИРААТ КАКО СВРЗАНИ САДОВИ, ПА ДОБРИТЕ И ЛОШИТЕ НЕШТА МОЖАТ МНОГУ ЛЕСНО ДА ПРЕМИНАТ ПРЕКУ ГРАНИЦИТЕ. БЕЗ СТАБИЛНО ОПКРУЖУВАЊЕ НЕ Е МОЖЕН ПРОСПЕРИТЕТ НА НИТУ ЕДНА ДРЖАВА БЕЗ РАЗЛИКА ДАЛИ Е ЧЛЕНКА НА ЕУ, ИЛИ ПРЕТЕНДИРА ДА БИДЕ

Политичарите од регионот мора да соберат повеќе храброст и за напредокот на целиот регион што побрзо да прифатат: компромиси, помирување и градење на заедничка иднина. Барем еднаш да бидеме како регион на време, да го пресретнеме и да се спротивставиме на цртањето нови политички мапи и нон-пејпер документи составени од други актери. Барање храброст и подготвеност од политичарите при носењето на одлуки во интерес на своите опшества, но и во интерес на балканскиот регион како дел од Европа. Но, пред сè, очекуваме да разберат и прифатат дека нивните одлуки ја трасираат сегашноста и иднината. Токму од сегашните одлуки зависи дали младите и натаму ќе се иселуваат од татковините или

ќе успееме да го запреме тој процес. Изјавите на некои политичари од соседна Република Бугарија (Претседателот Румен Радев, известувачот за Северна Македонија од ЕП Илхан Кучук, и други) даваат надеж дека улогата на младите во креирањето на заедничката иднина на регионот сепак е препознаена и не е исклучено да им се додели и конкретна улога. Ова е нешто што ретко се слуша од политичари. Нам ни останува да почекаме и да видиме дали, и каква улога ќе добиеме.

Моето лично убедување е дека младинската соработка може во голема мера да биде успешна алатка за помирување и градење на одржливо пријателство од сите страни на границите во регионот.

(Методија Стојчески е претседател на НВО Младински сојуз Крушево. Две години е дел од тимот што ја имплементира иницијативата за основање на билатерални канцеларии за младинска соработка меѓу Република Северна Македонија и Република Грција.)

ЕКОНОМСКИ ПРЕДИЗВИЦИ НА НОВОТО ВРЕМЕ - МЛАДИНСКАТА НЕВРАБОТЕНОСТ

КАТЕРИНА ШАПКОВА

МЛАДИНСКАТА НЕВРАБОТЕНОСТ Е ДОЛГОРОЧЕН И ГОРЛИВ ПРОБЛЕМ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА. ВО 2006 ГОДИНА, СТАПКАТА НА НЕВРАБОТЕНОСТ НА МЛАДИТЕ ЛИЦА НА ВОЗРАСТ ОД 15 ДО 24 ГОДИНИ ИЗНЕСУВАШЕ 59,7 %. ОВА ПРЕТСТАВУВА НАЈВИСОКА РЕГИСТРИРАНА СТАПКА НА НЕВРАБОТЕНОСТ КАЈ ОВАА ВОЗРАСНА ГРУПА ВО ЕВРОПСКИТЕ ДРЖАВИ, НЕ САМО ВО 2006 ГОДИНА, ТУКУ ВО ПОДОЛГ ПЕРИОД. ВО ГОДИНИТЕ ШТО СЛЕДАТ СТАПКАТА НА НЕВРАБОТЕНОСТ НА МЛАДИТЕ ЛИЦА БЕЛЕЖИ ТРЕНД НА ОПАГАЊЕ. ВО 2020 ГОДИНА ИЗНЕСУВА 35,7 %, ШТО ПРЕТСТАВУВА НАМАЛУВАЊЕ ОД 24 ПРОЦЕНТНИ ПОЕНИ. НО ИАКО ИМА ПОДОБРУВАЊЕ, АКО СЕ СПОРЕДИ НЕВРАБОТНОСТА НА МЛАДИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СО ОСТАНАТИТЕ ЕВРОПСКИ ДРЖАВИ ВО 2020 ГОДИНА, ЌЕ СЕ ЗАБЕЛЕЖИ ДЕКА ЕДИНСТВЕНО ШПАНИЈА И ЦРНА ГОРА ИМААТ ПОВИСОКИ СТАПКИ НА МЛАДИНСКА НЕВРАБОТЕНОСТ

*„Младите се надеж
за нашата иднина.“*

Хозе Ризал

Корона- пандемијата, несомнено, актуализираше еден од најгорливите економски феномени во модерните општества – проблемот со невработеноста. Податоците говорат дека на глобално ниво, стапката на невработеност во 2020 година се зголеми на рекордни 6,5 %, односно вкупно 220,3 милиони лица останаа без работа. За споредба, во 2019 година глобалната стапка на невработеност изнесуваше 5,4 %, а бројот на лицата без работа изнесуваше 187,4 милиони, односно само за една година бројот на невработени лица, на глобално ниво, порасна за речиси 33 милиони.

Ваквите состојби, дефинитивно, можат да бидат оценети како негативни. Имено, меѓу економистите постои согласност дека растечката невработеност (над природната стапка) има третман на непосакувана состојба во

економијата и укажува на ситуација во која постои неефикасно и нерационално алоцирање на ресурсите. Во вакви околности, во земјата се создава производ којшто не ги достигнува производните потенцијали на економијата. Дополнително, последиците од невработеноста директно ги засегаат и индивидуите и нивните семејства, а од неа произлегуваат и трошоци за: економијата, државата и општеството во целина. Примарна негативна последица од невработеноста е намалувањето на доходот на невработените и опаѓањето на нивниот животен стандард. Иако во многу земји во светот постојат програми за поддршка на невработените лица, сепак помошта ретко го достигнува нивото на доход што лицата би го оствариле доколку би биле вработени. Намалениот доход негативно се одразува и врз потрошувачката на лицето и неговото домаќинство и врз изгледите за остварување достоинствен иден доход (на пример, пензија). Уште повеќе, долгата и континуирана невработеност придонесува и за: еродирање на вештините на лицата; демотивирање на работната сила; скептицизам кон вложувањето во образование и континуирана надградба на знаењето, но и други неповолни последици. Освен директните негативни ефекти од економска природа, постојат студии кои потврдуваат дека невработеноста штетно се одразува и врз физичкото и менталното здравје на лицата кои немаат работа.^{1 2}

Меѓутоа, негативните последици од невработеноста не застапуваат овде. Невработеноста создава и пошироки трошоци за националните економии. Најголемиот трошок, во оваа смисла, е пропуштениот производ (аутпут), што би можел да се создаде во земјата доколку невработените лица биле ангажирани во продуктивни активности. Од аспект на јавните финансии, порастот на невработеноста врши притисок за зголемување на јавните расходи, истовремено намалувајќи ги јавните приходи. Од причина што не остваруваат доход, невработените лица плаќаат помал износ директни даноци споредено со вработените (на пример, данок на личен доход). Понатаму, освен директните даноци, се намалува и износот на платени индиректни даноци заради помалата потрошувачка на лицата без

1 Linn M.W., Sandifer R., & Stein S. (1985). Effects of unemployment on mental and physical health. *American Journal of Public Health* 75(5): 502-506.

2 McKee-Ryan, F., Song, Z., Wanberg, C. R., & Kinicki, A. J. (2005). Psychological and Physical Well-Being During Unemployment: A Meta-Analytic Study. *Journal of Applied Psychology*, 90(1): 53-76.

работа во однос на вработените (на пример, данокот на додадена вредност). Истовремено, на расходната страна, постои зголемен притисок за финансирање на социјалната помош и програмите за поддршка на невработените коишто би обезбедиле нивно побрзо и полесно враќање на пазарот на трудот (на пример, трошоци за преквалификација и доквалификација). Освен државата, штетни последици во форма на „трошоци“ од невработеноста може да се јават и кај претпријатијата, односно бизнис секторот. Така, со цел да се обезбеди финансирање на зголемените јавни расходи за поддршка на невработените лица, државите можат да посегнат кон зголемување на даночните стапки со кои се оданочуваат компаниите (на пример, данокот на добивка). Ваквите политики, од друга страна, го ограничуваат или го намалуваат профитот на компаниите и влијаат демотивирачки за вработување на нови работници.

Општествените трошоци од невработеноста, пак, оставаат негативни последици врз општеството во целина. Иако оваа категорија на трошоци се тешко мерливи, сепак постои емпириска потврда дека порастот на невработеноста често врши притисок за: воведување на протекционистички „неомеркантилистички“ мерки и намалување на економските слободи; ограничување на имиграцијата и слободното движење на луѓето; намалување на волонтерските акции; зголемување на одредени облици на криминал, и др.³

Сето ова води кон заклучок дека високата невработеност особено е штетна економска појава којашто негативно се одразува врз економскиот живот, како врз индивидуите, така и врз економијата и општеството во целина. Меѓутоа, не сите облици и форми на невработеност подеднакво се проблематични. Во продолжение ќе се задржам подетално на **младинската невработеност**, како еден од облиците на невработеност коишто освен краткорочни трошоци за: индивидуата, економијата и општеството, можат да создадат и трајни „лузни“ врз економскиот живот во пазарните економии.

Младинска невработеност: поим и последици

Според Меѓународната организација на трудот, младинската невработеност се дефинира како состојба кога младите лица се без работа, активно бараат вработување и се достапни да почнат

3 Feldstein, M.S. (1978). "The Private and Social Costs of Unemployment." *The American Economic Review*, 68(2): 155-158.

со работа, доколку најдат. Притоа, под млади лица, вообичаено се подразбираат лица на возраст од **15 до 24 години**. Невработеноста на младите се претставува во две форми: како дел (процент) од вкупното население или како дел (процент) од активното население, односно работната сила.

Освен стандардните негативни последици од невработеноста, што ги спомнав претходно, невработеноста во младоста се смета дека остава долгорочни „лузни“ на подоцнежниот живот на индивидуата – ограничување на шансите за остварување висока наемнина, пониски шанси за вработување, но и ограничување на останатите животни прилики.^{4 5}

Постојат повеќе причини со коишто може да се објаснат овие последици. Прво, невработеноста во младоста може да биде интерпретирана од потенцијалните работодавачи како негативен сигнал. Ова значи дека работодавачот може да ја протолкува информацијата на погрешен начин, односно да претпостави дека причина за невработеноста била: ниската продуктивност на работникот; слабата работна дисциплина; ограничените знаења или вештини, и сл. Ваквата интерпретација може да ги одврати работодавачите од идејата да ги вработат овие лица или, пак, да ги ангажираат на пониски работни позиции, што доведува до загрозување на нивната идна материјална благосостојба.

Второ, младинската невработеност може негативно да се одрази врз стекнувањето и развојот на работни вештини кај младите лица, што, пак, може да ја ограничи продуктивноста и можностите за остварување на иден доход на индивидуата. Дополнително, отсуството на одредени вештини или квалификации честопати може да се смета за предиктор за невработеноста. Освен за развој на работни вештини, вработувањето на почеток од кариерата позитивно влијае и врз развојот на некогнитивните вештини кај младите, како што се; самодисциплината; чувството на независност; интерперсоналните вештини; комуникативноста; подготвеноста за адаптирање; упорноста; самовербата, и др. Немањето работа во млади години ги лишува поединците од развојот и на овие, особено

4 Bell, D., & Blanchflower D.G. (2011). Young people and the Great Recession. *Oxford Review of Economic Policy*, 27(2): 241–267.

5 Strandh, M., Winefield, A., Nilsson, K., & Hammarström, A. (2014). Unemployment and mental health scarring during the life course. *European Journal of Public Health*, 24(3): 440–445.

важни, вештини, што, пак, може да доведе до негативни последици врз менталното здравје на индивидуата.⁶

Младинската невработеност, исто така, може да ги засегне и очекувањата на младите за иднината, посебно во однос на можностите за идно вработување. Кај младите невработени може да се јават одредени песимистички размислувања (очекувања) за можностите за идно вработување. Антиципираната невработеност негативно се одразува врз: задоволството од работењето; благосостојбата и поизразен страв од иднината.

Очигледно е дека младинската невработеност е феномен кој има поштетни последици од генералната невработеност. Лицата кои биле невработени како млади, на почетокот на нивниот работен век, се соочуваат со понеповолни изгледи за идни вработување и остварување повисок доход. Затоа, младинската невработеност заслужува посебно внимание и адекватен одговор од креаторите на политики.

Младинската невработеност во Европската Унија

Здравствената криза предизвикана од Ковид-19, освен девастирачките ефекти врз здравјето и животот на населението и виталноста на здравствените системи, сериозно ги загрози и економските варијабли во земјите ширум светот. На оваа криза не остана имунитет на невработеноста, а уште помалку младинската невработеност.

На следната слика е претставено движењето на бројот на невработени лица на возраст од 15 до 24 години во земјите во Европската Унија (ЕУ)⁷ во периодот од 2013 до 2020 година. Од сликата лесно може да се види дека во периодот од 2013 до 2019 година вкупниот бројот на невработени млади перманентно се намалува. Најмногу регистрирани млади невработени лица во ЕУ се забележани во 2013 година, приближно 4,7 милиони. Овој податок не

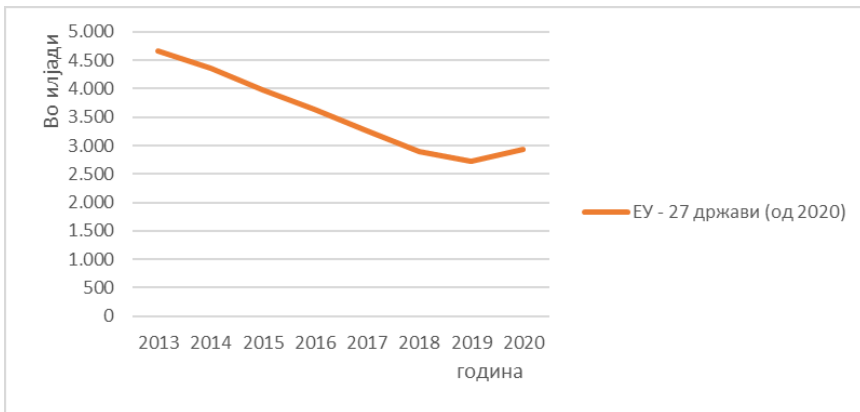
6 Daly, M., & Delaney, L., (2013). The scarring effect of unemployment throughout adulthood on psychological distress at age 50: Estimates controlling for early adulthood distress and childhood psychological factors. *Social Science & Medicine*, 80: 19-23.

7 Во приказот се вклучени податоци за 27-те членки на ЕУ (Белгија, Бугарија, Чешка, Данска, Германија, Естонија, Ирска, Грција, Шпанија, Франција, Хрватска, Италија, Кипар, Латвија, Литванија, Луксембург, Унгарија, Малта, Холандија, Австрија, Полска, Португалија, Романија, Словенија, Словачка, Финска и Шведска). Велика Британија е исклучена во целиот период на анализа.

НАЈМНОГУ РЕГИСТРИРАНИ МЛАДИ НЕВРАБОТЕНИ ЛИЦА ВО ЕУ СЕ ЗАБЕЛЕЖАНИ ВО 2013 ГОДИНА, ПРИБЛИЖНО 4,7 МИЛИОНИ, ШТО МЕЃУДРУГОТО СЕ ДОЛЖИ НА ДВЕТЕ ГОЛЕМИ КРИЗИ (ГОЛЕМАТА РЕЦЕСИЈА И ЕВРОПСКАТА ДОЛЖНИЧКА КРИЗА). ВО НАРЕДНИТЕ ШЕСТ ГОДИНИ, ЕВРОПСКИТЕ ЗЕМЈИ БЕЛЕЖАТ ПОЗИТИВНИ ЕКОНОМСКИ ТРЕНДОВИ, ТАКА ШТО БРОЈОТ НА НЕВРАБОТЕНИ МЛАДИ ЛИЦА ВО 2019 СЕ НАМАЛИ НА 2,7 МИЛИОНИ. ОВИЕ ПОВОЛНИ ТЕНДЕНЦИИ БЕА ПРЕКИНАТИ ОД КОРОНА-ПАНДЕМИЈАТА, ШТО ОДНОВО ПРЕДИЗВИКА ПОРАСТ НА НЕВРАБОТНОСТА МЕЃУ МЛАДИТЕ ВО УНИЈАТА. СПОРЕДЕНО СО 2019 ГОДИНА, ВО 2020 ГОДИНА БРОЈОТ НА НЕВРАБОТЕНИ МЛАДИ СЕ ЗГОЛЕМИ ЗА 216 000 ЛИЦА, ОДНОСНО ВКУПНИОТ БРОЈ НА НЕВРАБОТЕНИ МЛАДИ СЕ ПРИБЛИЖИ ДО 3 МИЛИОНИ

треба да изненадува бидејќи во претходниот период европските држави се соочија со две големи кризи (Големата рецесија и Европската должничка криза) кои влијаеја врз зголемување на бројот на невработените (млади) лица. Меѓутоа, во наредниот шестгодишен период, односно до 2019 година, европските земји успеаја да забележат позитивни трендови во оваа сфера, односно да се намали бројот на невработените млади лица на вкупно 2,7 милиони во 2019 година. Овие поволни тенденции беа прекинати со почетокот на пандемијата, која предизвика повторен пораст на бројот на невработени млади лица во Унијата. Така, споредено со 2019 година, во 2020 година бројот на невработени млади се зголеми за 216 000 лица, односно вкупниот број на невработени млади се приближи до 3 милиони.

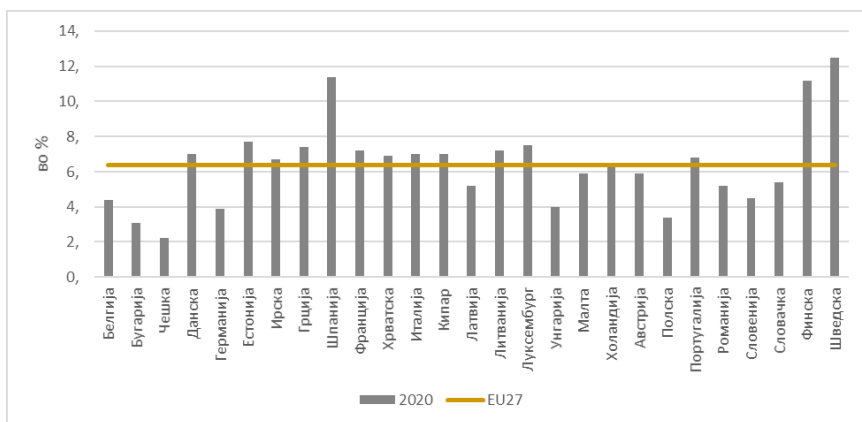
Слика 1. Вкупен број на невработени лица во Европската Унија на возраст од 15 – 25 години (2013 – 2020)

Извор: EUROSTAT

Во релативна смисла, невработеноста на младите може да се претстави на два начина: како дел од вкупното население, или како дел од работната сила. На наредната слика се претставени податоците за учеството на младите лица (на возраст од 15 – 24 години) како дел од вкупната популација во европските држави. Податоците се добиени од Евростат, а се однесуваат на кризната 2020 година.

Слика 2. Невработени лица на возраст од 15 – 24 години како % од вкупното население во земјите во ЕУ (2020 година)

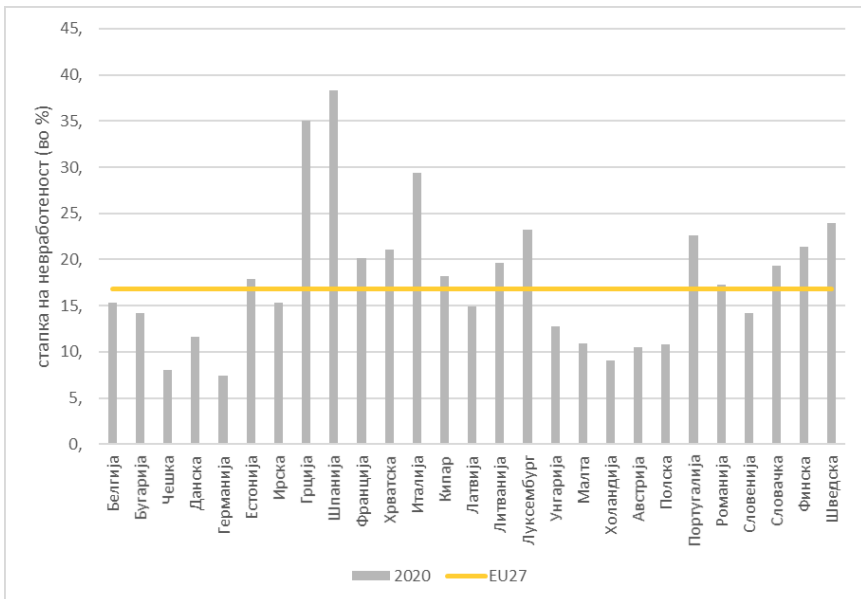
Извор: EUROSTAT

Во 2020 година, невработените млади претставувале 6,4 % од вкупното население во земјите од ЕУ. Притоа, 15 држави имале поголемо учество на младата невработена популација во вкупното население повисоко од овој просек. Податоците покажуваат дека: Шведска, Финска и Шпанија се трите земји во коишто има најмногу млади невработени како процент од вкупното население. Така, учеството на младите невработени лица во вкупното население изнесува во: Шведска 12,5 %, Финска 11,2 %, Шпанија 11,4 %. Покрај нив, уште 12 други земји имаат реализација повисока од стапката на ниво на ЕУ. Од друга страна: Чешка, Бугарија и Полска се земјите-членки на Унијата во кои учеството на невработените млади како процент од вкупното население е најниско и изнесува 2,2 %, 3,1 % и 3,4 %, соодветно.

Интересни прашања се отвораат и доколку се претстави невработеноста на младите во форма на стандардна стапка на невработеност, односно како процент од работната сила (активното население). Вака презентирана, стапката на невработеност на населението

на возраст од 15 до 24 години во земјите од ЕУ во 2020 година изнесува 16,8 %. Стапката на невработеност на лицата на возраст од 15 – 24 години го надминува овој износ во вкупно 14 држави-членки на Унијата, и тоа: Естонија, Грција, Шпанија, Франција, Хрватска, Италија, Кипар, Литванија, Луксембург, Португалија, Романија, Словачка, Финска и Шведска. Притоа, стапката на младинска невработеност е највисока во Шпанија (38,3 %), по која следуваат Грција (35 %) и Италија (29,4 %). Од друга страна, младинската невработеност е најниска во Германија (7,4 %) и Чешка (8 %) (види слика 3).

Слика 3. Стапка на невработеност на лица на возраст од 15 – 24 години во земјите од ЕУ (2020 година)

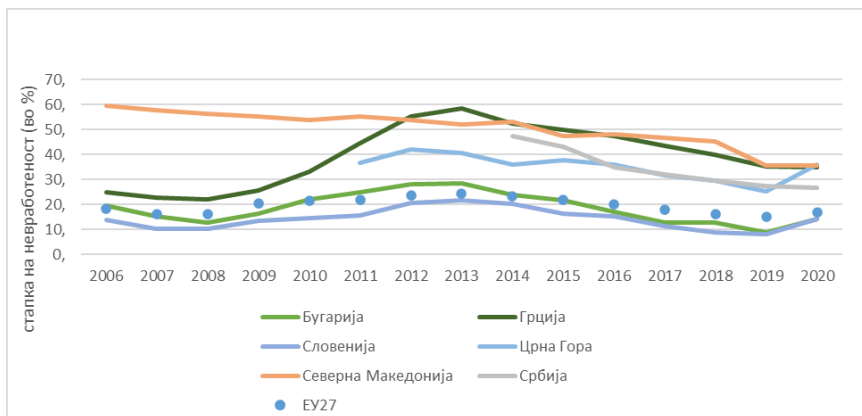

Извор: EUROSTAT

Младинската невработеност во Северна Македонија

Што се случува со младинската невработеност во нашата држава? На следниот графикон е претставено движењето на стапката на младинска невработеност во шест балкански држави, од кои три се членки на ЕУ (Бугарија, Грција и Словенија), а останатите три се кандидати за влез во Унијата (Црна Гора, Северна Македонија и Србија). Податоците се однесуваат на периодот од 2006 до 2020 година.

Слика 4. Стапка на невработеност за возрасна група од 15 – 24 години во селектирани балкански држави (2006 – 2020)

Извор: EUROSTAT

Од сликата може да се забележи дека стапките на младинска невработеност драстично се разликуваат во селектираните држави. Имено, земји со релативно висока стапка на младинска невработеност се: Северна Македонија, Грција и Црна Гора. Во овие три земји, иако покажува тренд на опаѓање низ времето, сепак во 2020 година стапката на младинска невработеност изнесувала над 30 %. Интересен е случајот на Србија, што е единствен случај каде е забележана стапка на опаѓање на младинска невработеност во периодот од 2014 до 2020 година. Останатите две земји регистрирале пониска стапка од европската, Словенија за време на целиот анализиран период и Бугарија, со исклучок на периодот од 2011 до 2014 година.

Посочената слика, исто така, потврдува дека младинската невработеност е **долгорочен и горлив проблем во Северна Македонија**. Во 2006 година, стапката на невработеност на младите лица на возраст од 15 до 24 години изнесува 59,7 %. Ова претставува највисока регистрирана стапка на невработеност кај оваа возрасна група во европските држави, не само во 2006 година, туку во целиот анализиран период. Ваквиот податок кажува дека појдовната состојба во којашто се наоѓала земјата е неповолна, од аспект на рационално алоцирање на младата работна сила.

Охрабрувачки е фактот што стапката на невработеност на младите лица бележи тренд на опаѓање во годините што следат. Така, во

2020 година стапката изнесува 35,7 %, што претставува намалување од 24 процентни поени. Очигледно е дека состојбата со младинската невработеност во земјата се подобрува. Меѓутоа, ако се спореди невработеноста на младите во Република Северна Македонија со останатите европски држави во 2020 година, може да се забележи дека единствено Шпанија и Црна Гора имаат повисоки стапки на младинска невработеност.

Во наредната табела се дадени повеќе детали за: бројот на лицата кои припаѓаат на работната сила, бројот на невработените и стапката на невработеност за шест старосни групи во земјата. Од табелата може да се увиди дека во анализираниот период постои тенденција за намалување на бројот на невработените во апсолутен број и стапката на невработеност кај возрасната група од 15 – 24 години. Сепак, споредено со стапките на невработеност на останатите возрасни групи, стапката на невработеност кај возрасната група од 15 – 24 години е убедливо највисока. Овој заклучок укажува дека младите во земјата се соочуваат со непропорционално тешка ситуација на пазарот на трудот.

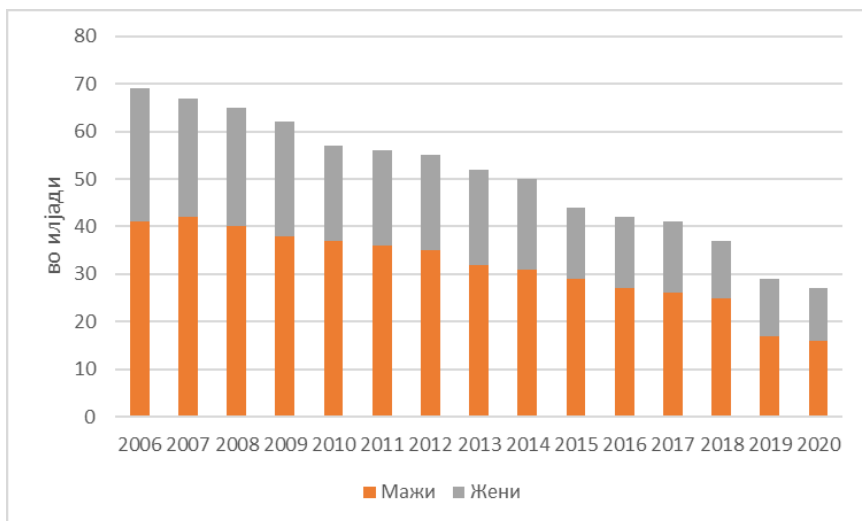
Табела 1. Работна сила, невработени и стапка на невработеност според возрасна група во Северна Македонија (2017 – 2020 година)

Возраст	2017			2018			2019			2020		
	Вкупна работна сила	Невработени	Стапка на невработеност	Вкупна работна сила	Невработени	Стапка на невработеност	Вкупна работна сила	Невработени	Стапка на невработеност	Вкупна работна сила	Невработени	Стапка на невработеност
15-24	87311	40798	46,7%	82484	37472	45,4%	81193	28881	35,6%	75807	27042	35,7%
25-34	257777	73685	28,6%	257037	69812	27,2%	253422	57039	22,5%	245802	51296	20,9%
35-44	253913	43350	17,1%	256755	35285	13,7%	264624	34660	13,1%	262059	32210	12,3%
45-54	217111	33904	15,6%	214227	32815	15,3%	219414	29699	13,5%	217197	28569	13,2%
55-64	130760	21739	16,6%	135951	23023	16,9%	135897	16056	11,8%	139072	16833	12,1%
65+	7342	11169	9464	10920
Вкупно	954212	213564	22,4%	957623	198569	20,7%	964014	166363	17,3%	950858	155949	16,4%

Извор: Државен завод за статистика

Интересно е да се погледне и половата структура на невработените лица на возраст од 15 до 24 години во земјата (види слика 5). Неколку важни заклучоци произлегуваат од графиконот. Прво, овој приказ е корисен бидејќи уште еднаш, овој пат на сликовит начин, е прикажан падот на бројот на невработени лица на возраст од 15 – 24 години. Понатаму, од сликата може да се добие претстава за половата структура на невработените млади лица. Интересно е да се забележи дека во анализираниот период доминира учеството на машката популација во младите невработени. Учеството на мажите во вкупниот број невработени во оваа возрасна група се движи во распон од 59 % до 68 %. Односно, бројот на невработени млади жени е релативно помал споредено со учеството на невработени млади мажи. Секако, стапките на невработеност за оваа специфична старосна група треба да се комбинираат со останатите индикатори за економска активност на населението: стапката на учество во работната сила и стапката на учество на вработените во вкупното население, со цел да се извлечат прецизни заклучоци за активноста и (не)вработеноста на младата женската работа сила, во однос на машката.

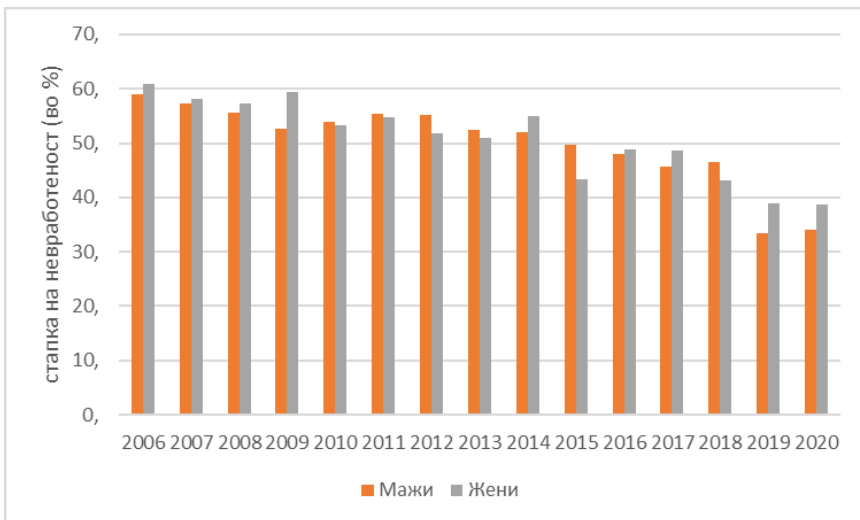
Слика 5. Невработени лица на возраст од 15 – 24 години во Северна Македонија, по пол (2006 – 2020)

Извор: EUROSTAT

Сепак, доколку се погледнат стапките на невработеност на мажите и жените во возрастната група од 15 до 24 години, ќе се забележи дека разликата во однос на невработеноста меѓу мажите и жените не е толку голема, како во случајот со апсолутниот број на невработени млади. Последните две години, 2019 и 2020 година, се забележува нешто пониска стапка на младинска невработеност кај машката популација споредено со женската популација. Односно, 2019 и 2020 година е забележан поголем пад кај стапката на младинска невработеност на мажите, додека намалувањето на стапката на младинска невработеност во посочениот период кај женската популација стагнира. Така, во 2020 година, стапката на невработеност кај возрастната група 15 – 24 години за машката популација изнесува 34 %, додека за женската популација изнесува 38,6 %.

Слика 6. Стапка на невработеност за возрастна група 15 – 24 години во Северна Македонија, по пол (2006 – 2020)

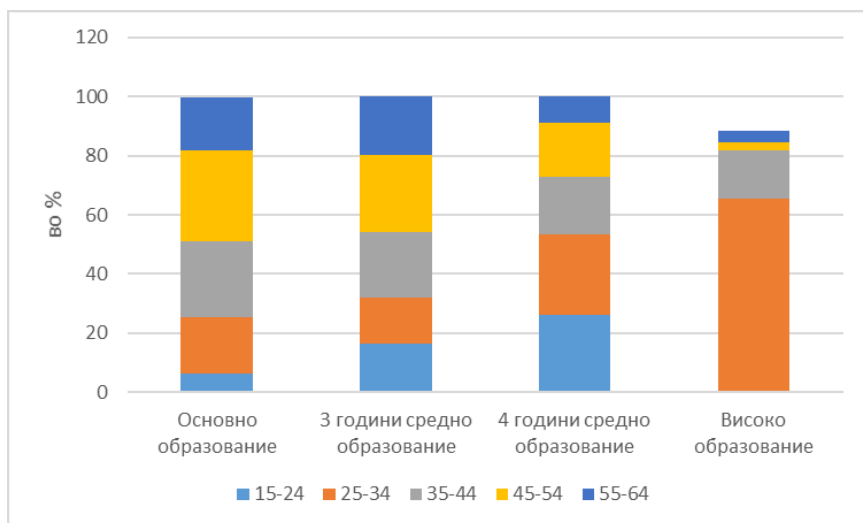

Извор: EUROSTAT

Друг интересен аспект на младинската невработеност е поврзаноста со школската подготовка, односно нивото на образование. Според податоците од Државниот завод за статистика: 6,4 % од невработените лица со завршено основно образование се млади лица на возраст од 15 – 24 години; 16,3 % од оние со завршено тригодишно средно образование и 26,2 % од лицата со завршено

четиригодишно средно образование. Овој резултат е во согласност со очекувањата, имајќи предвид дека средното образование е задолжително во земјата, па оттаму учеството на лицата со завршено основно образование во активното население е ниско.

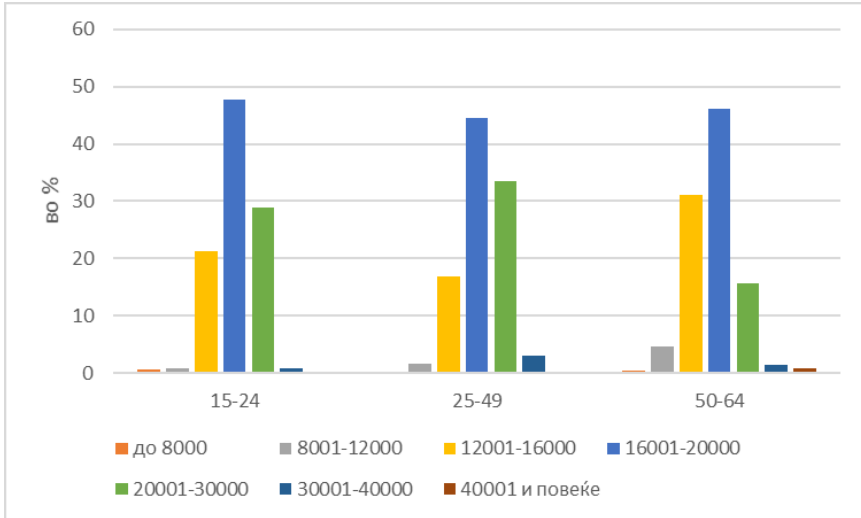
Слика 7. Невработени според школската подготовка и возраста (2020 година)

Извор: Државен завод за статистика

На крај, уште еден интересен податок поврзан со младите невработени во земјата. Во продолжение е даден сликовит приказ на одговорите добиени на прашањето за колкава месечна плата би прифатиле работа невработените во различни возрасни групи. Речиси половина, поточно 47,8 % од невработение кои припаѓаат на возрасната група од 15 до 24 години би прифатиле работа со месечна плата во интервалот од 16 001 до 20 000 денари, 28,9 % за плата од 20 001 до 30 000 денари, додека за месечна плата од 12 001 до 16 000 би работеле 21,2 % од невработените млади во земјава. Структурата на невработените лица според интервалот на месечна плата за којашто би прифатиле работа за возрасните групи од 25 до 49 години и од 50 до 64 години е даден на слика 8.

Слика 8. Невработени лица според интервалот на месечната плата за која би прифатиле работа, структура според возраст (2020 година)

Извор: Државен завод за статистика

Наместо заклучок:

Што се научи за младинската невработеност?

Врз основа на горенаведените наоди, може да се формулираат следните заклучоци и препораки во врска со младинската невработеност како економски предизвик:

- Невработеноста е еден од посериозните економски проблеми и создава негативни последици, како за невработените лица, така за економијата и општеството во целина.
- Младинската невработеност, вообичаено, се дефинира како невработеност на лицата кои припаѓаат на возрастната група од 15 до 24 години, односно се наоѓаат на самите почетоци на нивниот работен век. Невработеноста присутна во оваа возрастна група на население, освен традиционалните негативни последици, дополнително: остава долгорочни „лузни“ врз физичкото и менталното здравје на младите луѓе, нивните изгледи за идно вработување; ги ограничува можностите

за остварување висок доход во иднина; го ограничува развојот на работни вештини; создава скепса кон вложувањата во човечки капитал, посебно образованието; негативно се одразува врз погледите и очекувањата на младите за иднината; делува демотивирачки и ја изолира младата работа сила, итн. Од овие причини, се смета дека младинската невработеност е еден од приоритетите за решавање на економските политики.

- Во периодот по завршување на Европската должничка криза, земјите од ЕУ бележат општ пад на младинската невработеност, во апсолутен и релативен износ. Меѓутоа, Ковид-19

пандемијата повторно го актуализираше овој проблем на европско ниво, па така во 2020 година беше забележана стапка на пораст на младинската невработеност, првпат по 2014 година. Во 2020 година, речиси 3 милиони млади лица во ЕУ беа без работа, а стапката на младинска невработеност изнесуваше 16,6 %. Највисоки стапки на младинска невработеност во земјите од Унијата беа забележани во: Шпанија, Грција и Италија, додека најниски стапки имаше во Германија и Чешка.

- Земјите од Западен Балкан, во просек, бележат повисоки стапки на младинска невработеност споредено со нивните европски соседи. Сепак, „рекордери“ во високата невработеност меѓу младата популација се Македонија и Црна Гора.
- Младите во Република Северна Македонија се соочуваат со особено неповолна позиција на пазарот на трудот.
- Иако младинската невработеност во земјата бележи континуиран пад, сепак стапката на младинска невработеност сè уште е многу висока. Така, стапката на невработеност на

РЕЧИСИ ПОЛОВИНА, ПОТОЧНО 47,8 % ОД НЕВРАБОТЕНИТЕ НА ВОЗРАСТ ОД 15 ДО 24 ГОДИНИ БИ ПРИФАТИЛЕ РАБОТА СО МЕСЕЧНА ПЛАТА ВО ИНТЕРВАЛОТ ОД 16.001 ДО 20.000 ДЕНАРИ, 28,9 % БИ РАБОТЕЛЕ ЗА ПЛАТА ОД 20.001 ДО 30.000 ДЕНАРИ, ДОДЕКА ЗА МЕСЕЧНА ПЛАТА ОД 12.001 ДО 16.000 БИ ПРИФАТИЛЕ ВРАБОТУВАЊЕ 21,2 % ОД НЕВРАБОТЕНИТЕ МЛАДИ ВО ЗЕМЈАВА. ЗА РАЗЛИКА ОД НАЈМЛАДИТЕ, ПРЕКУ 30 ОТСТО РАБОТОСПОСОБНИ ОД НАЈВОЗРАСНАТА ГРУПА, ЛИЦАТА ОД 50 ДО 64 ГОДИНИ БИ ПРИФАТИЛЕ РАБОТА ЗА НАЈНИСКАТА ПЛАТА, ОД 12.001 ДО 16.000 ДЕНАРИ, ДОДЕКА САМО 17 ОТСТО ОД ВОЗРАСНИТЕ БИ ИНСИСТИРАЛЕ НА ПЛАТА ОД 20.001 ДО 30.000 ДЕНАРИ

возрасната група од 15 до 24 години во земјата во 2006 година изнесува 59,7 %, додека во 2020 година стапката изнесува 35,7 %.

- Високите стапки на младинска невработеност се уште еден доказ за тешката позиција на младиот човек на пазарот на трудот во земјата.
- Анализата на структурата на невработените млади покажа постоење разлики врз основа на полот и школската подготовка. Овие наоди, исто така, треба да бидат земен предвид при креирањето на соодветни решенија на овој проблем.
- Имајќи ги предвид горенаведените наоди, сметаме дека младинската невработеност е прашање коешто заслужува да биде приоритетно во агендата на економските политики. Ковид-19 пандемијата дополнително ја усложни и отежна позицијата на младите на пазарот на трудот во земјата, што доведува до опасност за зголемување на нивната ранливост и изолираност. Инвестирањето во човечки капитал, образованието и развојот на вештини, треба да бидат во фокусот на економските политики за поддршка на младите луѓе, секако комбинирани со политики во корист на поддршка на иновативноста и стеснувањето на бариерите за креирање и водење нови бизниси. Младите луѓе се капиталот на една земја и нејзината економија, затоа заслужуваат да бидат адекватно вреднувани.

(Катерина Шапкива, авторката на овој текст, е професорка на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје.)

ТУРКАЊЕТО НА МАРГИНИТЕ Е ТУРКАЊЕ ОД ДРЖАВАТА

ЕВА ЦВЕТКОВСКА

ЗА ПОДИГАЊЕ НА
КВАЛИТЕТОТ НА
ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ
И ИНСТИТУЦИИТЕ
ДРЖАВАТА ТРЕБА ДА
КРЕИРА НОВ СИСТЕМ ЗА
ФИНАНСИРАЊЕ. ТОА БИ
ОВОЗМОЖИЛО РЕАЛНА
ФИНАНСИСКА АВТОНОМИЈА
И СИГУРНОСТ НА ДРЖАВНИТЕ
УНИВЕРЗИТЕТИ, ПРИТОА
ОСЛОБОДУВАЈЌИ ГИ ОД
ТОВАРОТ САМИТЕ ДА ГИ
ОБЕЗБЕДУВААТ СУШТИНСКИ
ПОТРЕБНИТЕ ПАРИ.
МОМЕНТАЛНИОТ „МОДЕЛ“
ЗА ФИНАНСИРАЊЕ СЕ
ПОКАЖА НЕФУНКЦИОНАЛЕН
И НЕОДРЖЛИВ, А
НЕГОВАТА НЕЕФИКАСНОСТ
НАЈМНОГУ СЕ ОДРАЗУВА
ВРЗ КВАЛИТЕТОТ НА
ОБРАЗОВАНИЕТО И
СТАНДАРДОТ НА СТУДЕНТИТЕ.
СО ПРЕЗЕМАЊЕ НА ПОГОЛЕМ
ДЕЛ ОД ФИНАНСИСКИТЕ
ОБВРСКИ, ШТО ВО МОМЕНТОВ
ЛЕЖАТ ГЛАВНО ВРЗ ГРБОТ НА
СТУДЕНТИТЕ, ДРЖАВАТА БИ
ГО НАПРАВИЛА ВИСОКОТО
ОБРАЗОВАНИЕ ДОСТАПНО
СЕКОМУ, БЕЗ ОГЛЕД НА
СОЦИЈАЛНАТА ПОЗАДИНА.
ПРИТОА, БИ ЈА ОСИГУРИЛА И
СУШТИНСКАТА АВТОНОМИЈА
НА УНИВЕРЗИТЕТИТЕ

*„Губењето на младите,
едуцирани граѓани, ги лишува
државите од клучниот елемент
за воспоставување функционални
либерални демократии“*

„Одливот на мозоци“ се смета за еден од клучните проблеми со коишто се соочува нашата држава и која е детерминиращки фактор за нејзиниот потенцијален развој. Глобалниот тренд на иселување на младите во поразвиените земји, очигледен со децении, како проблем од државен интерес беше официјализиран дури во 2013 година преку Националната стратегија за вмрежување, соработка и спречување на „одливот“ на високообразовани и стручни кадри 2013-2020 година.

Еден од начините за ублажување на одливот на мозоци е преку создавање демократска држава со европски вредности и одржливи институции. Иако звучи како флоскула, тоа е докажано низ историјата. Европа

тоа го памети. Овој феномен отсекогаш бил производ на нерамномерниот развој на континентот, од времето на проблемите со миграцијата особено кај младите и едиктите кои биле носени во Средниот век за решавање на овој проблем, па сè до денес. Средната класа којашто е добро едуцирана секогаш ќе ја напушта својата држава бидејќи е оневозможена од околностите да го оствари својот потенцијал во средината во која живее. Институционалната некапацитетност и недостатокот на механизми коишто соодветно ќе ги заштитат либералните вредности, ги бркаат младите во потрага по средина којашто ќе ги заштити и ќе им овозможи простор за развој.

Но, губењето на младите едуцирани граѓани ги лишува државите од клучниот елемент за воспоставување функционални либерални демократии. Овој пример ние секојдневно го живееме. Затоа, ако сакаме да атакуваме за решавање на проблемот, ќе мора многу да работиме на создавање на одржливи демократски институции, коишто соодветно ќе ги практикуваат и заштитуваат вредностите врз коишто се засновани овие режими.

Основен конституент и темел на овие демократски институции е квалитетното образование. Односно, квалитетот на образованието не е цел сама по себе, туку е носечкиот столб и есенцијален инструмент во реализацијата на основната цел, а тоа е изградбата на едно одржливо и здраво демократско општество коешто ќе ги задржи младите во својата земја.

Со оглед на тоа што сум студент и во моментот на позиција претседателка на Универзитетското студентско собрание на УКИМ, во улога на заштита на интересот на студентите, во натамошниот текст би дала осврт конкретно на потребата од квалитетно високо образование за да ги задржиме младите тука.

Предуслови за иселувањето

Една неодамнешна анализа¹ за квалитетот на високото образование спроведена од Македонската академија на науките и уметностите, говори за основните фактори што ја детерминираат намерата

1 Нина Петреска, Јана Проданова, Љупчо Коцарев, Факултет за информатички науки и компјутерско инженерство, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, Македонија, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, Македонија, University of Burgos, Spain, „Анализа на квалитетот на високото образование во Република Македонија. Перцепциите на професорите и студентите“, 2021

на студентите да ја напуштат земјата. Согласно резултатите од анализата, следниве фактори имаат значајно влијание врз одлуката дали студентот ќе се исели по студиите или не:

- 1. Квалитетот и репутацијата на институцијата, односно вредноста на студиите и личната сатисфакција од студиите.** Студентите кои перципираат зголемена вредност, бележат и зголемена сатисфакција, а нивната намера да ја напуштат земјата по студиите е намалена, и обратно. Постојат различни аспекти на вредности: од функционалноста, ефикасноста и угледот на студиите, до инфраструктурата на институцијата, вредноста на содржината и материјалите за учење, нивните емоции поврзани со изборот на студиите, социјалниот статус што го добиваат заради студирање на конкретниот факултет, итн.
- 2. Недостапноста на професорите по завршувањето на предавањата.** Задоволството на професорите од квалитетот на институцијата каде што работат е главен фактор за тие да покажат поголема посветеност кон работата. Ова е во директна корелација со мотивот на студентите да останат или да ја напуштат државата, што истовремено говори за неопходноста од континуирано мотивирање на професорите, соодветно со нивните потреби, со цел тие да изградат позитивна релација со институцијата, што, пак, ќе се одрази врз нивниот однос кон студентите.
- 3. Влијанија од семејството и/или пријателите.** Доколку тие сметаат дека можноста за напуштање на државата е добра идеја, студентите имаат повисока тенденција кон таквата одлука.

Ако се земе дека ова се трите главни фактори на влијание врз одлуката на студентите да ја напуштат државата, тогаш се поставува прашањето: како да се влијае врз факторите на влијание?

Финансиите се клучна компонента што влијае врз квалитетот на високото образование и образованието воопшто. Инвестицијата во високообразовните институции директно ќе се рефлектира врз нивната вредност и репутација. Република Северна Македонија како свој примарен извор на образование и знаење го идентификува државното (јавното) образование коешто директно се финансира од државниот буџет. Сепак, доколку се анализира состојбата во

којашто се наоѓаат нашите образовни институции, ќе се увиди дека македонското образование се соочува со хроничен недостаток на финансиски средства. Научните и компаративните анализи на буџетите за образование во Македонија и Европа го потврдуваат тоа. Додека европскиот просек на буџетот за образование изнесува 5 % од БДП, во Македонија сумата што се издвојува за образованието е многу помала и изнесува околу 3.5 % од БДП. Ваквиот недостаток директно се одразува врз квалитетот на македонскиот образовен систем. Условите се мизерни, професорите се демотивирани, наставните програми се застанати во минатиот век, а сето тоа се рефлектира на студентите кои не ги добиваат соодветните услови за натпревар со своите врсници од другите земји.

ПОСТОЈАТ НИЗА ФАКТОРИ КОИШТО ВЛИЈААТ ЗА НЕВРАБОТЕНОСТА КАЈ МЛАДИТЕ. ВИСОКООБРАЗОВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ ТРЕБА ДА ГО ПРЕЗЕМАТ ТОА ШТО Е ВО НИВНИ РАЦЕ ЗА ДА ИМ ГО ОЛЕСНАТ ВРАБОТУВАЊЕТО НА МЛАДИТЕ. ОСВЕН НЕОПХОДНОСТА ОД КВАЛИТЕТНА ПРАКТИЧНА НАСТАВА, СТУДИСКИТЕ ПРОГРАМИ И НАСТАВНИОТ МАТЕРИЈАЛ ТРЕБА ДА СЕ ОСОВРЕМЕНАТ, ДА СЕ ПРИСПОСОБАТ КОН СЕГАШНИТЕ ПОТРЕБИ НА ПАЗАРОТ НА ТРУДОТ. НЕМА НИКАКВА ЛОГИКА ВО ВРЕМЕ КОГА ГРАФИЧКИ ДИЗАЈНЕРИ СЕ ИСКЛУЧИТЕЛНО БАРАНИ НА ПАЗАРОТ НА ТРУДОТ, НА НАШИОТ УНИВЕРЗИТЕТ ДА НЕ ПОСТОИ НАСОКА КОЈАШТО ЈА НУДИ ОВАА НАОБРАЗБА. ОВОЈ ПРИМЕР ДОВОЛНО ЗБОРУВА

Достапност на образованието за сите

Во „Декларацијата за младите, образованието и иднината“² ние студентите ја истакнавме важноста на образованието во светлина на неговиот: квалитет, достапност и важност на автономијата на универзитетите: „Образованието мора да биде квалитетно и достапно за сите граѓани, без разлика на нивната социјална заднина. Со тоа ќе се осигури напредок и развој на целата заедница којашто ќе биде исполнета со квалитетни кадри, подготвени да го искористат својот потенцијал и знаење на пазарот на трудот. При креирањето на политиките за високото образование мора да се води по принципите на: квалитетно, етичко и автономно работење на универзитетите. Државата не смее во ниту еден момент да ја наруши автономијата

² Документ за јавни политики во високото образование, креиран од страна на универзитетските студентски собранија на универзитетите: „Св. Кирил и Методиј“, „Мајка Тереза“, „Климент Охридски“ и „Гоце Делчев“.

на високообразовните институции како основен принцип кој секогаш мора да се почитува.“

Токму во насока на обезбедување секому достапно квалитетно високо образование, и обезбедување функционална и суштинска автономија на универзитетите, државата ја има обврската да помогне. Односно, обврската на државата во поглед на автономијата на универзитетите не е само негативна во смисла на немешање во интерните работи на универзитетот, туку и позитивна, да преземе сè што може за да помогне во обезбедувањето на таа автономија. Помошта на државата во оваа смисла подразбира два големи потфати: **зголемување на буџетските средства што се одделуваат за високото образование и креирање на нов систем за финансирање на високото образование.**

Моменталниот буџет за високо образование изнесува околу 0.8 % од БДП, што, речиси, е двојно помалку од европскиот просек којшто изнесува околу 1.5 % од БДП. Ваквата дискрепанца е доволен показател зошто македонските универзитети значајно заостануваат зад својата конкуренција во Европа. Доколку се сака да се има европска иднина, мора да се има и европско образование, а доколку се сака европско образование, мора да се има европски буџет за образование.

Факултетите како супермаркети

Недоволните финансии ги ограничуваат универзитетите, така што наместо да се фокусираат на образовниот процес, пренесување на знаењето и наука, тие се фокусираат на „финансиска одржливост“ и изнаоѓање на креативни начини како да ги пополнат дупките во својот буџет. Фокусирањето на „финансиска одржливост“ најчесто придонесува до трансформација на факултетите од образовни институции во супермаркети и даватели на услуги за коишто скапо наплаќаат. Недоволниот буџет директно влијае факултетите да ги намалат своите стандарди за квалитет, за да привлечат повеќе студенти и за да „продадат“ повеќе дипломи. Дополнително, недостатокот на финансии доведува до:

- Целосно распаѓање на инфраструктурата и недостаток на инвестиции за нејзино одржување;
- Намалување на наставниот кадар;

- Неможност да се организираат воннаставни образовни активности;
- Недостаток на стручна и научна литература достапна за студентите;
- Недостаток на финансии за научно-истражувачка дејност;

Оттука, се доаѓа до вториот потфат што државата треба да го направи за да помогне за издигнување на квалитетот на високото образование и институциите – креирање нов систем за финансирање на високото образование. Овој систем треба да овозможи реална финансиска автономија и сигурност на државните универзитети, притоа ослободувајќи ги од финансискиот товар за самостојно обезбедување на есенцијалните финансии. Моменталниот „модел“ за финансирање на високото образование се покажа нефункционален и неодржлив, а неговата неефикасност најмногу се одразува врз квалитетот на образованието и стандардот на студентите. Со преземање на финансиската обврска којашто моментално претежно лежи врз грбот на студентите, државата би го направила високото образование достапно секому, без оглед на социјалната позадина. Притоа, би ја осигурила и суштинската автономија на универзитетите.

Поконкретно, моменталниот модел за кој зборувам е следниот: на студентите им се наметнуваат трошоци од кои финансиски опстојуваат факултетите и универзитетите. Трошоците се делат во две групи: административни и трошоци за тековното работење на универзитетот и факултетите. Овие трошоци во голема мера се или непотребни, или не соодветствуваат со реалниот трошок.

Она што ние го предлагаме како Универзитетското студентско собрание при УКИМ, е промена на овој модел којашто би се одвивала во 2 фази, и тоа:

Првата фаза би опфатила донесување на унифициран и единствен трошковник за студентите на секој факултет, којшто ќе ги предвидува надоместоците што ги плаќаат студентите надвор од партиципацијата, односно школарината. Овие надоместоци треба да бидат утврдени согласно реалните трошоци за изработка на потребниот документ или пружена услуга, за разлика од сега, кога моменталните трошоци се драстично над реалните.

Втората фаза би значела целосно укинување на овие дополнителни трошоци за студентите, односно изработка на нов модел

ДЕМОКРАТСКИ И ОДРЖЛИВИ ИНСТИТУЦИИ СЕ ОНИЕ КОИ НИЗ ИСТОРИЈАТА СЕ ДОКАЖАЛЕ КАКО УСПЕШНИ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА МИГРАЦИЈАТА НА МЛАДИТЕ. ТАКВИ СЕ ПОТРЕБНИ ДЕНЕС И ТУКА, ЗА ДА НЕ ЗАДРЖАТ НАС ВО МАКЕДОНИЈА. ОСНОВАТА НА ДЕМОКРАТСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ ЛЕЖИ ВО ПРАВОТО И ОДГОВОРНОСТА НА ОДЛУЧУВАЊЕ, А ДИРЕКТНАТА ВКЛУЧЕНОСТ НА СТУДЕНТИТЕ ВО ПРОЦЕСОТ НА НОСЕЊЕ ОДЛУКИ НÈ УЧИ НА ОВИЕ ВРЕДНОСТИ. ПРЕДОЛГО ВО ИМЕ НА МЛАДИТЕ ОДЛУЧУВААТ ЛИЦА КОИ БИЛЕ МЛАДИ ВО ВРЕМЕТО НА ТИТО. ЗАТОА ПОЛИТИКИТЕ СЕ КОМПЛЕТНО ПРОМАШЕНИ, А МЛАДИТЕ РАЗБЕГАНИ. ВРЕМЕ Е ДА СЕ ЧУЕ НАШИОТ ГЛАС!

според кој ќе се воспостави систем на државно финансирање на административните и дополнителните трошоци за тековните работи на високообразовните институции. Факултетите на почетокот на годината би требало да поднесат „трошковник по студент“, односно проценка за реалната сума што ќе им биде потребна за да ги пружат соодветните административни и други услуги, без да наплатуваат надоместоци од студентите. Потоа, откако државата ќе ја ревидира побараната сума, да префрла средства (дотации за административно работење) на високообразовните институции. На овој начин значително би се намалите трошоците за студентите, а високообразовните институции ќе бидат поштедени од соочување со

финансиска дупка до која би дошло ако се укинат овие давачки.

Сепак, Министерството за образование и наука, Националниот совет, високообразовните институции, заедно со странските експерти, треба да седнат и сериозно и темелно да го разработат овој нов механизам за финансирање на универзитетите. Само така ќе се обезбеди нивна финансиска автономија и ќе се гарантира финансиската стабилност и одржливост на долг рок.

Колку пари, толку наука!

Зголемувањето на буџетот за образование, исто така, подразбира и **зголемување на буџетот за наука**. Република Северна Македонија, практично, не издвојува пари за поддршка на науката и научно-истражувачката дејност. Буџетот за наука изнесува срамни 75 милиони денари. Не постојат дури ни научно-истражувачки анализи за темата за којашто денес пишувам, што ги ограничува текстовите како овој, да се потпрат врз сигурни информации и податоци за моменталната состојба. Инвестицијата во буџетот за наука би требало да опфати и финансиска поддршка за учество на студенти

на меѓународни натпревари, во научните области на кои студираат, како и финансиска поддршка за членство во: регионални, европски и светски мрежи на високообразовни установи.

Сето што до сега беше наведено би придонело за подобрување на квалитетот и репутацијата на високообразовните институции, што, пак, ако се навратиме на темата од почетокот на овој текст, ќе создаде перцепција на вредност и чувство на сатисфакција кај студентите, и ќе помогне младите својата иднина да ја гледаат дома, во својата земја. Финансиската инвестиција во високото образование, доколку е реализирана паметно, позитивно ќе се одрази и врз мотивацијата и пристапноста на професорите и наставниот кадар, како и врз нивниот однос кон студентите. Студентите заслужуваат третман на почит во својата држава, сè останато само ја испраќа пораката дека тука сме недобредојдени, а за разлика од актуелните политички партии, статистиките на заминати млади во странство говорат дека, очигледно, ние знаеме да ја прочитаеме пораката.

Со подобра практична настава побрзо на пазарот на труд

Гледиштата за тоа што е квалитетно образование се различни во зависност од очекувањата. Во рамките на академската заедница тие се разликуваат и меѓу наставниците и студентите. Во пошироката општествена заедница различни се за: деловната заедница, владиниот сектор и граѓаните. Но, она што е заедничко и за што, несомнено, сите се согласни е дека квалитетот на високото образование го диктира текот и развојот на општеството и на државата.

Според едно истражување спроведено во рамките на проектот: „Квалитетот на наставата во високото образование“, раководено од Независниот академски синдикат (НАКС), студентите се изјаснуваат дека, главно, се задоволни од квалитетот на високото образование, но единствено во делот што се однесува на теоретската настава. Тие сметаат дека, сепак, за да се смета образованието квалитетно севкупно, треба значително да се унапреди застапеноста на практичната настава во програмите и инфраструктурните услови за спроведување на практичната настава. Претпочитаат материјата да се предава со современи наставни методи што ќе поттикнат и ќе овозможат самостојно истражување од страна на студентите, односно ќе овозможат критичко размислување.

Теоретското знаење се фокусира, главно, на длабинско спознавање на определена тематика, но сепак, самостојно теоретско знаење, без негова примена во пракса останува во меморијата ограничен период на време. Во комбинација со времето во кое живееме, односно добата на капитализмот која мазохистички нè брза, на студентите им создава перцепција дека се во трка за што побрзо да ги положат испитите, без премногу да се фокусираат на квалитетот на знаењето што ќе го стекнат. Ставени сме во позиција да учиме за да положиме, а не за навистина да научиме и разбереме. Практичната настава од студиските програми во овој контекст воопшто не помага, туку, напротив, го продлабочува проблемот на површното знаење.

Практичната настава подразбира учење преку имплементација на стекнатото теоретско знаење. Овој начин на учење им помага на студентите навистина да ја разберат областа што ја изучуваат, но помага и за таа да остане во нивната меморија многу подолго. Дополнително, најважниот ефект од практичната настава лежи во тоа што им асистира на студентите во процесот на себепронаоѓање и идентификување на нивните интереси, им го олеснува изборот на кариерен пат по завршувањето на студиите. Многу често, по завршувањето на студиите, младите лутаат по професии и работни позиции додека го пронајдат вистинското место, а во исто време и стапката на невработеност помеѓу младите останува доста висока.

Сериозното претежнување на исклучиво теоретската настава, и скромно спроведената практична настава, се едни од главните фактори за високата невработеност меѓу младите. Во 2021 година, стапката на невработеност кај младите на возраст од 15 до 29 години изнесува 33.12 % од вкупното невработено население во Северна Македонија, што претставува алармантна бројка ако се спореди со стапката во Европска Унија која изнесува околу 15 %.

Постојат низа фактори коишто влијаат за невработеноста кај младите, но сепак, високообразовните институции треба да го преземат она што е во нивни раце за да им го олеснат вработувањето на младите. Покрај неопходноста од квалитетна практична настава, студиските програми и наставниот материјал треба да се осовременат и да се приспособат кон сегашните потреби на пазарот на трудот. Таа неопходност ја илустрира фактот дека во време кога графички дизајнери се исклучително барани на пазарот на трудот,

на нашиот Универзитет не постои насока којашто ја нуди потребната наобразба. Овој пример доволно зборува.

Сумарно, сè што ќе придонесе за зголемување на шансите за вработување на младите, ќе помогне тие да останат тука.

Вклученост во процесите на одлучување

Како што напишав на почетокот, демократски и одржливи институции се оние кои низ историјата се докажале како успешни за спречување на миграцијата на младите. Такви се потребни денес и тука, за да не задржат нас во Македонија. Основата на демократските институции лежи во правото и одговорноста на одлучување, а директната вклученост на студентите во процесот на носење одлуки нè учи на овие вредности. Предолго во име на младите одлучуваат лица кои биле млади во времето на Тито, па затоа политиките се комплетно промашени, а младите разбегани. Време е да се чуе нашиот глас!

Согласно новиот Закон за високо образование, студентите имаат право на учество во управувањето со високообразовната установа, почитувајќи го, притоа, и статутот на високообразовната установа. Студентите имаат право да се членови со право на глас во деканатските управи и научно-наставните совети на ниво на факултет, да бидат членови со право на глас во Ректорската управа и во Сенатот на универзитетот. Покрај ова, студентите имаат право да бидат членови и на комисиите во рамки на високообразовните институции, што им дава можност за директно насочување и предлагање на актите кои се носат.

Одредбите на Законот за високото образование од 2018 година предвидуваат и сосем нов систем на организација на студентите. Конечно, од почетокот на студентското

ГЛАСОТ НА СТУДЕНТИТЕ ДО СЕГА МНОГУ МАЛКУ СЕ СЛУШАШЕ. ТОА ШТО МНОГУ ОД БАРАЊАТА НА СТУДЕНТИТЕ ОДЕКНУВАА КАКО ЕХО, БЕЗ НИКАКОВ ОДГОВОР ОД НАДЛЕЖНИТЕ, СОЗДАДЕ АПАТИЈА МЕЃУ СТУДЕНТИТЕ. КАКО ДА ЧУКАТЕ НА ВРАТА, СЛУШАТЕ ЗВУЦИ ОД ВНАТРЕ, А НИКОЈ НЕ ОТВОРА. ПО НЕКОЕ ВРЕМЕ ЧУКАЊЕТО ВЕЌЕ ГУБИ СМИСЛА, А НАДЕЖТА ДЕКА НЕКОЈ ЌЕ ОТВОРИ ПОЛЕКА ИСЧЕЗНУВА. ЗА СРЕЌА, МАЛА ГРУПА СТУДЕНТИ НЕ ЈА ИЗГУБИ НАДЕЖТА, СЕ ЗАТРЧА КОН ВРАТАТА И ЈА УРНА. СЕГА СМЕ ВО УНИВЕРЗИТЕТОТ И НА ФАКУЛТЕТИТЕ, МОЖЕМО ДА ОДЛУЧУВАМЕ. НО, СЕПАК, ОГРОМЕН БРОЈ СТУДЕНТИ СЕ УШТЕ СТОЈАТ ПРЕД ПРАГОТ НА ШИРУМ ОТВОРЕНАТА ВРАТА, ВО АПАТИЈА И БЕЗ ВОЛЈА ДА ЈА ЗГРАПЧАТ ШАНСАТА ШТО ДОЛГО ЈА БАРАА

организирање во 1948 година, па сè до сега, за првпат се воспоставуваат легитимни претставнички тела на студентите, избрани на: непосредни, фер и демократски избори, со тајно гласање од самите студенти. Задача на универзитетските и факултетските студентски собранија е да ги штитат интересите на студентите, да учествуваат преку свои претставници во одлучувањето во органите и телата на универзитетот и да ги претставуваат студентите во рамките на високото образование како членови на академската заедница.

Но, за жал, гласот на студентите до сега многу малку се слушаше. Тоа што многу од барањата на студентите одекнуваа како ехо, без никаков одговор од надлежните, создаде апатија меѓу студентите. Како да чукаш на врата, слушаш звуци од внатре, а никој не отвора. По некое време чукањето веќе губи смисла, а надежта дека некој ќе отвори полека исчезнува. Но, за среќа, остана една мала група студенти која не ја изгуби надежта, се затрча кон вратата и ја јурна. Сега сме во универзитетот и на факултетите, можеме да одлучуваме. Но, сепак, огромен број студенти сè уште стојат пред прагот на ширум отворената врата, во апатија и без волја да ја зграпчат шансата што долго ја бараа.

Јас го сметам за победа новиот Закон што ги става студентите во позиција на decision makers и сум оптимист дека пополека ќе почнеме да ја сфаќаме моќта што ја имаме во наши раце и дека ќе почнеме да учиме за одговорноста што оваа моќ ја носи. Овој пример треба да се преслика и со одлучувањето на државно ниво. Младите се истуркани на маргините на нашето општество, да се борат за нивните интереси и права претежно преку невладини организации. Потребна ни е шансата директно да бидеме вклучени во одлучувањето и насочувањето на јавните политики, ние самите да го кажеме тоа што го сакаме и ни е потребно, а не оќелавени и седи мажи во наше име.

За да го заокружам сето ова што го напишав, стигнувам до последниот фактор на влијание за студентите, влијанието од семејството и/или пријателите. Кога се кандидирав за претседателка на студентското собрание, моите родители пијеа вода и шеќер и ме молеа да не се нафаќам на таква позиција. Ми велеа да запишам постдипломски студии и пракса во странство. Но, сега, откако видоа дека пополека почнуваат да се реализираат проектите и работите да се менуваат, за првпат ме поддржуваат да останам тука.

Има уште милион фактори што влијаат врз „одливот на младите мозоци“ од државава. Јас успеав да ги опфатам само оние коишто според мене се ударни, но нишката што се провлекува низ сите е дека младите бараат да бидат почитувани. Почитта се гледа во условите во кои учиме, во трудот што професорите го вложуваат, во условите за работа што се нудат, во заинтересираноста за нашето мислење, во јавните политики коишто едвај нè спомнуваат. Сè додека нè туркате на хипотетичките маргини на општеството, нè бркате и надвор од маргините на државата.

(Ева Цветковска е студентка на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, втор циклус студии на насоката: „Меѓународно право и односи и право на ЕУ“. Активистка за студентските права и интереси уште од бруцошките денови. Во моментот е претседателка на Универзитетското студентско собрание при УКИМ, во улога на легитимен застапник на студентите.)

ПОНЕВИДЛИВИ ВО МЕДИУМИТЕ ОТКОЛКУ ВО ПОЛИТИКАТА

КРИСТИЈАН ФИДАНОВСКИ
ЕВА ЈОВАНОВА

ДЕБАТНИТЕ ЕМИСИИ НА ТЕЛЕВИЗИСКИТЕ КАНАЛИ ВО МАКЕДОНИЈА СЕ ОДЛИКУВААТ СО ЗНАЧИТЕЛЕН ВОЗРАСЕН ЈАЗ ПОМЕЃУ ПОКАНЕТИТЕ ГОСТИ. АНАЛИЗАТА НА СЕДУМ ЕМИСИИ, НА ШЕСТ ТВ-КАНАЛИ, ЕМИТУВАНИ ВО ПЕРИОД ОД МЕСЕЦ И ПОЛОВИНА, ПРЕД И ЗА ВРЕМЕ НА ЛОКАЛНИТЕ ИЗБОРИ ВО ОКТОМВРИ 2021 ГОДИНА, ПОКАЖА ДЕКА ГОСТИТЕ ПОМЛАДИ ОД 40 ГОДИНИ СЕ РЕЧИСИ ПЕТКРАТНО ПОРЕТКО ПРИСУТНИ ВО СПОРЕДБА СО ГОСТИ КОИ ИМААТ 40 ГОДИНИ ИЛИ ПОВЕЌЕ. ВОЗРАСНИОТ ЈАЗ Е УШТЕ ПОДЛАБОК, ДЕВЕТКРАТЕН, КОГА СЕ АНАЛИЗИРААТ САМО ГОСТИТЕ КОИ НЕ ИЗВРШУВААТ ЈАВНА ФУНКЦИЈА, ШТО ИМПЛИЦИРА ДЕКА МЕДИУМИТЕ ПРЕТПОЧИТААТ ПОВОЗРАСНИ ГОСТИ ДУРИ И КОГА ИМААТ ПОГОЛЕМ ИЗБОР НА ПОТЕНЦИЈАЛНИ СОГОВОРНИЦИ

Резиме

Истражувањето резимирано во овој текст утврди дека дебатните емисии на телевизиските канали во Македонија се одликуваат со значителен возрасен јаз помеѓу поканетите гости. Анализата на седум емисии, на шест ТВ-канални, емитувани во период од месец и половина, покажа дека гости помлади од 40 години се речиси петкратно поретко присутни во споредба со гости кои имаат 40 години или повеќе. Возрасниот јаз е уште подлабок (деветкратен) кога се анализираат само гостите кои не извршуваат јавна функција (ниту претендираат), што имплицира дека медиумите претпочитаат повозрасни гости дури и кога имаат поголем избор на потенцијални соговорници. Ваквите резултати повикуваат на поголемо внимание врз возрасната нееднаквост во медиумскиот простор, посочувајќи на тоа дека медиумите

играат активна улога за продлабочувањето на хиерархиските возрасни норми во македонското општество.

Вовед

Квалитетот на медиумскиот простор е една од најважните одлики на едно демократско општество. Оттука, застапеноста на младите во медиумите може да се третира како важен индикатор за нивниот поширок статус како општествена група.

Во Република Северна Македонија, квалитетот на медиумскиот простор најчесто се разгледува низ призма на слободата на гласилата, односно степенот на независност на новинарите и медиумските куќи од државните институции и од политичките елити. Со оглед на напредокот на ова поле во изминатите неколку години според меѓународните *индекси*,¹ се чини дека е време да се кренат критериумите и да се зборува и за дополнителни параметри за квалитет, кои би ја надградиле независноста како основен предуслов. Најинтуитивниот таков параметар би бил аргументираноста во медиумскиот простор, меѓутоа нејзиното мерење бара опсежна квалитативна анализа. Друг, полесно мерлив параметар, е разновидноста на самите чинители на медиумскиот дискурс, што може да се илустрира квантитативно. Освен што е важна сама по себе, разновидноста може да послужи и како прокси-индикатор за аргументираноста, под претпоставка дека вклучувањето поразновидни перспективи во медиумскиот простор го збогатува дијапазонот на достапни аргументи.

Разновидноста на медиумските чинители неодамна беше *проблематизирана*² од *родова перспектива*, при што е утврден огромен (повеќе од четирикратен) јаз во застапеноста на гости од машки род (80,2 %), наспроти гостинки (19,1 %), во некои од најгледаните политички емисии во државата. Овој текст има за цел да ја прошири проблематизацијата на демографскиот состав на чинителите во македонскиот медиумски дискурс, преку анализа на нивната разновидност од *возрасна перспектива*.

Во пошироката јавност, возраста на поважните општествени чинители честопати привлекува внимание, главно во облик на новинарски текстови коишто ги забавуваат читателите со занимливости

1 <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/freedom-world/2021>

2 http://www.prespa-institute.mk/wp-content/uploads/2021/06/NEW_MK_Studija_WOMEN-ON-POLITICAL-TV-SHOWS_web.pdf

за возраста на политичарите *кај нас*,³ *во регионот*,⁴ па дури и *надвор од регионот*.⁵ Ова укажува дека возраста се третира само како аналитички неутрален биографски податок, при што се занемарува суштинскиот потенцијал на припадноста на одредена возрасна група да ги обликува размислувањата и залагањата на општествените чинители, но и нејзината симболичка улога како огледало на општествениот статус на возрасните групи на кои тие чинители им припаѓаат.

Оттука, овој текст се стреми да поттикне посериозен третман на возраста на чинителите во медиумскиот дискурс, кој во овој текст се третира како огледало на пошироката општествена реалност, но и како нејзин двигател. Преку научен пристап, текстот се обидува емпириски да ја провери честопати повторуваната аксиома дека младите се наоѓаат на маргините на нашето општество, испитувајќи го ова тврдење во контекст на присутноста на младите во (дел од) медиумскиот простор.

Аналитичка рамка

Сознанијата изнесени во овој текст произлегуваат од анализа на возраста на гостите во *седум дебатни емисии* емитувани на телевизиски канали со национална фреквенција во периодот *меѓу 1 октомври и 15 ноември 2021 година*: „24 Анализа“ на Телевизија 24; „360 степени“ и „Programi 200“ на Алсат М; „Клик плус“ на ТВ 21; „Само вистина“ на Канал 5; „Тема на денот“⁶ на Сител и „Што не е јасно“ на Алфа. Аналитичкиот примерок содржи 293 гостувања (Графикон 1), при што некои од емисиите се позастапени заради поголемиот број емитувани епизоди (и/или поголемиот број поканети гости) во склоп на временската рамка на ова истражување.⁷

3 <https://press24.mk/najmladata-pratenichka-vo-makedonija-ima-23-godini-najstarite-se-na-voznost-od-72-godini>

4 <https://vecer.mk/uncategorized/%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%98%D0%BC%D0%BB%D0%B0%D0%B4-%D0%BA%D0%BE%D1%88%D1%82%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%98%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80-%D0%BF/>

5 <https://patokolusvetot.mk/koja-drzhava-ja-vodi-najmlad-politichki-lider-vo-svetot/>

6 За разлика од остатокот од примерокот, „Тема на денот“ не е засебна емисија, туку се емитова во склоп на дневникот на Сител, но, речиси, секогаш содржи гостин, што овозможува да биде третирана како дебатна емисија.

7 Податоците за емисиите „360 степени“ и „Programi 200“ на Алсат ТВ се групирани заедно за да се добие релативно споредлив вкупен број на гости наспрема останатите емисии, со оглед на релативно малиот број гости во секоја од овие две емисии поединечно.

Примерокот е поделен во две тематски категории (независна варијабела) и три возрасни групи (зависна варијабела). Тематски, гостите се поделени на политичари и нон-политичари, при што првата група е сфатена пошироко од втората. Како политичари се категоризирани сите носители на јавни функции и/или аспиранти за јавни функции, без оглед на тоа дали имаат партиска позадина, политичко искуство, или дали самите се идентификуваат како политичари. Ваквото широко сфаќање на поимот „политичар“ произлегува од стремежот на ова истражување да ја утврди точната улога на самите медиуми во евентуалните возрасни нееднакости во медиумскиот простор. Како што беше наведено погоре, медиумскиот простор не се третира само како огледало на општествената реалност, туку и како нејзин двигател.

Од една страна, со оглед на потребата да ги опфатат најрелевантните теми во општеството, медиумите се ограничени во изборот на гости, чија возраст, честопати, зависи од возраста на јавните функционери во чија надлежност спаѓа соодветната тема. Оттука, сите гости кои настапуваат во некоја од дебатните емисии во одредено политичко својство, вклучувајќи и политички назначени јавни функционери како директори на болници или членови на експертски владини комисии, се категоризирани како „политичари“. Иако гостите од овој профил не се примарен фокус на ова истражување, разумно е да се претпостави дека дури и во категоријата „политичари“ медиумите имаат одредена (иако ограничена) флексибилност при изборот на гости. Впрочем, за време на кампањата околу локалните избори, кандидатката за градоначалничка на Општина

Центар, Теодора Димитровска, ја обвини⁸ телевизијата Алсат дека ја изоставила од предизборната дебата токму врз основа на нејзината возраст.

Од друга страна, сите останати гости, вклучувајќи и лица кои во минатото извршувале јавна функција, но настапиле во соодветната емисија во приватно својство, се категоризирани како „нон-политичари“ и претставуваат примарен фокус на ова истражување. При изборот на гости од оваа втора тематска категорија, се претпоставува дека уредниците и новинарите можеле да црпат од поширок дијапазон на потенцијални гости, односно биле помалку ограничени од постојните возрасни норми во општеството.

Согласно ваквите дефиниции, сите 293 гости во примерокот се поделени на 193 политичари (67 %) и 100 нон-политичари (33 %) (Графикон 2). Овој несразмерен сооднос веројатно се должи на временската рамка, која делумно (во октомври) се совпадна со двата круга локални избори и кампањата околу нив. Сепак, дури и ваквиот сооднос остава значителен број нон-политичари, чиј удел во примерокот би можел да се очекува да биде малцински (помал од 50%) дури и во неизборен временски период, со оглед на, навидум, доминантното присуство на политички фигури во дебатните емисии во текот на целата година.

8 <https://www.taratur.com/alsat-m-ne-ja-pushtile-teodora-dimitrovska-kandidatka-za-gradonachalnik-na-kumanovo-da-uchestvuva-na-debatata-so-drugite-kandidati/>

ИСТРАЖУВАЊЕТО УТВРДИ ДЕКА МЕДИУМИТЕ НЕ САМО ШТО НЕ ЈА УБЛАЖУВААТ ПОСТОЈНАТА ВОЗРАСНА НЕЕДНАКВОСТ ВО ПОЛИТИКАТА И ВО ИНСТИТУЦИИТЕ, ТУКУ УШТЕ ПОВЕЌЕ ЈА ПРОДЛАБОЧУВААТ. НА ТОЈ НАЧИН ТИЕ СОЗДАВААТ МАЃЕПСАН КРУГ ВО КОЈ МЛАДИТЕ, КОИ СЕ ВЕЌЕ СИСТЕМСКИ МАРГИНАЛИЗИРАНИ, НЕ ДОБИВААТ ШАНСА ДА СЕ НАМЕТНАТ НА ЈАВНАТА СЦЕНА И ПОТЕНЦИЈАЛНО ДА ГО УНАПРЕДАТ СВОЈОТ ПРОФЕСИОНАЛЕН И ИНСТИТУЦИОНАЛЕН СТАТУС. ОСОБЕНО ВО ДЕЛ ОД СВЕТОТ КАДЕ ШТО ТЕЛЕВИЗИЈАТА СЕ УШТЕ Е ДОМИНАНТЕН МЕДИУМ. СО ОВА МЕДИУМИТЕ ПРОПУШТААТ ОДЛИЧНА ШАНСА ДА ЈА ИСКОРИСТАТ СВОЈАТА ЗНАЧИТЕЛНА ОПШТЕСТВЕНА МОЌ ЗА ДА УБЛАЖАТ ЕДЕН ТОЛКУ ВАЖЕН ВИД ОПШТЕСТВЕНА ДИСКРИМИНАЦИЈА КАКО ШТО Е ВОЗРАСНАТА НЕЕДНАКВОСТ

Во однос на возраста (зависната варијабилна),⁹ гостите се поделени во три групи: најмлада (<35), средна (35-39) и највозрасна (40+).¹⁰ Возраста на повеќето поединци во примерокот беше достапна онлајн. За преостанатите поединци, податоците за возраст беа обезбедени преку директен контакт.

За разлика од родовата перспектива врз разновидноста, возрастната перспектива, веројатно, не може да претендира на целосна разновидност, под претпоставка дека честопати (иако дефинитивно не секогаш) возраста корелира со поголема стручност на одредена општествена тема, а со тоа и поголема веројатност за учество во одредена дебатна емисија. Оттука, горната граница за најмладата група беше поставена релативно високо (35 години) за да опфати не само скоро дипломирани лица (под претпоставка дека големото мнозинство гости во дебатните емисии – без разлика на возраста – имаат

високо образование), но и лица во своите рани и средни триесетти, кои имале време за дополнително усовршување или отпочнување професионална кариера, што, веројатно, би ги направило посоодветни гости.

Средната група (35-39 години), исто така, опфаќа релативно млади лица, кои, сепак, се третирали како доволно зрели според

9 Заради полесно прибирање податоци, користената возраст за сите гости во примерокот се темели врз нивната година на раѓање (пр. сите гости родени во 1981 г. се третираат како 40-годишни), наместо врз точниот датум на раѓање.

10 Најмладата група содржи само гости *помлади од 35 години (<35)*, додека старата група ги содржи сите гости кои имаат *барем 40 години (40+)*. Ова значи дека гостин на 35-годишна возраст би се нашол во средната група, а гостин на 40-годишна возраст во старата група.

глобалните општествени норми дури и за најважните општествени улоги (на пример, Уставот на САД дозволува¹¹ кандидирање на претседателски избори за лица од 35 години нагоре). На крајот, највозрасната група се одликува со релативно ниска долна граница (40 години) согласно целите на истражувањето, но и на поширокото издание, коешто се занимава со статусот на младите во општеството, а не со потенцијални разлики меѓу повозрасните и *уште* повозрасните категории во него. Оттука, овој текст остава простор дека постојат значителни разлики во застапеноста на различни возрастни подгрупи во склоп на оваа широка категорија (40+), меѓутоа истите ги надминуваат целите на ова истражување.

Во склоп на вака дефинираните аналитички рамки, целта на истражувањето е да ја спореди возрастната разновидност во тематската категорија политичари со разновидноста во тематската категорија нон-политичари во аналитичкиот примерок.

Резултати

Од сите 293 гости во примерокот (Графикон 3), дури 240 (82 %) имале барем 40 години во моментот на гостувањето (највозрасна група), 40 (14 %) имале помеѓу 35 и 39 години (средна група), а 13 (4 %) имале помалку од 35 години (најмлада група). Иако највозрасната група доминира во обете тематски категории, можат да се забележат значителни разлики помеѓу резултатите во категоријата политичари наспрема категоријата нон-политичари.

¹¹<https://www.usa.gov/presidents#:~:text=Requirements%20to%20Hold%20Office,United%20States%20for%2014%20years>

Имено, во категоријата политичари (Графикон 4), највозрасната група (78 %) е за четири процентни поени помалубројна отколку во севкупниот примерок. Истовремено, средната група е побројна за два процентни поени (16 %), а најмладата група е побројна за два процентни поени (6 %).

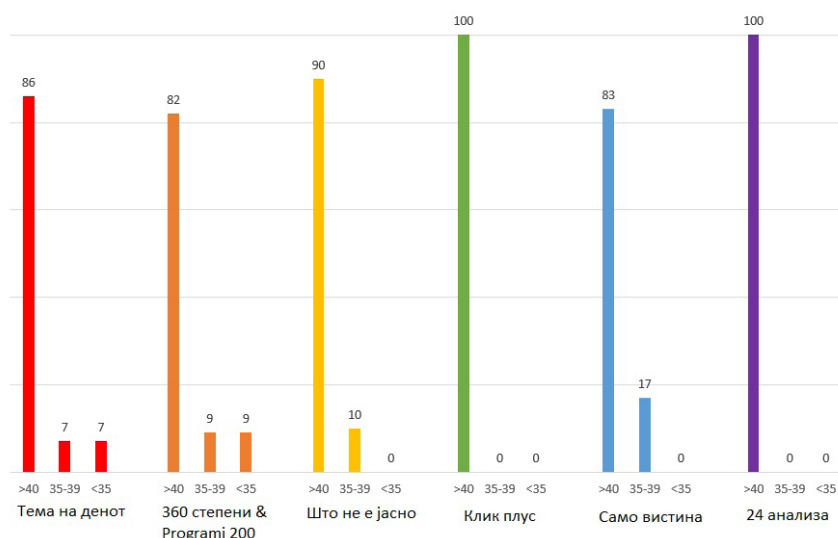

Од друга страна, во категоријата нон-политичари (Графикон 5), доминацијата на највозрасната група (90 %) е *посилна* отколку во севкупниот примерок за осум процентни поени, односно за цели шеснаесет процентни поени отколку во категоријата политичари. Истовремено, средната (8 %) и најмладата група (2 %) стануваат значително помали.

Дополнително, Графикон 6 ги прикажува поединечните резултати во категоријата нон-политичари за секој од шесте медиуми во примерокот. (Со оглед на истражувачкиот фокус врз улогата на медиумите во возрастната разновидност на гостите, а и поради недостаток на простор, поединечните резултати за категоријата политичари не се прикажани во овој текст.)

6. ВОЗРАСТ НА НОН-ПОЛИТИЧАРИ (ПО ТВ-КАНАЛИ)

Како што може да се забележи, барем осум од секои десет гости нон-политичари (82 %) на било кој од шесте медиуми спаѓаат во највозрасната група. Возрасната несразмерност е најизразена кај медиумите ТВ 21 и Телевизија 24, каде буквално сите гости (100 %) спаѓаат во највозрасната група. Од осумте гостувања на нон-политичари (вкупно во сите шест медиуми) од средната група, четири се однесуваат на двајца исти гости кои гостувале по двапати (едниот на Алфа, а другиот на Канал 5). Единствените два медиума со гостин нон-политичар од најмладата група (и тоа само по еден) се Сител и Алсат М.

Дискусија

Резултатите изнесени во овој текст отсликуваат недвосмислено длабок возрасен јаз помеѓу гостите во македонските дебатни емисии. Бројките покажуваат, барем во контекст на темата на ова истражување, дека младите навистина се наоѓаат на маргините на општеството.

Дополнително, истражувањето утврди и дека медиумите не само што не ја ублажуваат постојната возрасна нееднаквост во политиката и во институциите, туку и ја продлабочуваат. На тој начин тие создаваат маѓепсан круг во кој младите, кои се веќе системски маргинализирани, не добиваат шанса да се наметнат на јавната сцена и потенцијално да го унапредат својот професионален и институционален статус. Особено во дел од светот во кој телевизијата сè уште останува *доминантен медиум*,¹² ваквото сознание имплицира дека медиумите пропуштаат одлична шанса да ја искористат својата значителна општествена моќ за да ублажат еден толку важен вид општествена нееднаквост како што е возрасната нееднаквост.

Се разбира, дури и возрасниот јаз во категоријата *нон-политичари* може (барем делумно) да се припише на пошироките општествени текови, иако, веројатно, во помала мера отколку јазот во категоријата *политичари*. Во едно (сè уште) традиционално

ОД 98 ГОСТУВАЊА НА НЕ-ПОЛИТИЧАРИ ВО ТВ-ДЕБАТИТЕ, БЕЗ ОГЛЕД НА ВОЗРАСТА, ПОВЕЌЕ ОД ЕДНА ЧЕТВРТИНА, ИЛИ 28 ГОСТУВАЊА, ОТПАЃААТ САМО НА СЕДУМ ЛИЦА, КОИ ГОСТУВАЛЕ ТРИ ИЛИ ПОВЕЌЕ ПАТИ. ОД НИВ, РЕКОРДЕРИ СЕ ИМЕР СЕЛМАНИ И АЛБЕРТ МУСЛИУ, КОИ ГОСТУВАЛЕ ПО ПЕТПАТИ, ВО РОК ОД МЕСЕЦ И ПОЛОВИНА. ПРИ ТОА, САМО ВО ЕМИСИЈАТА КЛИК ПЛУС СЕКОЈ ОД НИВ ГОСТУВАЛ ПО ТРИПАТИ. ТРИ ИЛИ ПОВЕЌЕ ГОСТУВАЊА ИМААТ И: АЛЕКСАНДАР КРЖАЛОВСКИ (4), САШО КЛЕКОВСКИ (3), ВЛАДИМИР БОЖИНОВСКИ (3), ВАСКО НАУМОВСКИ (3) И ПЕТАР АРСОВСКИ (3). СИТЕ СЕДУММИНА СПАЃААТ ВО НАЈВОЗРАСНАТА ГРУПА. ОТТУКА, МАРГИНАЛИЗИРАНОСТА НА МЛАДИТЕ ВО ДЕБАТНИТЕ ЕМИСИИ МОЖЕ БАРЕМ ДЕЛУМНО ДА СЕ ПРИПИШЕ НА ИНЕРТНОСТА НА НОВИНАРИТЕ И УРЕДНИЦИТЕ, КОИ ОЧИГЛЕДНО ПРЕФЕРИРААТ ДА ГИ КАНАТ ИСТИТЕ „ПРОВЕРЕНИ“ ГОСТИ НА НАЈРАЗЛИЧНИ ТЕМИ, НАМЕСТО ДА ИСТРАЖАТ КОИ ГОСТИ БИ БИЛЕ НАВИСТИНА НАЈСТРУЧНИ ЗА СЕКОЈА ПОЕДИНЕЧНА ТЕМА

12 <https://balkansmedia.org/mk/webinari/sredstva-i-strategii-za-privlekuvane-na-pomlada-publika>

општество, изградено врз патријархални вредности, каде младоста, честопати, се доживува повеќе како слабост отколку како предност, сосема е оправдано да се претпостави дека е ограничен просторот кој му се укажува на еден млад човек за да се наметне во општеството и да стекне соодветно знаење за да „заслужи“ покана во една дебатна емисија. Сепак, тешко е да се поверува дека лицата помлади од 40 години, односно средната и најмладата група од ова истражување заедно, се десетпати помалку соодветни гости од нивните повозрасни сограѓани, како што произлегува од резултатите во категоријата нон-политичари во ова истражување (10 % наспрема 90 %).

Толкувањето дека медиумите играат активна улога во продлабочувањето на возрасната хиерархија може да се поткрепи и со неколку дополнителни сознанија од примерокот. Едно такво сознание се однесува на бројот на „повторени“ гости. Од 98 гостувања на нон-политичари (без оглед на возраста), повеќе од една четвртина (28 гостувања) отпаѓаат само на седум лица, кои гостувале три или повеќе пати. Од нив, рекордери се Имер Селмани и Алберт Муслиу, кои гостувале по петпати (во рок од месец и половина), при што само на Клик Плус секој од нив гостувал по трипати. Три или повеќе гостувања имаат и: Александар Кржаловски (4), Сашо Клековски (3), Владимир Божиновски (3), Васко Наумовски (3) и Петар Арсовски (3). Сите седуммина спаѓаат во највозрасната група. Оттука, маргинализираноста на младите во дебатните емисии може барем делумно да се припише на инертноста на новинарите и уредниците, кои очигледно преферираат да ги канат истите „проверени“ гости на најразлични теми, наместо да истражат кои гости би биле навистина најстручни за секоја поединечна тема.

Се разбира, недостатокот на физичка *застапеност* на младите во медиумскиот дискурс не мора нужно да значи недостаток на суштинско *застапување*. Квантитативниот пристап во ова истражување оневозможува анализа било на темите, било на содржините на дебатните емисии, кои, можеби, обработуваат (и) прашања коишто (повеќе) ги засегнуваат младите. Дополнително, релативно малиот вкупен примерок, како и делумното совпаѓање на временската

рамка со локалните избори, оневозможној тематска анализа на емисиите, која врз поголем примерок собран во друг временски период, можеби, би покажала интересни разлики во застапеноста на млади гости зависно од темата на емисијата. Сепак, исклучително ниските стапки на застапеност на млади гости во ова истражување индиректно упатуваат на претпоставката дека и младинските теми, барем во одредена мера, се маргинализирани во медиумскиот дискурс.

Заклучок

Исклучително слабата возрасна разновидност помеѓу гостите во македонските дебатни емисии утврдена во ова истражување укажува на огромната важност на возраста како аналитичка категорија во проучувањето на квалитетот на медиумскиот простор, но и во проучувањето на општествените нееднаквости. Неверојатниот деветкратен јаз (80 процентни поени) помеѓу бројот на гости нон-политичари на возраст од минимум 40 години и бројот на гости нон-политичари помлади од 40 години е поголем дури и од четирикратниот родов јаз (60 процентни поени) утврден во *веќе споменатата неодамнешна студија*,¹³ што упатува на заклучок дека возрасниот јаз е водечки елемент на неразновидност во македонските дебатни емисии. Надежта на авторите на овој текст е дека овој заклучок ќе поттикне натамошни истражувања за разновидноста на чинителите во медиумскиот простор и пошироко во македонското општество, но и дека ќе ги охрабри медиумите да ја преиспитаат сопствената улога во одржувањето и продлабочувањето на хиерархиските возрасни норми.

(Кристијан Фидановски е докторанд по наталитетски политики на Универзитетот Оксфорд. Автор е на десетици академски и други текстови во областа на: изборните системи, евроинтеграциите и теориите на заговор.

¹³ http://www.prespa-institute.mk/wp-content/uploads/2021/06/NEW_MK_Studio_WOMEN-ON-POLITICAL-TV-SHOWS_web.pdf

Ева Јованова е магистер по меѓународни односи, со фокус на Источна Европа, на Универзитетот Џорџтаун во Вашингтон, САД, каде што има работено и како демонстратор во областа на руската надворешна политика.)

JASHTË FOKUSIT TË MEDIUMEVE

ARTINA ZEQIRI

TË RINJTË JANË TË DISKRIMINUAR NË RAPORT TË PËRFAQËSIMIT TË TYRE NË PROCESET E RËNDËSISHME POLITIKE, SI MEKANIZËM PËR TË ZBUTUR PAPUNËSINË, PABARAZINË, MARGJINALIMIN SOCIAL, DUKE MOS JU DHËNË HAPSIRË QË ATA TË JENË PRO-AKTIV NDAJ KËTYRE SFIDAVE DHE PËR TË PASUR NDIKIM NË LIGJE, POLITIKA , PROGRA[1] ME ETJ. ZËRI I TË RINJËVE NUK DËGJOHET MJAFTUESHËM AS NË ORGANIN TË CILIT I JEP LEGJITIMITET VULLNETI I POPULLIT. NËSE ANALIZOJMË STRUKTURËN E MOSHËS SË DEPUTËTEVË NË KUVENDIN E RMV-SË NË DHJETË VITET E FUNDIT,PËR KOIÇIDENCË KY NUMËR NUK KALON AS DHJETËSHEN E DEPUTËTEVË TË RINJ

“Ne jemi të rinj por jo aq të rinj sa paragjykohemi për të mos folur dhe për të mos vepruar, rinia duhet të ja merr fjalës”.

Çështjet e të rinjve jo gjithmonë marrin vëmendjen që duhet, si nga institucionet ashtu edhe nga media në vend. Bazuar në regjistrimin e fundit në RMV, rezulton që rinia përbën rreth 20 përqind të popullësisë së Maqedonisë së Veriut, strukturë kjo e cila në asnjë rast nuk është përfaqësuar dënjësisht, si në pushtetin qendror ashtu në atë lokal, si në struktura partiake politike, ashtu edhe në stuktura të tjera motivuese për të rinjtë e vendit, si në media ashtu edhe në shoqëri, me pak fjalë mund të themi

që të rinjtë gjendjen në një situatë të “krizës së përfaqësimit” në RMV. Kjo tregon dhe qasjen diskriminuese të kësaj kategorie demografike në politikëbërje dhe procese vendimarrëse si mekanizëm për të zbutur papunësinë, pabarazinë, margjinalimin social, duke mos ju dhënë hapsirë që ata të jenë pro-aktiv ndaj këtyre sfidave dhe për të pasur ndikim në ligje, politika , programe etj.

Zëri I të rinjëve nuk dëgjohet mjaftueshëm as në organin të cilit I jep legjitimitet vullneti I popullit. Nëse analizojmë strukturën e moshës së deputetëve në Kuvendin e RMV-së në dhjetë vitet e fundit, për koïcidencë ky numër nuk kalon as dhjetëshen e deputetëve të rinj. Kjo nuk do të thotë që zëri I të rinjëve nuk mund të përfaqësohet edhe nga moshat e tjera, por të rinjtë meritojnë të drejtën për të prezentuar, me zërin e tyre problemet me të cilat ata vetë përballen.

Nga ana tjetër edhe organizimi i vetë të rinjve për kauzën e tyre është shumë i vakët, si për shkëmbimin e informacionit, ashtu edhe për koordinimin e aksionit në lidhje me çështjet e të rinjve; Të rinjtë shpesh angazhohen në shoqërinë civile si një urë drejt vendim-marrjes e politikëbërjes, edukimit, trajnimit dhe ngritjes së tyre profesionale, shumë rrallë të njëjtit diskutojnë , debatojnë fuqishëm në media si një mekanizëm I fortë I adresimit të problematikave shoqerore.

Të rinjtë e ndërojnë kanlin!

Pse po ndodh kjo? Pse të rinjtë nuk janë në focus të mediave? Përse ata nuk janë pjesë e debateve? Përse të rinjtë po ikin nga pushteti I katërt? Vallë cfarë roli po luajnë mediat në RMV?

Fakultetet e gazetarisë më nuk regjistrojnë student si vite më parë, të dhënat faktike tregojnë që në dy vite të fundit vetëm dhjetra studentë kanë arritur të marrin gradën e gazetarit dhe njohësit e medimeve. Viteve të fundit media në RMV është karakterizuar me jo objektivizëm, jo profesionalizëm, rënie e cilësisë gazetareske dhe sic thonë raportet, e gjithë kjo si rezultat I ndikimit të elitës politike dhe biznesit.

Infrastruktura e mediave në RMV është e bollshme edhe atë e përbërë nga 45 televizione dhe 68 radio-stacione, të gjitha stacionet televizive transmetojnë një përzierje programesh argëtuese dhe informative dhe i kushtojnë një theks të vecantë lajmeve dhe emisioneve politike. Shumë shpesh në këto televizione haset teknologji e vjetëruar, standarde të ulta , kushte të vështira pune, mosvlerësim monetar i punës së ekipeve televizive , të gjitha këto arsye që të rinjtë të ndërrojnë kanalin.

Të rinjtë janë të orientuar nga teknologjia, 99.8% e të rinjëve, shfrytëzues të internetit. 98.8% e tyre nga moshë 15-28 e përdorin cdo ditë internetin. Interesi I tyre për tu informuar, për tu angazhuar dhe për te kritikuar nuk është shumë i lartë edhe në rrjetin online. Vetëm

NGA ANA TJETËR EDHE ORGANIZIMI I VETË TË RINJVE PËR KAUZËN E TYRE ËSHTË SHUMË I VAKËT, SI PËR SHKËMBIMIN E INFORMACIONIT, ASHTU EDHE PËR KOORDINIMIN E AKSIONIT NË LIDHJE ME ÇËSHTJET E TË RINJVE; TË RINJTË SHPESH ANGAZHOHEN NË SHOQËRINË CIVILE SI NJË URË DREJT VENDIM-MARRJES E POLITIKËBËRJES, EDUKIMIT, TRAJNIMIT DHE NGRITJES SË TYRE PROFESIONALE, SHUMË RRALLË TË NJËJTIT DISKUTOJNË, DEBATOJNË FUQISHËM NË MEDIA SI NJË MEKANIZËM I FORTË I ADRESIMIT TË PROBLEMATIKAVE SHOQËRORE

25.9% e tyre shprehin mendime për problematika të ndryshme në qytet, ndërkaq vetëm 9.5% kanë gadishmëri për tu inkuadruar në konsultime votime apo peticione në lidhje me çështjet qytetaro-politike. Këto të dhëna tregojnë edhe njëherë për një indiferencë të kësaj kategorie në shoqëri, si e tillë e lënë në margjina të medias, shoqërisë dhe politikës.

Përvoja ime me të rinjtë, në kuadër të një ndër emisioneve të para debative "Odë rinore"; që kishte për qëllim nxitjen e debatit dhe mendimit kritik tek të rinjtë, tregoi se rinia ka gadishmëri për të diskutuar. Mbi 85 të rinj, profesionistë, student pjesë e diskutimeve treguan

interes në momentin që tema e diskutimit ishte problematikë e të rinjëve. Ata diskutuan fuqishëm, duke analizuar probleme sociale e politike, duke dhënë rekomandime e duke kërkuar mbështetje, duke ngritur zërin fort përtej sloganit "Ne jemi të rinj por jo aq të rinj sa paragjykohe mi për të mos folur dhe për të mos vepruar, rinia duhet të ja merr fjalës".

(Artina Zeqiri punon si gazetare. Është aktive edhe në sektorin joqeveritar, në Democracy lab, si hulumtuuese, në tema në lidhje me avancimin e demokracisë. Për momentin është asistente në Universitetin shtetëror të Tetovës.)

ВОН ФОКУСОТ НА МЕДИУМИТЕ

АРТИНА ЗЕЌИРИ

МЛАДИТЕ СЕ ДИСКРИМИНИРАНИ ВО ОДНОС НА НИВНАТА ЗАСТАПЕНОСТ ВО КРЕИРАЊЕТО НА ПОЛИТИКИ ЗА ВАЖНИ ПРОЦЕСИ, КАКО ШТО СЕ МЕРКИТЕ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА НЕВРАБОТЕНОСТА, ЗА НАДМИНУВАЊЕ НА НЕЕДНАКВОСТА, ЗА СОЦИЈАЛНА НЕМАРГИНАЛИЗАЦИЈА. ТИЕ НЕМААТ ДОВОЛНО ШАНСИ ДА БИДАТ ПРОАКТИВНИ КОН ОВИЕ ПРЕДИЗВИЦИ И ДА ВЛИЈААТ НА ЗАКОНИТЕ, ПОЛИТИКАТА, ПРОГРАМИТЕ, И ДР. ГЛАСОТ НА МЛАДИТЕ НЕ СЕ СЛУША ДОВОЛНО НИТУ ВО ОРГАНОТ КОЈ ЦРПИ ЛЕГИТИМИТЕТ ОД ВОЛАТА НА НАРОДОТ, А АКО СЕ АНАЛИЗИРА СТАРОСНАТА СТРУКТУРА НА ПРАТЕНИЦИТЕ ВО СОБРАНИЕТО НА С.МАКЕДОНИЈА, ВО ПОСЛЕДНИТЕ ДЕСЕТ ГОДИНИ, БРОКАТА НЕ НАДМИНУВА ДЕСЕТИНА МЛАДИ ПРАТЕНИЦИ

„Ние сме млади, но не толку млади за да не ограничуваат предрасудите, да не говориме и да не делуваме. Гласот на младите мора да се слушне“

На прашањата за младите често не им се обрнува заслуженото внимание, како од институциите, така и од медиумите во државата. Врз основа на последниот попис, во Република Северна Македонија се смета дека околу 20 % од населението се млади луѓе, но според мене, тие не се соодветно претставени ниту во централната, ниту, пак, во локалната власт. Оваа популација не е соодветно застапена ниту во структурите на политичките партии, ниту во другите мотивирачки структури во општеството, како што се, на пример, медиумите. Накусо, младите се соочуваат со „криза на опфатеност“ во земјата во која живеат и од која очекуваат решенија за нивните потреби.

Младите се дискриминирани во однос на нивната застапеност во креирањето на политики за важни процеси, како што се мерките

за: намалување на невработеноста, за надминување на нееднаквоста, за социјална немаргинализација. Тие немаат доволно шанси да бидат проактивни кон овие предизвици и да влијаат на: законите, политиката, програмите, и др.

Гласот на младите не се слуша доволно ниту во органот кој црпи легитимитет од волјата на народот. Ако ја анализираме старосната структура на пратениците во Собранието на Република Северна Македонија, во последните десет години, можеби е коинциденција, но бројката не надминува десетина млади пратеници. Се разбира, младите може да бидат претставени и од другите пратеници, од повозрасните, но сепак, младите го заслужуваат правото да бидат слушнати, сами да проговорат и од собраниската говорница за проблемите со коишто се соочуваат.

Од друга страна, ми се чини дека и организирањето на мојата генерација околу нашата младинска кауза е многу млако, како во однос на размената на информации, така и во однос на координирање на акциите за младинските прашања. Младите често се ангажираат во граѓанското општество, доживувајќи го како мост со одлучувачките структури, по прашања, како: образованието, дополнителните обуки и професионалниот развој. Но, сепак, ретко дебатираат гласно, ретко ги има во медиумите како силен механизам за адресирање на општествените проблеми.

Младите го менуваат каналот!

Зошто се случува ова? Зошто младите не се во фокусот на медиумите? Зошто ретко се дел од дебатите? Зошто младите бегаат од „четвртата власт“? Конечно, каква улога играат медиумите во Северна Македонија?

Факултетите по новинарство не запишуваат студенти како претходните години. Фактичките бројки покажуваат дека во последните две години само десетина студенти се здобиле со звањето новинар и познавачи на медиумите. Од друга страна, добар дел од медиумите во РСМ не уживаат углед на објективни и професионални, односно се бележи пад на квалитетот на новинарството, а како што велат извештаите – сето ова е резултат на влијанието на политичките елити и бизнисот врз нив.

Од друга страна, пак, како што анализира американската организација ИРЕКС, медиумската инфраструктура во РСМ е прилично развиена, има дури 45 телевизии и 68 радиостаници. На сите телевизиски канали се застапени емисии од информативен и забавен карактер (особено вести и политички емисии). Но, застарената технологија, ниските професионални стандарди, лошите работни услови, финансиското непочитување на работата на телевизиските екипи, се доволна причина за младите „да го сменат каналот“.

Мојата генерација е упатена кон новите технологии. Според податоците на Државниот завод за статистика, 99,8 % од моите врсници се корисници на интернет, односно толкав процент од младите на возраст од 15 до 28 години секој ден користат интернет. Сепак, нивната заинтересираност за: информирање, ангажирање и критикување не е висока ниту на онлајн мрежата. Само 25,9 % од нив се изјаснуваат за разни граѓански проблематики, додека само 9,5 % се подготвени за: консултации, гласање или петиции во врска со граѓанско-политички теми. Овие податоци уште еднаш ја потврдуваат индиферентноста на оваа категорија граѓани во општеството, главно како реакција на чувството дека се оставени на медиумските, општествените и политичките маргини.

При подготовка на ТВ-програми наменети за млада публика, сакав да поттикнам дебата и критичко размислувања кај младите, како што беше, на пример, во рамки на една од првите емисии од ваков карактер: „Ode ignore“ на ТВ Арт каналот. Тоа искуство покажа дека моите врсници се прилично расположени за дискутирање. Над 85 % од младите, професионалци или студенти, покажуваа заинтересираност веднаш откако ќе ја најавев темата за дискусија, доколку директно се однесуваше на младинските проблематики. Дискутираа активно, ги анализираа социјалните и

**ОД ДРУГА СТРАНА,
МИ СЕ ЧИНИ ДЕКА И
ОРГАНИЗИРАЊЕТО НА
МОЈАТА ГЕНЕРАЦИЈА ОКОЛУ
НАШАТА МЛАДИНСКА КАУЗА
Е МНОГУ МЛАКО, КАКО
ВО ОДНОС НА РАЗМЕНАТА
НА ИНФОРМАЦИИ,
ТАКА И ВО ОДНОС НА
КООРДИНИРАЊЕ НА
АКЦИИТЕ ЗА МЛАДИНСКИТЕ
ПРАШАЊА. МЛАДИТЕ
ЧЕСТО СЕ АНГАЖИРААТ ВО
ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО,
ДОЖИВУВАЈЌИ ГО КАКО
МОСТ СО ОДЛУЧУВАЧКИТЕ
СТРУКТУРИ, НАЈЧЕСТО
ВО ВРСКА СО ОБРАЗОВНИ
ПРАШАЊА, ДОПОЛНИТЕЛНА
ОБУКА И ПРОФЕСИОНАЛЕН
РАЗВОЈ. НО, СЕПАК, РЕТКО
ДЕБАТИРААТ ГЛАСНО, РЕТКО
ГИ ИМА ВО МЕДИУМИТЕ
КАКО СИЛЕН МЕХАНИЗМ
ЗА АДРЕСИРАЊЕ НА
ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОБЛЕМИ**

политичките проблеми, даваа препораки и бараа поддршка, го креваа својот глас со слоганот: „Ние сме млади, но не сме толку млади за да нè ограничуваат предрасудите, да не говориме и да не делуваме. Гласот на младите мора да се слушне“.

(Артина Зеќири работи како новинар. Активна е и во невладиниот сектор, во Детосгасу Lab, како истражувач, на теми поврзани со унапредување на демократијата. Во моментот е асистент на Државниот тетовски универзитет.)

Превод од албански на македонски јазик: Агрон Сулејман

МЛАДИНСКА ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА СПАС НА ПЛАНЕТАТА

АНГЕЛА БУШЕСКА

Гласот и идеите на младите од целиот свет, за прв пат во историјата на преговорите за климата на ОН, се слушнаа уште пред одржувањето на самитот КОП26 во Шкотска во ноември оваа година. На собир во Италија насловен како Youth4Climate-Driving Ambition се собраа околу 400 млади екоактивисти од целиот свет, по двајца од речиси сите држави потписнички на Парискиот Договор, усвоен во 2015. Целта беше да се зацрта Младинска декларација за климата, што ќе биде испратена и ќе влијае врз одлуките на КОП26. Една од делегатите, кои со месеци работеха на предлозите за итна климатска акција, содржана во Младинската декларација, беше и 20 годишната Ангела Бушеска од Струга, студент по компјутерски науки на Lafayette College во САД. Во разговор за „Предизвици“ таа раскажува за нејзиното искуство во глобалната младинска битка за поздрава животна средина:

„Предизвици“: *Како започна Вашиот екоангажман што Ве доведе до учество на младинскиот самит за климата?*

Бушеска: Оваа година ја имав честа да бидам делегат на самитот Youth4Climate во Милано, Италија, на кој присуствуваа околу 400 млади од 186 земји во светот. Патот кон Youth4Climate започна уште во јануари кога младинската канцеларија на Обединетите нации го објави првиот повик за делегати. Условот беше да преземаат локална или глобална климатска акција и да се на возраст од 15 до 29 години.

„Предизвици“: *Која беше целта на младинскиот самит за климата?*

Бушеска: Главната цел на самиот настан беше да се креира Младинска декларација што ќе биде гласот на младите на официјалните преговори на Конференцијата за климатски промени на Обединетите нации (КОП26) во Глазгов. Декларацијата што произлезе од Милано е поделена на четири дела, и тоа: Амбиција на младите (или учеството на младите); Одржливо закрепнување и Климатски осветено население. За разлика од овие три дела, чиј фокус се државните тела, четвртиот, во којашто јас учествував, имаше за цел да ја разгледа климатската акција што се однесува на секторите за: храна, мода, иновации, спорт и уметност.

„Предизвици“: *Имавте ли прилика да се запознаете, да споделите мислења, а при тоа да ја внесете сопствената идеја во декларацијата?*

Бушеска: Италијанската влада, заедно со останатите организатори, ги акцентираше диверзитетот и инклузивноста. Секоја група вклучуваше најмалку по еден претставник од одделните региони во светот. На тој начин бевме сигурни дека на преговарачката маса ќе биде слушнат сечиј глас. Настанот го започнавме со пред-дефинирана декларација. Во текот на првите два дена нашата задача беше да додадеме барања коишто сметавме дека главното Претседателство на КОП треба да ги земе предвид. Односно, како што најави и познатата екоактивистка од Шведска, Грета Тунберг, наместо бла-бла-бла да преминеме кон реална акција. По тие два дена, самиот документ помина низ процес на долги преговори, дијалози, напред и назад меѓу претставниците на КОНФЕРЕНЦИЈАТА ЗА КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛАЗГОВ И МЛАДИНСКИТЕ ДЕЛЕГАТИ. Беше тежок период, но успеавме да дојдеме до решение.

НАШАТА ЗАДАЧА БЕШЕ ДА ДОДАДЕМЕ БАРАЊА ВО МЛАДИНСКАТА ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА КОИШТО СМЕТАМЕ ДЕКА ГЛАВНОТО ПРЕТСЕДАТЕЛСТВО НА КОП26 ТРЕБА ДА ГИ ЗЕМЕ ПРЕДВИД. ОДНОСНО, КАКО ШТО РЕЧЕ И ПОЗНАТАТА ЕКОАКТИВИСТКА ОД ШВЕДСКА, ГРЕТА ТУНБЕРГ, НАМЕСТО БЛА-БЛА-БЛА ДА ПРЕМИНЕМЕ КОН РЕАЛНА АКЦИЈА. ПО ПРВИТЕ ДВА ДЕНА СО ПРЕДЛОЗИ, ДОКУМЕНТОТ ПОМИНА НИЗ ПРОЦЕС НА ДОЛГИ ПРЕГОВОРИ, ДИЈАЛОЗИ, НАПРЕД И НАЗАД МЕЃУ ПРЕТСТАВНИЦИТЕ НА КОНФЕРЕНЦИЈАТА ЗА КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛАЗГОВ И МЛАДИНСКИТЕ ДЕЛЕГАТИ. БЕШЕ ТЕЖОК ПЕРИОД, НО УСПЕАВМЕ ДА ДОЈДЕМЕ ДО РЕШЕНИЕ

„Предизвици“: *Кои барања им ги испорачавте на возрастните учесници на КОП26?*

Бушеска: Во првата група, или Амбиција на младите, нашето прво барање е значајно учество на младите во процесот на донесување одлуки и дефинирање на целите на секоја земја, односно т.н. NDCs. Под значајно подразбираме крај на собирањето што завршуваат со убави слики на социјалните мрежи. Наместо тоа, сакаме нашите мислења за климатско планирање да бидат вклучени при креирањето закони на: локално, државно и глобално ниво. Втората главна точка беше градење капацитет и поголеми инвестиции за што повеќе млади да бидат вклучени во климатското движење и имплементација. И, секако, тоа да резултира со финансирање. Светските организации, државите и приватниот сектор мора да ја зголемат својата доверба кон младите и да обезбедат финансирање за нивните активности.

„Предизвици“: *Сите предлагаат премин кон чисти извори на енергија. Го поставивте ли вие тоа барање?*

Бушеска: Да, во втората група, или Одржливо закрепнување, првата точка, всушност, е главното барање на младите ширум светот, меѓу кои и на младите во Македонија, енергетска транзиција и зелени работни места. Акцентот во овој дел, секако, е на заедниците коишто во иднина се смета дека ќе бидат најмногу погодени од климатските промени. Колку и да работиме напорно, знаеме дека веќе е направена огромна штета, заради што е неопходен локален и глобален план за адаптација. Некогаш самата природа ни дава решенија за проблемите коишто човекот ги создава, па главна точка во оваа група беше да се слушне гласот на домородните луѓе при креирањето на финални решенија. Јас потекнувам од Струга, 20 години живеам

АКЦЕНТ Е СТАВЕН И КОН ЗАЕДНИЦИТЕ КОИШТО ВО ИДНИНА СЕ СМЕТА ДЕКА ЌЕ БИДАТ НАЈМНОГУ ПОГОДЕНИ ОД КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ. КОЛКУ И ДА РАБОТИМЕ НАПОРНО, ЗНАЕМЕ ДЕКА ВЕЌЕ Е НАПРАВЕНА ОГРОМНА ШТЕТА, ЗАРАДИ ШТО Е НЕОПХОДЕН ЛОКАЛЕН И ГЛОБАЛЕН ПЛАН ЗА АДАПТАЦИЈА. ГЛАВНА ТОЧКА ВО ОВАА ГРУПА БЕШЕ ДА СЕ СЛУШНЕ ГЛАСОТ НА ДОМОРОДНИТЕ ЛУЃЕ ПРИ КРЕИРАЊЕТО НА ФИНАЛНИ РЕШЕНИЈА. ЈАС СУМ ПО ПОТЕКЛО ОД СТРУГА И 20 ГОДИНИ ЖИВЕАМ ВО ОВА ТУРИСТИЧКО МЕСТО, И ЗНАЕЈЌИ КОЛКУ Е ВАЖНО ДА СЕ СОЧУВА ПРИРОДАТА ВО МОЈОТ РЕГИОН СЕ ВКЛУЧИВ ВО БАРАЊЕТО ДО КОП26 - ДА БИДАТ ЗАШТИТЕНИ МЕСТАТА И ДРЖАВИТЕ ЧИЈ ОПСТАНОК ЗАВИСИ ОД ТУРИЗМОТ

во ова туристичко место и знаејќи колку е важно да се сочува природата во мојот регион се вклучив во барањето до КОП26 да бидат заштитени местата и државите чиј опстанок зависи од туризмот.

„Предизвици“: *Во декларацијата за младински креативни идеи се најде ли место за нов пристап за заштита на околината?*

Бушеска: Да, во третата група, главната порака што јас и останатите активисти ја испративме, всушност, претставува поддршка за младите: иноватори, спортисти, музичари и уметници коишто на свој начин се борат за доброто на планетата Земја. Бараме од приватниот сектор, со акцент на индустријата за производство на храна и облека, да го намали испуштањето штетни гасови во синџирот за снабдување со храна и, воедно, да биде транспарентна за негативните последици што ги предизвикува. Бараме од државните власти да воведат одговорност за приватниот сектор, но и мотивација за граѓаните да купуваат локално. Најважниот дел е целосно укинување на користењето фосилни горива, со максимален краен рок до 2030 година. Без разлика дали станува збор за државен или приватен ентитет, не смее да има инвестиција во фосилни горива и лобирање за овој сектор.

„Предизвици“: *Но, како да се издигне свеста на бизнисмените и консументите на нивните производи и услуги?*

Бушеска: Оваа тема се содржи во четвртиот дел од Младинската декларација наречен Климатски освестено население. Таму истакнавме дека сакаме соработка и континуирано образование базирано врз наука. На тој начин може да се издигне свеста кај населението, како за важноста од чување на природата, така и за последиците од сè поголемото загадување и искористување на природните ресурси.

„Предизвици“: *Дали ќе беа еднакви барањата за преземање мерки доколку не ги знаевме опасностите од корона-вирусот?*

Бушеска: Секако не! Истото се случува и со климатските промени. Крајно време е климатските промени да станат дел од

образовниот процес, не само во училиштата и не само за новите генерации, туку во секоја јавна и приватна институција. Последното барање што го доставивме до КОП26 беше освен вести за политика, ковид и инфлуенсери, медиумите да пренесуваат содржини и за итноста на ситуацијата со климатската криза!

„Предизвици“: *Што понатаму Ангела? Борбата против климатските промени се чини дека е на самиот почеток?*

Бушеска: Се разбира, нашата работа не завршува тука. Преку COY – конференција организирана од млади луѓе, виртуелно и во Глазгов, со поддршка од Обединетите нации, се анализираа пораки од активисти ширум светот. Јас лично ја пренесов пораката и декларацијата од нашата земја. Овие две декларации за првпат станаа дел од КОП. Но, навистина не застануваме тука. Нема да дозволиме други да одлучуваат за нашата иднина. Затоа ги повикувам сите носители на одлуки, барањата од Младинската декларација да ги преточиме во реалност. Ги повикувам сите млади – не застанувајте! Секој ваш збор, секоја ваша акција значи живот! Сите заедно за промени!

(Ангела Бушеска е екоактивист, истражувач-иноватор и основач на EnRoute, меѓународна организација и апликација што им овозможува на корисниците да го намалат испуштањето на јаглерод диоксид (CO2) преку нивните секојдневни активности <https://www.angelabusheska.com/>. За својата дејност, наградена е од фондацијата Shawn Mendes и е единствена активистка од Северна Македонија прогласена за Интернационален тинејџерски лидер <https://wearefamilyfound.squarespace.com/angela-busheska>. За себе вели дека е оптимист и верува дека секоја наша активност може да го направи светот подобро место за живеење)

ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА МЛАДИТЕ РОМИ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

РУФАТ ДЕМИРОВ

МЛАДИТЕ РОМИ СЕ СООЧУВААТ СО ПРЕДИЗВИЦИ КОИ ДООЃААТ ОД ДВЕ НАСОКИ: НЕ-РОМСКОТО ОПШТЕСТВО И РОМСКИТЕ ТРАДИЦИОНАЛНИ ПРАКТИКИ. ЗА ОВАА ТЕМА, ЗА ЖАЛ, ЗАСЕГА МАЛКУ СЕ ЗБОРУВА. ТОКМУ ЗАТОА, ОВОЈ ТЕКСТ БИ САКАЛ ДА ПОСЛУЖИ КАКО АЛАРМ, КАКО ЗА МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО, ТАКА И ЗА ПОВОЗРАСНИТЕ РОМИ, ДА ГО СВРТАТ ВНИМАНИЕТО КОН ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА МЛАДИТЕ ВО РОМСКАТА ЗАЕДНИЦА, НА НИВНИТЕ КОРЕНИ И ПРИЧИНИ И СООДВЕТНО ДА РЕАГИРААТ. ДА ГИ МЕНУВААТ НАРАТИВИТЕ, ДА РАБОТАТ НА ВКЛУЧУВАЊЕ И СОЖИВОТ ВО МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО КОЕ СЕ СТРЕМИ ДА БИДЕ МУЛТИКУЛТУРНО И МУЛТИЕТНИЧКО

1. Вовед

Младите Роми во Северна Македонија секојдневно се соочуваат со предизвици кои се својствени за ромската заедница генерално. Исклученоста од општеството, говорот на омраза и дискриминацијата и натаму се присутни: во училишните клупи; на социјалните мрежи; на вратите од ноќните клубови; на влезовите на јавните базени; на аеродромите и граничните премини; на улиците, насекаде околу нас. Од друга страна, пак, младите Роми се соочуваат со предизвици коишто се произлезени од традициите и меѓугенерацискиот јаз внатре во ромската заедница. Судирот меѓу современоста и традицијата се видливи во практиката на прерано склучување бракови, опре-

сија на женската сексуалност, генерално хиерархиските односи помеѓу младите и возрасните Роми. Поради сето ова, младите Роми се соочуваат со предизвици кои доаѓаат од две насоки: не-ромското општество, од една страна, и ромските традиционални практики, од друга. Но, за жал, за оваа тема засега малку се зборува. Токму затоа, овој текст би сакал да послужи како аларм, како за македонското

општество, така и за повозрасните Роми, да обрнат внимание на предизвиците на младите во ромската заедница, на нивните корени и причини и соодветно да реагираат. Да ги менуваат наративите, да работат на вклучување и соживот во македонското општество кое се стреми да биде мултикултурно и мултиетничко.

За да ги илустрирам предизвиците на младите Роми во Северна Македонија го поставувам прашањето: каков е секојдневниот живот на младите Роми, кои се причините и изворите на предизвиците со кои се соочуваат? Од секојдневните практики и обрасци на однесување (на не-Ромите кон Ромите и на Ромите внатре во заедницата) ќе ги прикажам предизвиците со кои се соочуваат младите Роми во македонското општество.

Користејќи: политички, социолошки, културолошки и психолошки аспекти, ќе прикажам: 1) како не-Ромите предизвикуваат тешкотии во животот на младите Роми и 2) со кои предизвици се соочуваат младите Роми чиј корен е традицијата на нивната заедница?

2.Односи на супериорност и инфериорност меѓу не-ромското општество и младите Роми

Од времето на миграцијата од Индија во Европа, па сè до денес, Ромите се перципирани и третирани како: инфериорни, нецивилизирани, безвредни, безимени популации врз коишто државите и општествата чувствуваат слобода да манифестираат моќ, дури и во форма на чисто насилство. За жал, овој однос на инфериорен, наспроти супериорен субјект, сè уште постои во односот помеѓу Роми и не-Роми во македонското општество. Навредливата форма на обраќање со „Циган“, како и негативните наративи коишто се користат кога се опишуваат Ромите, во голема мера ги детерминираат односите на македонското општество кон младите Роми. Односот кон Ромите како кон инфериорни не само што е опасен, туку и најчесто се случува поради тоа што овие релации на моќ се земаат здраво за готово како фиксирани, како „природни“, предодредени, па дури понекогаш и како пожелни. Но, тоа што овие односи имаат длабоки историски корени не треба да биде оправдување за натамошно нивно продлабочување и манифестирање во секојдневниот живот. Односот кон Ромите како кон инфериорни и безвредни се однесува и на младите Роми кои често се соочуваат

со полициска бруталност, сегрегација во образованието и говор на омраза и дискриминација во секојдневниот живот.

Полициска бруталност

Актуелен е случајот со пресудата на една година затвор за полицискиот службеник кој минатата година сурово и брутално претепал Ром во Битола. Загрижувачки и алармантно е тоа што Полицискиот синдикат застава во одбрана на суровиот полициски службеник.¹ Од реакцијата на македонската јавност може да се види дека траумата на претепаниот Ром е перципирана како помалку вредна од затворската казна на осудениот полициски службеник. Слични реакции, па дури и во форма на говор на омраза, имаше и на социјалните мрежи. Националистички и етноцентрични навредливи коментари беа упатувани кон младите Роми кои јавно водеа кампања за барање правда од институциите. Но, не само што припадници на институциите (Полицискиот синдикат од Битола) заставаа во одбрана на насилството, туку и пошироката јавност повеќе сочувствуваше со полицаецот, отколку со претепаниот Ром. Секако, со чест на исклучоци.

Тажно е што причината за оваа бруталност и за поддршката на бруталноста, во основа доаѓа од чувството на припаѓање кон „својата“ етничка група. Покрај сите напори за мултикултурализам, македонското општество сè уште е длабоко поделено на „ние“ и „вие“, на „наши“ и „ваши“, па секој ваков акт на полициска бруталност, како и реакциите по него, се базираат на тоа дали претепаната жртва е „наш“ или „ваш“, односно дали полицискиот службеник е „наш“ или „ваш“. Логиката во основа на овој случај е следната: полицискиот службеник е не-Ром, па затоа неговата слобода е повеќе вредна, додека претепаната жртва е Ром, па затоа неговата безбедност и траума се неважни и не треба да се осудува насилството од не-Ромите кон Ромите, бидејќи тоа се случува често, а Ромите се таму каде што не-Ромите сметаат дека тие треба да бидат (на маргините каде никому не му пречи ако некој ги тепа). Овој наратив за Ромите како невредни и незаслужни да добијат заштита и безбедност резултира со третирање на Ромите како отворени „боксерски вреќи“ врз коишто оние кои треба да бидат заштитници на безбедноста чувствуваат легитимност слободно да манифестираат голо насилство.

Поради ваквиот однос, младите Роми често се чувствуваат небезбедни и незаштитени во Северна Македонија. Многуге случаи

НАРАТИВТО ЗА РОМИТЕ КАКО НЕВРЕДНИ И НЕЗАСЛУЖНИ ДА ДОБИЈАТ ЗАШТИТА И БЕЗБЕДНОСТ РЕЗУЛТИРА ДА СЕ ЧУСТВУВААТ КАКО „БОКСЕРСКИ ВРЕЌИ“ ВРЗ КОИШТО ОНИЕ КОИ ТРЕБА ДА БИДАТ ЗАШТИТНИЦИ НА БЕЗБЕДНОСТА, ЧУСТВУВААТ ЛЕГИТИМНОСТ СЛОБОДНО ДА МАНИФЕСТИРААТ НАСИЛСТВО. ПОРАДИ ВАКВИОТ ОДНОС, МЛАДИТЕ РОМИ ЧЕСТО СЕ ЧУСТВУВААТ НЕБЕЗБЕДНИ И НЕЗАШТИТЕНИ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА. МНОГУТЕ СЛУЧАИ НА ПОЛИЦИСКА БРУТАЛНОСТ КОН РОМСКАТА ЗАЕДНИЦА СОЗДАВА ЧУСТВО НА СТРАВ И НЕПРИЈАТНОСТ КАЈ НИВ. НАМЕСТО ДА ГЛЕДААТ ВО ПОЛИЦИСКИТЕ СЛУЖБЕНИЦИ КАКО НА ЧУВАРИ НА БЕЗБЕДНОСТА НА СИТЕ ГРАЃАНИ, МЛАДИТЕ РОМИ ЧЕСТО ПОЛИЦИСКИТЕ СЛУЖБЕНИЦИ ГИ ДОЖИВУВААТ КАКО ЏЕЛАТИ КОИ СЕКОЈ МОМЕНТ МОЖЕ ДА ГИ ПРЕТЕПААТ, А ЈАВНОСТА И ОПШТЕСТВОТО ИЛИ ЌЕ МОЛЧИ ИЛИ ЌЕ ЗАСТАНАТ ВО ОДБРАНА НА НАСИЛСТВОТО

на полициска бруталност кон ромската заедница создава чувство на страв и непријатност кај младите Роми. Наместо да гледаат во полициските службеници како на чувари на безбедноста на сите граѓани, младите Роми често полициските службеници ги доживуваат како џелати кои секој момент може да ги претепаат, а јавноста и општеството или ќе молчи или ќе застанат во одбрана на насилството. Не велем дека сите полициски службеници се насилници, има и такви што си ја вршат должноста достоинствено, но велем дека честите случаи на полициско насилство и оправдувањето што следува потоа предизвикуваат чувство на страв и непријатност кај младите Роми.

Сегрегација во образованието

Друг предизвик со којшто младите Роми се соочуваат е негативната селекција во образованието.² Ромски деца најчесто одат во училишта во нивните сегрегирани маала каде немаат контакт со деца од други етнички групи. Во ситуации кога ромски деца одат во училишта каде што има мешани или други доминантни етнички

групи, тие често седат на последните клупи и се мета на омаловажување и потсмев од другите деца. Сегрегацијата на ромските деца кои одат во основни училишта во нивните ромски сегрегирани маала доведува до тоа кога ќе излезат надвор од нивните микро-средини да се соочуваат со тешкотии. Дополнително, оваа сегрегација предизвикува создавање на паралелни светови во кои децата од ромските училишта не чувствуваат припадност кон поширокото општество во земјата. Наместо мултикултурализам, децата од мали нозе учат како се функционира во нивните микро-средини. Па

често, поради меѓусебно непознавање, не-ромските деца ја базираат својата перцепција за ромските деца врз основа на стереотипите и предрасудите коишто ги учат дома. Овие перцепции не само што го попречуваат соживотот помеѓу младите во Северна Македонија, туку се провлекуваат и во иднина, низ општествените односи на супериорност и инфериорност.

Екстреман е случајот на сегрегација на ромските деца кога тие се сместуваат не во етнички сегрегирани училишта, туку во училишта за деца со попреченост (иако немаат никаков вид на попреченост).³ Оваа сегрегација не само што ги одвојува ромските деца од останатите деца од други етнички групи, туку ги одвојува и од нивните животни прилики и можности, осакатувајќи ги за цел живот. Најчесто, причината за ваквото сместување на ромските деца во училишта за деца со попреченост е нивното непознавање на македонскиот јазик. При предучилишното тестирање, ромските деца се случува да не го поминат тестот бидејќи тој е на јазик кој ним им е непознат. Ова етикетање на ромските деца остава трајни последици врз нивната самодоверба и односи со останатите млади во државата.

Мултикултурализмот треба да се учи и применува од најрана возраст. За жал, сегрегацијата во образованието не само што ги одделува децата од различни етнички групи, туку влијае и врз понатамошната интеракција меѓу младите. Па затоа другарувањето меѓу младите во Северна Македонија најчесто е врз етничка основа. Секако дека и младите Роми и младите не-Роми треба да поработат на меѓусебното зближување, но сегрегацијата со која живеат од најрана возраст најчесто го попречува тоа.

Говор на омраза и секојдневна дискриминација

Дискриминација на младите Роми е реалност која се гледа на секој чекор. Пред неколку години актуелен беше скандалот со враќање на Ромите од скопскиот аеродром, како и од граничните премини.⁴ Да ве потсетам дека стануваше збор за чиста дискриминација и расно профилирање на Роми кои иако поседуваа биометриски пасоши и уредни билети за патување и останати документи, тие беа враќани само поради тоа што се Роми. Како службениците препознаваа кој е Ром ? Секако според името и презимето, но и по бојата на кожата. Ова беше јасен случај на расно профилирање и дискриминација врз основа на етничка припадност. Овој скандал

остави последици врз младите Роми до ден-денес. Секогаш кога патуваме, имаме чувство на непријатност кога ќе пристигнеме на аеродромите и граничните премини. И денес кога патуваме со себе носиме документи кои не се потребни, поради страв да не бидеме вратени, па за секој случај го носиме со себе и тоа што не се бара на граница.

Друг случај на очигледна дискриминација со којшто младите Роми секојдневно се соочуваат е постојано враќање од вратите на јавните базени и ноќните клубови. Замислете, како би се чувствувале ако по долго подготвување и договарање со друштвото да излезете да се забавувате во некоја дискотека, таму не ви дозволат ни да влезете? А во исто време вашите врсници, малку побели од вас, без проблем ги пуштаат да влезат и да се забавуваат? Замислете ја горчината кога: толку убаво облечени, дотерани, нашминкани, стоите пред вратата на клубот, а вратата за вас останува затворена! Или, пак, замислете да се најдете на местото на некој млад Ром, кој за време на летните горештини се договара со друштвото или семејството да одат на некој јавен базен.⁵ Тргнувате, во торбата имате: костим за капење, крем за сончање, очила за сонце, двај чекате да се разладите, да пливате и да се сончате, но одеднаш вратарот не ви дозволува да влезете. А причината за тоа е само затоа што потемната кожа се асоцира со валканост! Ова е многу непријатно чувство и големо омаловажување.

Социјалните мрежи, исто така, вријат од навредливи, омаловажувачки, па дури и заканувачки коментари

ЗАМИСЛЕТЕ, КАКО ЌЕ СЕ ЧУВСТВУВАТЕ АКО ПО ДОЛГО ПОДГОТВУВАЊЕ И ДОГОВАРАЊЕ СО ДРУШТВОТО ДА ИЗЛЕЗЕТЕ, ДА СЕ ЗАБАВУВАТЕ ВО НЕКОЈА ДИСКОТЕКА, ТАМУ НЕ ВИ ДОЗВОЛАТ НИ ДА ВЛЕЗЕТЕ? А ВО ИСТО ВРЕМЕ ВАШИТЕ ВРСНИЦИ, МАЛКУ ПОБЕЛИ ОД ВАС, БЕЗ ПРОБЛЕМ ГИ ПУШТААТ ДА ВЛЕЗАТ, ДА СЕ ЗАБАВУВААТ? ЗАМИСЛЕТЕ ЈА ГОРЧИНАТА КОГА ДОТЕРАНИ И НАШМИНКАНИ СТОИТЕ ПРЕД ВРАТАТА НА КЛУБОТ, А ВРАТАТА ЗА ВАС ОСТАНУВА ЗАТВОРЕНА! ЗАМИСЛЕТЕ ДА СЕ НАЈДЕТЕ НА МЕСТОТО НА НЕКОЈ МЛАД РОМ, КОЈ ЗА ВРЕМЕ НА ЛЕТНИТЕ ГОРЕШТИНИ СЕ ДОГОВАРА СО ПРИЯТЕЛИТЕ ИЛИ СЕМЕЈСТВОТО ДА ОДАТ НА НЕКОЈ ЈАВЕН БАЗЕН. ТРГНУВАТЕ СО ТОРБА ПОЛНА СО КОСТИМ ЗА КАПЕЊЕ, КРЕМ ЗА СОНЧАЊЕ, ОЧИЛА ЗА СОНЦЕ, ОДВАЈ ЧЕКАТЕ ДА СЕ РАЗЛАДИТЕ, ДА ПЛИВАТЕ И ДА СЕ СОНЧАТЕ, НО ОДЕДНАШ ВРАТАРОТ НЕ ВИ ДОЗВОЛУВА ДА ВЛЕЗЕТЕ. А ПРИЧИНАТА ЗА ТОА Е САМО ЗАТОА ШТО ПОТЕМНАТА КОЖА СЕ АСОЦИРА СО ВАЛКАНОСТ! ОВА Е МНОГУ НЕПРИЈАТНО ЧУВСТВО И ГОЛЕМО ОМАЛОВАЖУВАЊЕ

упатени кон Роми, најчесто пишувани од екстремни националисти. Тажно е што сè уште во нашата држава постојат луѓе кои сметаат дека државата ѝ припаѓа само на една етничка група. И токму овие луѓе се најгласни на социјалните мрежи. Влезете на некој Фејсбук пост што се однесува на Роми, ќе видите какви страшни коментари се постираат. Во овој текст нема да ги цитирам бидејќи се непријатни за читање.

Ваквата дискриминација и говор на омраза ги продлабочува проблемите со коишто младите Роми секојдневно се соочуваат. Дискриминацијата ги доведува да се чувствуваат инфериорни и помалку вредни, нееднакви со останатите граѓани во земјата. Говорот на омраза кај младите Роми буди емоции на страв и срам, што дополнително создава пречки и предизвици.

3. Културолошки судири помеѓу старите традиции и младите Роми

Покрај предизвиците кои не-ромското општество им ги наметнува, младите Роми се соочуваат со тешкотии и поради културолошки судир помеѓу старите традиции и современиот живот. Македонските Роми сè уште практикуваат обичаи коишто често се во конфликт со либералното разбирање на човековите права. Овој конфликт помеѓу групни (етнички, културни) права, од една страна и општи човекови права, од друга страна, често може да се забележи во дилемата дали да се почитува традицијата или непочитувањето на традицијата го доведува групниот идентитет во прашање. Оваа дилема е видлива во патријархалните односи во ромските семејства, практиките кои ја опресираат женската сексуалност, како и во праксата на малолетнички бракови.

Патријархални семејни односи

Патријархалните односи во ромските семејства ја наметнуваат идејата дека најстариот машки член е глава на семејството, а останатите (особено женските членови) му се послушни. Оваа патријархалност во голема мера ги обесхрабрува младите Роми да се изборат за свој глас и свое место во семејството. А како некој би имал храброст да крене глас во општеството, кога тој/таа не се чувствува слободно да има глас во сопственото семејство? Тврдам дека патријархалните модели на однесување во ромските семејства се проекција на хиерархиските односи на моќ помеѓу не-Ромите и

Ромите. Имено, како што мажот Ром е третиран од страна на не-Ром, тој понатаму бара во своето опкружување некој/некоја кој/која би му бил/била инфериорен/инфериорна нему, за врз него/неа да може да ја проектира хиерархијата што ја има научено во пошироките општествени односи. Вака се создаваат авторитативни личности меѓу ромските мажи кои поради доживеана инфериорност, постојано бараат субјект (жени и деца во семејствата) кој ќе го потчинат пред себе.

Контрола врз женската сексуалност

Судејќи по однесувањето на многу ромски семејства, се чини како да се опседнати со сексуалноста, особено женската. Парадоксално е што сексуалноста во толкава мера ги детерминира животите на многу млади Роми, особено млади Ромки, а истовремено тоа е тема за којашто воопшто не се разговара. Кога велам опресија на женската сексуалност мислам на контролирање на сексуалната невиност на младите Ромки. Една од главните, темелни вредности во ромските семејства е „чувањето“ на невиноста на младите Ромки до нивно стапување во брак. Овој притисок врз женската сексуалност е манифестација на машко-женските хиерархиски односи. Сексуалноста е табу тема кај младите Роми и покрај тоа што би требало да е природна карактеристика на секој млад човек. Угнетување на нешто толку природно може да нанесе голема штета кај еден млад човек.

Ваквиот притисок и контрола на женската сексуалност создава чувство на непријатност, а често младите Ромки стануваат предмет на осуда која во некои случаи го детерминира нивниот живот. Во односите на моќ во општеството емоциите играат голема улога, а најинтензивни емоции преку кои може да се оперира и угнетува се чувството на страв и чувството на срам. Со контролирање на сексуалноста, кај младите Ромки, всушност, се контролира нивниот живот, преку наметнување и на страв, и на срам. Младина која е управувана од страв и срам, поради својата сексуалност, понатаму во животот може лесно да биде манипулирана токму преку овие чувства, во сите сфери од живеењето и интеракцијата со другите.

Контролирањето на женската сексуалност кај младите Ромки често резултира со прерано влегување во брак. Бидејќи, нели, традицијата наметнува сексуалната активност да се практикува само по стапување во брак. Па затоа, многу млади Роми и Ромки прерано

се женат/мажат, од една страна затоа што не можат долго да ги потиснуваат своите природни нагони, а од друга затоа што веќе „згрешиле“ (имале сексуален однос) па мора да го „прикријат“ со стапување во брак за да не бидат цел на осуда. Замислете, колку млади Роми и Ромки биле принудени прерано да „пораснат“ поради прерано влегување во брак? Многу бргу по стапувањето во брак тие стануваат родители, па нивните соништа, планови за образование и кариера полесно исчезнуваат и се трансформираат во обврски што ги носи семејството. Со ваков проблем се соочуваат голем број Роми, но за жал, засега нема видливи напори оваа практика да се измени, па продолжува да осакатува многу млади животи.

4. Заклучок

Сумирано, младите Роми се соочуваат со многу предизвици кои им се наметнати од: 1) не-ромското општество, и 2) од застарените ромски традиции. Овој текст ја потенцира одговорноста што е споделена меѓу не-Ромите и Ромите кога станува збор за проблемите на младите во оваа заедница. Затоа не-Ромите треба да прифатат дека грешат кога не само што не реагираат, туку и предизвикуваат услови за младите Роми да бидат предмет на: полициска бруталност, сегрегација во образованието, на говор на омраза и дискриминација во секојдневниот живот. Од друга страна, пак, самите Роми треба да прифатат дека е погрешна, застарена и штетна традицијата на живеење во патријархални семејни односи, контролата на женската сексуалност и прераното стапување

ТРАДИЦИЈАТА НАЛАГА „ЧУВАЊЕ“ НА НЕВИНОСТА НА МЛАДИТЕ РОМКИ ДО НИВНО СТАПУВАЊЕ ВО БРАК. ОВОЈ ПРИТИСОК ВРЗ ЖЕНСКАТА СЕКСУАЛНОСТ Е МАНИФЕСТАЦИЈА НА МАШКО-ЖЕНСКИТЕ ХИЕРАРХИСКИ ОДНОСИ. НО ЗА ОВА МАЛКУ СЕ ЗБОРУВА БИДЕЈЌИ СЕКСУАЛНОСТА Е ТАБУ ТЕМА МЕЃУ МЛАДИТЕ РОМИ И ПОКРАЈ ТОА ШТО БИ ТРЕБАЛО ДА Е ПРИРОДНА КАРАКТЕРИСТИКА. ВАКВИОТ ПРИТИСОК И КОНТРОЛА НА ЖЕНСКАТА СЕКСУАЛНОСТ ЧЕСТО ГИ ИЗЛОЖУВА МЛАДИТЕ РОМКИ НА ОСУДА КОЈА ВО НЕКОИ СЛУЧАИ ГО ДЕТЕРМИНИРА НИВНИОТ ЖИВОТ. ВО ОДНОСИТЕ НА МОЌ ВО ОПШТЕСТВОТО ЕМОЦИИТЕ ИГРААТ ГОЛЕМА УЛОГА, А НАЈИНТЕНЗИВНИ ЕМОЦИИ ПРЕКУ КОИ МОЖЕ ДА СЕ ОПЕРИРА И УГНЕТУВА СЕ ЧУВСТВОТО НА СТРАВ И СРАМ. СО КОНТРОЛАТА НА СЕКСУАЛНОСТА, КАЈ МЛАДИТЕ РОМКИ, ВСУШНОСТ, СЕ КОНТРОЛИРА ЦЕЛИОТ НИВНИ ЖИВОТ, ПРЕКУ НАМЕТНУВАЊЕ И НА СТРАВ, И НА СРАМ. МЛАДИНА КОЈА Е УПРАВУВАНА ОД СТРАВ И СРАМ, ПОРАДИ СВОЈАТА СЕКСУАЛНОСТ, ПОНАТАМУ ВО ЖИВОТОТ МОЖЕ ЛЕСНО ДА БИДЕ МАНИПУЛИРАНА ТОКМУ ПРЕКУ ОВИЕ ЧУВСТВА

во брак. Се надевам дека и не-ромското и ромското општество во Северна Македонија ќе се освестат и ќе ги прифатат своите грешки, за да создадат подобар свет за младите Роми.

(Руфат Демиров има дипломирано на Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на катедрата за политички студии. Има завршено специјализација во Меѓународни интердисциплинарни ромски студии на катедрата за ромски студии при Централниот европски универзитет (ЦЕУ) во Будимпешта. Во моментот ја привршува мастер програмата во одделот за политички науки на ЦЕУ во Виена).

ПАРТИСКИОТ ПОДМЛАДОК НА СДСМ ЗА ПОГОЛЕМА ИНКЛУЗИВНОСТ

МАРКО МИХАИЛОСКИ

ОД НАС, КАКО МЛАДИ, ЕНЕРГИЧНИ И ИНОВАТИВНИ СЕ ОЧЕКУВА ДА ЈА УНАПРЕДИМЕ ТЕХНОЛОГИЈАТА, ОБРАЗОВАНИЕТО, ПОЛИТИКАТА, МИРОТ ВО ЗЕМЈАТА, ЕКОЛОГИЈАТА, КУЛТУРАТА, ОПШТЕСТВОТО И СЕ ШТО Е ОКОЛУ НАС. НО, КАКО ДА ЈА ОДИГРАМЕ ТАА КЛУЧНА УЛОГА ДОКОЛКУ И САМИТЕ НЕ СМЕ ДЕЛ ОД ПРОЦЕСИТЕ? ДОКОЛКУ НЕ СМЕ И НИЕ ВКЛУЧЕНИ ВО КРЕИРАЊЕТО И НОСЕЊЕТО НА ПОЛИТИКИТЕ КОИШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ИДНИНАТА? А ВОЗРАСНИТЕ, НАМЕСТО ДА НЕ МОТИВИРААТ, ДА НÈ ОХРАБРАТ, ТИЕ ЧЕСТО НÈ ОДВРАЌААТ ОД ПОСТИГНУВАЊЕТО НА ЦЕЛТА. ПОД ИЗГОВОР ДЕКА „НЕ САКААТ ДА СЕ РАЗОЧАРАМЕ“ НИ СУГЕРИРААТ ДА СЕ ТРГНЕМЕ ОД ПОЛИТИКАТА. НÈ УБЕДУВААТ ДЕКА НАМЕСТО САМИТЕ ДА СЕ ИНВОЛВИРАМЕ, НАЈДОБРО Е НЕКОЈ ДРУГ ЗА НАС ДА ГИ НОСИ ОДЛУКИТЕ. ТУКА НЕКАДЕ ПОТОНУВА ВЕРБАЛНО ИЗРАЗЕНАТА ДОВЕРБА, ПОТИСНАТА ОД РЕАЛНО УСКРАТЕНИТЕ ШАНСИ

Одговорност или привилегија?

*Лична жртва или, пак,
личен интерес?*

Придонес или придобивка?

Ова се дел од прашањата што не само ние младите, туку и останатите граѓаните, главно, си ги поставуваат пред да се вклучат во политиката.

Многу често слушаме дека младите се моторот, движечката сила на општеството. Но, јас би додал уште нешто – младите се столбот на едно општество. Сметам дека е така затоа што сите други возрасни групи, децата, тинејџерите, средовечните и постарите – сите се потпираат на младите и очекуваат многу од нас. Ова нè прави важна возрасна група во денешното општество, нè става во клучна улога којашто треба да ја одиграме што подобро, бидејќи иднината на: заедницата, семејството и на земјата, по силата на природата, е во нашите раце.

Од нас како млади, енергични и иновативни се очекува да ја унапредиме: технологијата, образованието, политиката, мирот во земјата, екологијата, културата, општеството и сè што е околу нас. Но, како да ја одиграме таа клучна улога доколку и самите не сме дел од процесите? Доколку не сме и ние вклучени во креирањето и носењето на политиките коишто се однесуваат на иднината?

Факт е дека ние, младите, очекуваме дека сè што ќе започнеме мора „од прва“ да ни успее, да вроди со плод. Ваквите очекувања, често нереални, во голема мера ни се наметнати од општеството. Да не речам, а ќе речам, ни ги наметнуваат возрасните бидејќи наместо да нè мотивираат, да нè охрабрат, тие често нè одвраќаат од постигнувањето на целта. Под изговор дека „не сакаат да се разочараме“ ни сугерираат да се тргнеме од политиката, дека така ќе бидеме посреќни. Нè убедуваат дека наместо самите да се инволвираме, најдобро е некој друг за нас да ги носи одлуките. Тука некаде потонува вербално изразената доверба со реално ускратените шанси.

За среќа, сè уште постојат млади луѓе решени да не се повлекуваат, решени да направат промени, со својот придонес да го променат општеството, па и светот. Организирани сме во најразлични облици – во граѓански организации, студентски и ученички собранија, но и како **политички подмладци** и други групации.

Во услови кога младите се често пасивен сегмент на општеството, кога имаат дипломи, но немаат работа, кога има универзитети, но нема професионално и стручно образование, кога има Влада која носи промени за да нè приближи до европското образование, но наидува на отпор кон европеизацијата, на оваа група решителни млади луѓе треба да им се даде шанса за да блеснат.

Затоа што ние, политичкиот подмладок, имаме улога да ги анимираме нашите врсници да се вклучат во подобрување на целата заедница, локално или централно. Нам како млади лидери, како носители на одговорност, ни е доверена задачата да го направиме тоа, да ја доближиме политиката до поширок круг во нашата генерација и да вклучиме што повеќе врсници во процесите на носење на одлуки. Затоа што кога еднаш некој млад човек ќе почувствува дека е дел од заедницата во којашто може да направи промени, едноставно неговата одговорност расте, станува уште поактивен.

„Дедо владика, ти поп“?!

Во време кога сè ни е на дофат и кога во рака го носиме апаратот со којшто буквално целиот свет ни е на дланка, комуницираме и соработуваме, дигитално се вмрежуваме, учиме и се надградуваме, токму нам, на младите ни е полесно да дојдеме до израз и да влеземе во битката за подобро утре, со свои идеи и планови. Овде не мислам на оние луѓе кои и натаму се водат од старата балканска дефиниција „ако дедо ти е владика, ти ќе бидеш поп“. Не се согласувам со моите врсници коишто се откажуваат уште пред да се обидат, кои се сопнуваат на првата препрека. Ниту, пак, со таквите на кои им е сè едно. Овде мислам на луѓето кои се спремни да се борат за подобро, да работат за да добијат шанса и кои умеат да направат промена.

Ќе пробам накратко да се осврнам со личен пример и да охрабрам со мојата приказна. Како Марко од Тетово стана претседател на подмладокот на најголемата (во моментов) владејачка партија, претседател на Социјалдемократската младина на Македонија, СДММ?

Барајќи се себеси, барајќи го местото каде што припаѓам, вредностите кои ги споделувам, а особено барајќи простор каде што би можел да се наметнам со своите идеи, на 16 години почнав да се запознавам со СДММ. Имам постар брат и отсекогаш голема желба да бидам поуспешен од него. Тоа беше позитивен натпревар за докажување пред него, пред мојот авторитет и поуспешен „рол-модел“ (дека нели повозрасниот брат повеќе знае и има поголемо искуство). Кога навршив 18 години почнав сè поактивно да се вклучувам во работата на СДММ, обидувајќи се да се истакнам

МЛАДИТЕ ОД С.МАКЕДОНИЈА И НИВНИТЕ ВРСНИЦИ ОД РЕГИОНОТ И ЕВРОПА СЕ РАЗЛИКУВААТ САМО ПО ЕДНО – ЗАПАДЕН БАЛКАН НЕ Е ВО ЕУ. НО, НАШАТА ОДГОВОРНОСТ НЕ ЗАПИРА ТУКА. МОЖНОСТИТЕ СЕ ПРЕД НАС, НАШЕ Е ДА ГИ ИСКОРИСТИМЕ И ДА ЈА ПРОШИРИМЕ ГРАНИЦАТА НА ЕУ. СТОЕЈЌИ ВО МЕСТО, ЗБОРУВАЈЌИ САМО КОЈ, КАДЕ И КАКО ПОТФРЛИЛ ВО МИНАТОТО, НЕМА ДА НИ ЈА ЗАВРШИ НАШАТА РАБОТА. ЗАТОА НА МЛАДИТЕ СОПАРТИЈЦИ СЕКОГАШ ИМ ВЕЛАМ: НЕ ОТВОРАЈТЕ ПРОБЛЕМИ ДОКОЛКУ НЕ МОЖЕТЕ ДА ПОНУДИТЕ РЕШЕНИЕ ЗА НИВ. СИТЕ ЗНАЕМЕ ШТО НЕ Е ДОБРО, ШТО НИ ПРЕЧИ, НО РЕТКО КОЈ САКА И МОЖЕ ДА ЈА ПРЕЗЕМЕ ОДГОВОРНОСТА И ДА КАЖЕ КАКО ДА СЕ ДОЈДЕ ДО РЕШЕНИЕ. АКО СИТЕ ЗДРУЖЕНО СЕ ПОСВЕТИМЕ, ОСОБЕНО ЗА ПОТРЕБИТЕ НА МЛАДИТЕ, БЕЗ ОГЛЕД НА ПАРТИСКА, ВЕРСКА ИЛИ НАЦИОНАЛНА ПРИПАДНОСТ, РЕШЕНИЕ СЕКАКО, ИМА

и да се докажам пред останатите, иако тогаш најмал и најнов член. Топката беше кај мене, иако многумина сметаа дека уште многу треба да истрчам за да го заслужам местото покрај нив, „функционерите“ во младината.

Почнав како член на Надзорниот одбор на Локалниот клуб во Тетово, потоа член на Извршниот одбор, вклучен во активностите на младинските изборни штабови во мојот матичен клуб на партијата. Се залагав за што поголема вклученост на младите во носењето одлуки, за добитни места за младите на листите за советници (во тој момент да се биде млад пратеник ни се чинеше недостижно за некој кој не е од главниот град). Тие заложби, морам да признам, не беа ни малку лесни, некогаш со солзи се радувавме, но не ретко со солзи тагувавме, разочарани од неуспесите коишто често ги доживувавме како личен пораз. Во 2014 година сметав дека созреав за да застанам на чело на Локалниот клуб на СДММ во Тетово, како претседател. Но, тогаш се соочив со едно од најголемите разочарувања во мојот активизам, сфатив дека ние, младите, не одлучуваме дури ни за самите себе. Изборот не подели, младите на една страна – возрасните на другата. Се случија притисоци, пријателски и роднински врски, разни заткулисни игри, а резултатот – не бев избран за претседател на Локалниот клуб на СДММ во Тетово! Разочаран, можев да се повлечам целосно, да се исклучам од сите актив-

НЕВРАБОТЕНОСТА КАЈ МЛАДИТЕ Е ВИСОКА, А ОБРАЗОВАНИЕТО МЛАДИ ЗА КОИ НЕДОСТИГААТ МОЖНОСТИ ЗА ПРОФЕСИОНАЛЕН АНГАЖМАН, ПРАКТИЧНО СЕ ЛИШЕНИ ОД УЧЕСТВО ВО РАЗВОЈОТ НА ДРЖАВАТА. ЗАТОА НИЕ, МЛАДИТЕ ОД ПАРТИСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ, ТРЕБА ДА СЕ ЗАЛОЖИМЕ ЗА ИЗДИГНУВАЊЕ НА СВЕСТА КАЈ НАШИТЕ ВРСНИЦИ. ВИНАТА ЗА РАШИРЕНАТА АПАТИЈА ВО МОЈАТА ГЕНЕРАЦИЈА НЕ ЈА ГЛЕДАМ ВО ВЛАСТА И ВО ИНСТИТУЦИИТЕ, ТУКУ КАЈ НАС САМИТЕ. АКО НИЕ, МЛАДИТЕ, ЗАЕДНО ПОНУДИМЕ РЕШЕНИЈА ДО ИНСТИТУЦИИТЕ, ТИЕ КЕ МОРА ДА ИМААТ СЛУХ И РАЗБИРАЊЕ, БЕЗ ОГЛЕД КОЈА ПОЛИТИЧКА ПАРТИЈА Е НА ЧЕЛО НА ВЛАДАТА. ПОСТОЈАНО СЕ ЗАЛАГАМЕ ДА БИДЕМЕ НА ЕДНАКВО РАМНИШТЕ СО МЛАДИТЕ ОД ЕУ. НО НИЕ, МЛАДИТЕ ОД БАЛКАНОТ, ВЕКЕ ГИ ИМАМЕ РЕЧИСИ ИСТИТЕ МОЖНОСТИ И УСЛОВИ ЗА НИВНО КОРИСЕЊЕ, ЕДНАКОВ ПРИСТАП ДО ОБРАЗОВАНИЕ. НАШИТЕ МЛАДИНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ СЕ ДЕЛ ОД МЕЃУНАРОДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ КАДЕ ЧЛЕНУВАМЕ, СО ИСТИ ПРАВА И ОБВРСКИ. НО, ЗА ЖАЛ, НЕДОСТИГОТ ОД ПРОАКТИВНОСТ ВО ОДНОС НА КРЕИРАЊЕТО ПОЛИТИКИ КОИШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА МЛАДИТЕ Е ТОА ПО ШТО СЕ РАЗЛИКУВАМЕ, А ЗА ТОА НИКОЈ ДРУГ ОСВЕН НИЕ САМИТЕ НЕ Е ОДГОВОРЕН

ности и да си продолжам со студиите по графички дизајн. Но, наместо да го „ослободам патот“ и да се тргнам на страна, наместо да се предадам, од тој пораз излегов погласен и поприсутен. Не само што останав активен во СДММ, туку почнав да се надградувам и да учам во граѓанскиот сектор, да стекнувам искуство во невладини организации, се вклучив во сите активности коишто ги засегаа младите, но и возрасните граѓани, во борбата: за демократија и слобода, за подобро образование и автономија на универзитетите.

Набрзо добив повик од тогашен висок функционер на СДСМ, одговорен за креирање на партиската програма и политики за парламентарните избори. На следните избори, со препорака, се вклучив одново, со тогашниот претседател на Комисијата за локална самоуправа на СДСМ. Почнав почесто да се појавувам во Централата на СДСМ, до тогаш за мене непозната зграда што ја гледав само на ТВ-вести. Обврските што ги добивав почнаа да се зголемуваат, како и бројот на луѓето коишто ги запознавав и со коишто соработував.

Подоцна добив повик од „Бихаќка“ со понуда за работа. Јас веќе бев вработен како графички дизајнер, со висока плата. Но, и покрај тоа што партијата ми понуди само 1/3 од платата што веќе ја заработував, одговорот го насетувате, прифатив.

Учев, работев, секојдневно со нови искуства, нови предизвици и можности, со проблеми и тешки одлуки. Работното време од 8 часа се издолжуваше секојдневно со по некој час плус, за да сработам нешто повеќе, да покажам дека умеам пред тогашните надредени, сега колеги.

Кога дојде до промена во раководството на СДСМ, иако станува збор за иста политичка партија и за промени кои се неизбежни, се отвори прашањето дали јас со сè што во изминатиот период имав сработено за партијата, треба да останам или треба да си заминам? Дали ќе бидам Марко „нечие дете“ или, пак, Марко којшто се гради себеси без разлика на промените во погорните хиерархиски скалила. Одлуката верувам дека ви е јасна, одбрав да продолжам. Но, како да почнував од почеток, без некои значајни работни активности, одново докажување, градење доверба, дополнително докажување... Се изборив и станав шеф на кабинетот на вицепремиерот Љупчо Николовски. Дали е лесно да се работи како шеф на кабинет? А, што е лесно денес, секоја работа има предности и недостатоци, но во овој случај можам да набројам повеќе предности. Сè повеќе

се инволвирав во политичките случувања во државата, без работно време. Искуството што го стекнав во овој период ме научи да носам тешки одлуки, со внимателност и многу преиспитување.

Мојот мандат како дел од раководството на СДММ и член на Извршниот одбор минуваше со запознавање и соработка со многу мои врсници, со креирање мрежа од млади истомисленици низ целата држава, речиси во секој град, со градење познанства кои денес слободно можам да речам дека се преточија во пријателство. По 2 години започна постапката за избор на претседател на СДММ, што одново ме стави на мисла дали ако поднесам кандидатура ќе бидам прифатен од „Скопје“? Дали раководството на СДСМ ќе ме прифати како кандидат и потенцијален претседател на СДММ? Одговорот го добив на 15 ноември кога бев избран како единствен кандидат за претседател на Социјалдемократската младина на Македонија, на првата дигитална конференција на СДММ за избор на претседател. Така, СДММ доби претседател по потекло од помал град во државата, од Тетово, од семејство од кое никој не бил вклучен во политиката, кој **„немал дедо владика – за да стане поп“**.

На пат кон ЕУ или на патот кон ЕУ

Младите од Северна Македонија, младите од регионот и младите од Европа се разликуваат само во една работа – Западен Балкан не е дел од ЕУ. Но, нашата одговорност не запира тука. Мојностите се пред нас, наше е да ги искористиме и да ја прошириме границата на Европската Унија. Стоејќи во место, зборувајќи само кој, каде и како потфрлил во минатото, нема да ни ја заврши нашата работа. Затоа, секоја дискусија на Извршниот одбор на СДММ ја започнувам со истата реченица: не отворајте проблеми доколку не можете да понудите решение за нив. Сите знаеме што не е добро, што ни пречи, сите коментираме дека нештата можат да се променат, но ретко кој сака и може да ја преземе одговорноста и да каже како, да предложи решение или идеја на кој начин да се надминат пречките. Кога сите здружено ќе се посветиме да решиме некој заеднички проблем, особено на прашање што се однесува на младите, без разлика на партиска, верска или национална припадност, решение, секако, има. Дојде нашето време, наше е да ги решиме денешните проблеми, без да чекаме одговор од тие кои ги предизвикуваат.

Невработеноста кај младите е висока, а образованите млади за кои недостигаат можности за професионален ангажман, практично, се лишени од можноста да учествуваат во развојот на земјата. Затоа и ние, младите од партиските организации, треба да се заложиме за издигнување на свеста кај нашите врсници. Вината за раширената апатија во мојата генерација не ја гледам во власта и во институциите, туку кај самите нас. Ако ние, младите, заедно понудиме решенија до институциите, тие ќе мора да имаат слух и разбирање, без оглед која политичка партија е на чело на Владата. Време е да престане префрлањето на топката. Време е да ги преземеме работите во наши раце, да „си стоиме на зборот и да го исполниме“.

На сите медиуми, настани, активности и дебати во коишто учествуваме, постојано се залагаме да бидеме на еднакво рамниште со младите од европските земји. Тогаш логично е да го поставам прашањето – во што се разликуваме ние, младите од Балканот од врсниците од ЕУ? Ги имаме, речиси, истите можности, истите услови за користење на тие можности, еднаков пристап до образование. Нашите младински организации се еднакво признати во меѓународните организации каде членуваме и ги уживаме истите права и обврски. Но, за жал, недостигот од проактивност во однос на креирањето политики коишто се однесуваат на нас младите е тоа по што се разликуваме, а за тоа никој друг освен ние самите не е одговорен.

Веќе една година сум на чело на Социјалдемократската младина на Македонија, подмладок на најголемата владејачка партија во моментов. Горд сум што со мене е тим којшто безрезервно се вложува и верува во тоа што го правиме. Се трудиме секојдневно тоа што го работиме да не биде само декларативно, напишано на хартија, туку и да менуваме, социјалдемократските вредности да ги применуваме во нашата работа. Нашиот тим ја почитува родовата еднаквост, составен од 50 % момчиња и 50 % девојки во највисокиот орган во СДММ. Истиот принцип е применет и во Централниот одбор, а раководството на СДММ е составено од двајца потпретседатели и две потпретседателки.

Започнавме со работа во декември, а веќе во јануари успеавме да формираме за 30 % повеќе локални клубови на територијата на државата. Се стремиме секаде каде што СДСМ има општинска организација, ние како СДММ да формираме локални клубови. До

крај на нашиот мандат очекувам да ја исполниме оваа зададена цел. Работиме со регионални координатори, преку кои одлуките и насоките ги децентрализираме за да може да добиеме информации и испратиме насоки до секој млад член на СДММ. Оваа комуникација е дополнета со: трибини, дебати, стратешко планирање за тоа во која насока да се движиме како млади социјалдемократи. Ако ме праша некој дали сум задоволен, ќе одговорам – да, иако сум свесен дека може и повеќе.

Да не стоиме на патот кон ЕУ, да почнеме да ги движиме работите на пат кон ЕУ

За еден политички систем да биде репрезентативен, мора сите сегменти од општеството да бидат вклучени и застапени. Ако ние, младината на оваа земја сме исклучени, ако не сме консултирани за политичките процеси, тоа ќе значи дека значителен дел од населението има мал или никаков глас и за одлуките коишто влијаат врз животот на таа целна група. Последиците од потценувањето на репрезентативноста во еден политички систем може да бидат поразителни.

Токму заради тоа, за да можеме да постигнеме напредок на долг рок, од суштинско значење е младите да бидат активно вклучени и ангажирани. И тоа не само во неформалните политички разговори, туку да бидат дел и од формалните политички процеси со „право на глас“ во формирањето на денешната и утрешната политика во земјата. Во насока на остварување на ваквата младинска вклученост, СДСМ внесе промени во својот Статут, за зголемување на репрезентативноста на младите во одлучувачките органи на партијата. Не само како неми набљудувачи на процесите, туку со еднакво право на глас како сите останати. Ваквото инклузивно политичко учество на подмладокот не е само основно политичко или демократско право, туку е клучно за градење на: стабилно, модерно и мирно општество, каде што ќе се развиваат политики кои одговараат на специфичните потреби на генерациите што доаѓаат. Така, одново „топката“ е во рацете на младите, за да бидат соодветно претставени во институциите, да учествуваат во носењето на одлуки, да ги знаат своите права, да размислуваат критички и тоа да го изразат на избори, да им биде пренесено потребното знаење и искуство за да учествуваат со сопствен придонес на сите нивоа.

На почетокот споменав дека кога ние, младите, сме спречени да учествуваме во формалните институционални политички процеси, за кусо време нè совладува чувството на обесправеност. Се чувствуваме: занемени, несфатени, ниту третирани како сериозен соговорник. Проблемот станува дел од тркалото на животот кога возрастните политичари го губат интересот да одговорат на аспирациите и барањата на младите бидејќи тие не им го дале својот глас на избори. Овој круг ризикува сè поголема исклученост на младите од одлучувачките процеси, од дебатите за клучните социо-економски и политички прашања во земјата и апатија околу прашањата за кои природно се заинтересирани – социјална еднаквост и правда, заштита на животната средина и почитување на културната различност.

СДСМ ВНЕСЕ ПРОМЕНИ ВО СВОЈОТ СТАТУТ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТА НА МЛАДИТЕ ВО ОДЛУЧУВАЧКИТЕ ОРГАНИ НА ПАРТИЈАТА. НЕ САМО КАКО НЕМИ НАБЉУДУВАЧИ НА ПРОЦЕСИТЕ, ТУКУ СО ЕДНАКВО ПРАВО НА ГЛАС КАКО СИТЕ ОСТАНАТИ. ВАКВОТО ИНКЛУЗИВНО ПОЛИТИЧКО УЧЕСТВО НА ПОДМЛАДОКОТ НЕ Е САМО ОСНОВНО ПОЛИТИЧКО ИЛИ ДЕМОКРАТСКО ПРАВО, ТУКУ Е КЛУЧНО ЗА ГРАДЕЊЕ НА СТАБИЛНО, МОДЕРНО И МИРНО ОПШТЕСТВО, КАДЕ ШТО ЌЕ СЕ РАЗВИВААТ ПОЛИТИКИ КОИ ОДГОВАРААТ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПОТРЕБИ НА НОВИТЕ ГЕНЕРАЦИИ. ТАКА, ОДНОВО „ТОПКАТА“ Е ВО РАЦЕТЕ НА МЛАДИТЕ, ЗА ДА БИДАТ СООДВЕТНО ПРЕТСТАВЕНИ ВО ИНСТИТУЦИИТЕ, ДА УЧЕСТВУВААТ ВО НОСЕЊЕТО НА ОДЛУКИ, ДА ГИ ЗНААТ СВОИТЕ ПРАВА, ДА РАЗМИСЛУВААТ КРИТИЧКИ И ТОА ДА ГО ИЗРАЗАТ НА ИЗБОРИ. ДА ИМ БИДЕ ПРЕНЕСЕНО ПОТРЕБНОТО ЗНАЕЊЕ И ИСКУСТВО ЗА ДА УЧЕСТВУВААТ СО СОПСТВЕН ПРИДОНЕС НА СИТЕ НИВОА

За општество какво што се стремиме да бидеме, за европеизација на државата во стабилна демократија, вклученоста на младите во клучните политички процеси е неопходна. Активниот придонес на младите луѓе, кои по својата природа полесно ги следат глобалните процеси, може во голема мера да ги заживее демократските вредности и да го забрза напредокот на државата. И во другите земји, како и во Северна Македонија, сведоци сме на младински протести кои соборуваат авторитарни режими, но наместо да продолжат да бидат коректив на општеството тие почнуваат да се фрустрираат доколку веднаш не станат дел од клучните креатори на новите политики. Ова води нова недоверба, води кон дестабилизација на демократијата, создава нови конфликти.

Затоа, сметам дека одговорноста е на: сите нас, сите возрастни групи,

сите чинители во општеството, да промовираме учество на младите во процесите на одлучување, но и избор на: најактивните, најкреативните и најефикасните во натамошните процеси на управување со општеството.

(Марко Михаилоски е лидер на социјалдемократската младина на Македонија. Во СДСМ е активен од својата 16-та година. Дипломиран графички дизајнер, учесник во граѓанскиот и невладиниот сектор за подобрување на животот на младите. Поранешен шеф на кабинетот на вицепремиерот на Владата на РСМ задолжен за борба против корупција и криминал.)

МЛАДИТЕ НА ВМРО ДПМНЕ ЗА ЕДНАКВОСТ СО ВРСНИЦИТЕ ВО ЕУ

СЕРГЕЈ ПОПОВ

МЛАДИНСКОТО ИСЕЛУВАЊЕ Е РЕЗУЛТАТ НА НЕОДГОВОРНОСТА И НЕКОМПЕТЕНТОСТА ШТО ВЛАДЕЈАЧКИТЕ СТРУКТУРИ ЈА ДЕМОНИСТРИРААТ ВО ЗЕМЈАТА, ОД НЕЈЗИНАТА НЕЗАВИСНОСТ. ДА СЕ СПРЕЧИ И ДА СЕ ПРЕКИНЕ ОВОЈ ПОГУБЕН ПРОЦЕС, СПОРЕД УНИЈАТА НА МЛАДИ СИЛИ ВЕЌЕ НЕ Е САМО РЕШЕНИЕ НА ХРОНИЧЕН ПРОБЛЕМ, ТУКУ СУШТИНСКИ ПРОЦЕС ШТО ЌЕ СПРЕЧИ ЗГАСНУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА. РЕШАВАЊЕТО НА ОВОЈ ПРОБЛЕМ Е ПРВ ПРИОРИТЕТ НА УМС, КОН ШТО ЌЕ ПРИСТАПИМЕ СО ЦЕЛОСНА ОДГОВОРНОСТ И КОНКРЕТНИ РЕШЕНИЈА ЗА ДА СЕ СТАВИ КРАЈ НА ЕГЗОДУСОТ. НЕДОЗВОЛИВО Е ВО ТРЕТАТА ДЕЦЕНИЈА ОД XXI ВЕК МЛАДИОТ ЧОВЕК ВО МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО ДА НЕ ГЛЕДА ИДНИНА И ПРОСПЕРИТЕТ. СО СИТЕ МОЖНОСТИТЕ ШТО ВО ОВА ВРЕМЕ ИМ СЕ НА РАСПОЛАГАЊЕ НА МЛАДИТЕ, СТАВАЊЕ КРАЈ НА ОВОЈ ПОГУБЕН ПРОЦЕС Е ВОЗМОЖЕН

Јас сум Сергеј Попов, претседател на Унијата на млади сили на ВМРО-ДПМНЕ. Како лидер на најголемиот политички подмладок во Република Македонија ги вложувам сите напори за постојано менување и подобрување на општествениот систем за да обезбедиме и поквалитетен младински стандард. Унијата на млади сили на ВМРО-ДПМНЕ ги опфаќа сите членови до 29 години. Формирана е на 7 април 1991 година, како дел од партијата, со задача да ги интегрира младите во политичко-општествените текови и преку активно учество во процесите, да им овозможи сами за себе да обезбедат подобро утре и подобрување на целиот општествен систем.

Од самото формирање, УМС преставува најважен организациски сегмент на партијата ВМРО-ДПМНЕ, нејзин незаменлив дел, бидејќи од редовите на партиската младина произлегуваат идните кадри на партијата. Визијата што Унијата ја креира за

младите се преточува во изборна програма на ВМРО-ДПМНЕ. Унијата активно и енергично придонесува и учествува во сите политички процеси, а целта е единствена – интегрирана и силна младина во сите општествени сегменти.

Унијата на млади сили на ВМРО-ДПМНЕ во континуитет организира најразлични активности преку кои младите членови добиваат шанса да се запознаат и вклучат во општествениот систем. Ваквото интегрирање на младите, преку: семинари, обуки, курсеви, панел дискусии и други едукативни содржини, сметаме дека е од суштинска важност за целата држава. Целта на Унијата на млади сили е преку ваквите активности да ги подготви и да ги наметне младите сами да ги креираат решенијата за своите проблеми и да се соочуваат со предизвиците што ги носи новото време. Како најголема младинска политичка организација во Македонија имаме огромна одговорност, но и голема моќ за иницирање на промени.

Денес, младите во Република Македонија се соочуваат со мноштво проблеми во секојдневното живеење. Унијата на млади сили коренот на проблемите го детектира во немањето младинска стратегија, немањето капацитет на досегашните владејачки структури да ги интегрираат младите во институциите и невладиниот сектор за да можат да влијаат врз политичките одлуки во врска со сериозните нарушувања на образовниот систем, од основно до високо образование, во врска со немањето услови за претприемништво, ниту, пак, социјална програма. Како последица на овие недостатоци доаѓа до иселување на младите луѓе од земјата, што според Унијата на млади сили е најголемиот проблем на македонското општество.

Иселувањето резултат на неодговорно владеење

Младинското иселување сметаме дека е резултат на неодговорноста и некомпетентноста што владејачките структури ја демонстрираат во земјата, од нејзината независност. Да се спречи и да се прекине овој погубен процес, според УМС веќе не е само решение на хроничен проблем, туку суштински процес кој ќе спречи згаснување на македонската држава. Решавањето на овој проблем е прв приоритет на УМС, кон што ќе пристапиме со целосна одговорност и конкретни решенија кои ќе стават крај на овој процес. Недозволиво е во третата деценија од XXI век младиот човек во македонското општество да не гледа иднина и просперитет. Согласно можностите

што во ова време им се на располагање на младите, ставање крај на овој погубен процес евозможен. Во таа насока, Унијата на млади сили се залага за децидни решенија: за промени во образовниот систем; подобрување на условите за претприемништво; дигитализирање на целокупното општество; овозможување на проекти со кои младите ќе можат да се дообучуваат и доусовршуваат. Се залагаме за активна помош од државните институции преку финансиски грантови и административни олеснувања со коишто младите би можеле да обезбедат: економска егзистенција, услови за домување, услови за набавка на превозни средства, за подобрување на младинскиот стандард. Иднината на младите е од клучна важност за секоја држава, бидејќи ние сме тие кои во иднина: ќе управуваме, ќе го развиваме и надградуваме македонското општество и успешно ќе го чествуваме од нови предизвици.

Пандемијата ја влоши младинската невработеност

Друга причина заради којашто младите се решаваат да си заминат од земјава секако е превисоката младинска невработеност. Во услови на светска пандемија невработеноста на младите во Македонија порасна уште повеќе, и покрај тоа што во некои високоразвиени земји немаше таков тренд, барем на почетокот на пандемијата, главно заради високото ниво на дигитализација и голем број старт-ап компании во кои младите најдобро се снаоѓаат, согласно нивните интереси и способности. Невработеноста во Македонија е премногу висока, а бројката од 35,5 % невработени млади на возраст од 18 до 24 години е алармантна. Поразува фактот што од 2002 година до денес, оваа

НЕВРАБОТНОСТА ВО МАКЕДОНИЈА Е ПРЕМНОГУ ВИСОКА, А БРОЈКАТА ОД 35,5 % НЕВРАБОТЕНИ МЛАДИ НА ВОЗРАСТ ОД 18 ДО 24 ГОДИНИ Е АЛАРМАНТНА. ПОРАЗУВА ФАКТОТ ШТО ОД 2002 ГОДИНА ДО ДЕНЕС, ОВАА СТАПКА Е НАМАЛЕНА ЗА САМО 15 ПРОЦЕНТИ, ШТО УКАЖУВА НА НЕДОВОЛНА АНГАЖИРАНост НА ДРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ ДА СЕ СПРАВАТ СО ОВОЈ ПРОБЛЕМ. ДОДЕКА ВО РАЗВИЕНИТЕ ДРЖАВИ МЛАДИОТ ЧОВЕК МОЖЕ ЛЕСНО ДА ОБЕЗБЕДИ ВРАБОТУВАЊЕ, НО И ДА РАБОТИ ОД СВОЈОТ ДОМ И ДА ЗАРАБОТУВА, ВО МАКЕДОНИЈА ТАКВАТА МОЖНОСТ Е МНОГУ РЕТКА, ШТО ЗНАЧИ ДЕКА ИНСТИТУЦИИТЕ НО И БИЗНИС СЕКТОРОТ БИ ТРЕБАЛО МНОГУ ПОСЕРИОЗНО ДА СЕ АНГАЖИРААТ ЗА ДА ИМ ПОМОГНАТ НА МЛАДИТЕ. ГОЛЕМ БРОЈ МЛАДИ ВРЕМЕТО ВО ПАНДЕМИЈАТА ГО ИСКОРИСТИЈА ЗА УСОВРШУВАЊЕ, ПРЕКУ РАЗЛИЧНИ КУРСЕВИ, НО ЗА НЕКОИ И ТОЈ ТРОШОК Е ПРЕГОЛЕМ

стапка е намалена за само 15 проценти, што укажува на недоволна ангажираност на државните институции да се справат со овој проблем. Додека во развиените држави младиот човек може лесно да обезбеди вработување, но и да работи од својот дом и да заработува, во Македонија таквата можност е многу ретка, што значи дека државните институции, но и бизнис секторот, треба многу сериозно да се ангажираат за да им помогнат на младите.

Унијата на млади сили преку социолошките истражувања забележа дека голем број млади луѓе во текот на пандемијата почнаа да следат различни курсеви за усовршување на компјутерски и други вештини. Но, секој млад човек не може да си ги дозволи, бидејќи курсевите за многумина се скапи, а државата не се погрижи за доделување финансиска помош за овој вид обука да стане достапна за младите. Моменталната структура на власт не презема никакви конкретни чекори со кои би се намалила невработеноста, а загубеното време и неискористените можности ја чинат Македонија губење огромен човечки потенцијал.

Квалитетно образование како инвестиција на државата

Унијата на млади сили, исто така, е сериозно загрижена и за образовниот систем во државата, кој е и натаму предмет на: неадекватни, привремени и популистички решенија. Играњето со образованието е процес од којшто едно општество многу тешко закрепнува. Ова тврдење го темелиме на значењето на образованието за напредок на секоја индивидуа. Стекнувањето квалитетно образование е најголемата инвестиција што една држава може да ја направи, но доколку не се преземат чекори за негово адекватно реформирање, иднината се доведува во ризик. Резултатите од проверката за меѓународно оценување на учениците (PISA) со години се катастрофални. PISA тестот, со кој се опфатени 79 држави, покажа дека учениците од Македонија се на 68 место по стекнато знаење, а останатите 11 држави зад нас не припаѓаат на европскиот континент. Ваквите податоци говорат за состојбата и потребата од радикални реформи на македонското образование. Унијата на млади сили на ВМРО-ДПМНЕ кон ова прашање пристапува со голема сериозност, залагајќи се за целосна промена на образовните програми за: основно, средно и високо образование. Нови програми, коишто ќе бидат зацртани од работни групи на професионалци,

УНИЈАТА НА МЛАДИ СИЛИ НА ВМРО ДПМНЕ СЕ ЗАЛАГА ЗА РЕДИЦА РЕФОРМИ ВО ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС, ЗА НАСТАВНИОТ КАДАР ДА МОЖЕ ДА ПОСВЕТИ ПОВЕЌЕ ВРЕМЕ НА УЧЕНИЦИТЕ НО И ДА СЕ ЗГОЛЕМИ БРОЈОТ НА ПРОСВЕТНИТЕ РАБОТНИЦИ. ПОТРЕБНО Е ОПРЕМУВАЊЕ НА ОБРАЗОВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ СО: НОВА ТЕХНОЛОГИЈА, АЛАТКИ, БИБЛИОТЕКИ, СПОРТСКИ САЛИ, СПОРТСКА ОПРЕМА И МЕСТА ЗА ДРУЖЕЊА КАДЕ ШТО УЧЕНИЦИТЕ ОСВЕН ШТО ЌЕ СТЕКНУВААТ КВАЛИТЕТНИ ЗНАЕЊА ЌЕ ИМААТ И СОЦИЈАЛНИ КОНТАКТИ СО СВОИ ВРСНИЦИ. ЗА УМС Е ВАЖНО ДА СЕ ОТВОРАТ И НОВИ СТРУЧНИ СРЕДНИ УЧИЛИШТА ВО КОИШТО МЛАДИТЕ ЌЕ СЕ СТЕКНАТ СО ЗНАЕЊА ЗА РАБОТА, БЕЗ ДА ИМ Е НЕОПХОДНО ФОРМАЛНО ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ. ТАКВИТЕ УЧИЛИШТА БИ ТРЕБАЛО САМИ ДА БИДАТ КОМПЕТЕНТНИ ЗА ИЗНОАЃАЊЕ ПРОФИТАБИЛНА ДЕЈНОСТ ВО КОЈА БИ ГИ ВКЛУЧИЛЕ И СВОИТЕ УЧЕНИЦИ

за коишто ќе се води широка општествена дебата, вклучително и од: ученици, студенти, родители, невладини организации и компетентни академици и универзитетски професори од сите научни области, би требало да водат кон поквалитетни решенија. Прилагодувањето на образованието кон новите светски процеси е од клучна важност за целата држава, а на младите кои ќе бидат компетентни и кадарни ќе им овозможи натпревар на светскиот пазар. Според нас во Унијата на млади сили, ова прашање не преставува политичко прашање, туку е дел од општествен процес кој треба да биде решен преку соодветна национална образовна стратегија во која ќе учествуваат сите политички субјекти и стручен кадар.

Како дел од политичка партија која се залага да ги предводи институциите на државата, сметаме дека нашата улога е да ги отвориме институциите за стручни лица и да создадеме услови за систематско решавање на овој проблем. Затоа што образованието го следат серија дру-

ги, пропратни прашања, како: нееднаквост во образовниот систем; сувопарно учење факти без практична настава, особено важна во високото образование; неусогласеност на образовните програми со потребите на приватниот сектор, односно избор на училишта кои не ги подготвуваат учениците за реалните потреби на пазарот на трудот. Студентите не излегуваат од амфитеатрите како луѓе кои се спремни да почнат со работа и да го применат своето знаење на пазарот на трудот, па често се потребни: дополнителни обуки, неформално образование, практична работа, со цел да се вклучат во одредена гранка. Пандемијата извади на површина многу

системски недостатоци на образовниот процес. Учењето од дома, за да се спречи ширење на заразата, понекогаш значеше целосен прекин во наставата. Учениците и студентите едно цело полугодие или семестар немаа настава, а државните институции не обезбедија поповолни услови ниту на почетокот на втората пандемишка учебна година.

Унијата на млади сили на ВМРО ДПМНЕ се залага и за редица други реформи во образовниот процес за наставниот кадар да може да посвети повеќе време на учениците и да се зголеми бројот на просветните работници. Потребно е опремување на образовните институции со: нова технологија, алатки, библиотеки, спортски сали, спортска опрема и места за дружења каде што учениците освен што ќе стекнуваат квалитетни знаења ќе имаат и социјални контакти со свои врсници. За УМС е важно да се отворат и нови стручни средни училишта во коишто младите ќе се стекнат со знаења за работа, без да им е неопходно формално високо образование. Таквите училишта би требало сами да бидат компетентни за изнаоѓање профитабилна дејност во која би ги вклучиле и своите ученици.

Поттик за првото скакило во бизнисот

Животот и стандардот на студентите во земјава, исто така, е во фокусот на УМС, бидејќи сега сметаме дека тие воопшто не ги живеат студентските денови како нивните врсници во земјите чиј стандард се стремиме да го достигнеме. Заради тоа се залагаме: за реформирање на високото образование, со што ќе се подобри неговиот квалитет; но и за создавање услови за активен студентски живот; за уредување на студентските

НАШАТА ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА ПОЛИТИЧКИОТ АКТИВИЗАМ Е БОРБА НА ИДЕИ И КОНЦЕПТИ, ВО КОЈА ПАРТИСКАТА КНИШКА НЕ ТРЕБА ДА БИДЕ ГЛАВНАТА ПРОПУСНИЦА ДО РАБОТНО МЕСТО. ТАА ПРАКСА ВО ИЗМИНАТИТЕ ТРИЕСЕТ ГОДИНИ ВО МАКЕДОНИЈА ПРЕДИЗВИКА МНОГУ БОЛНИ ПОСЛЕДИЦИ И ПОДЕЛБИ ВО ОПШТЕСТВОТО. КАКО РЕЗУЛТАТ, МНОГУ МЛАДИ СЕ НЕГАТИВНО НАСТРОЕНИ КОН ПОЛИТИЧКИОТ АКТИВИЗАМ, ПА НАЈЧЕСТО ГО ПЕРЦИПИРААТ КАКО КЛИЕНТЕЛИЗАМ. ЗАТОА, УМС ОД СВОЕТО ПОСТОЕЊЕ, ДО ДЕНЕС, ВЛОЖУВА НАПОРИ ВАКВАТА СЛИКА ДА СЕ ИЗМЕНИ, А ЧЛЕНУВАЊЕТО ВО ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ, ОДНОСНО ВО НИВНИТЕ „ПОДМЛАДОЦИ“, ДА ИМ ОВОЗМОЖИ НА МЛАДИТЕ ПРЕД СЕ ДРУЖЕЊЕ СО СВОИТЕ ВРСНИЦИ КОИ ИМААТ СЛИЧНИ ПОЛИТИЧКИ ГЛЕДИШТА И ЗАЕДНИЧКО ОСТВАРУВАЊЕ НА ВИЗИИ И ИДЕАЛИ

домови; организирање на студентски организации не само за стекнување поинакви знаења, туку и за создавање пријателства и меѓусебна поддршка. Во моментот, првиот Универзитет во Македонија, „Св. Кирил и Методиј“, според Шангајската листа е на 1494-тото место, што за УНС е поразителен резултат што се должи на слабата буџетска поддршка за развој на науката. Унијата на млади сили смета дека македонските научни работници и студенти имаат капацитет, со соодветни услови, Универзитетот да го „искачат“ барем меѓу 500 во светот.

Со соодветни реформи, образовниот систем би бил во состојба активно да помогне за вклучување на младите во процесот на претприемништво. Унијата на млади сили смета дека институциите коишто ќе располагаат со соодветно стручно усовершен кадар ќе можат да ги стимулираат младите сами да започнат бизнис. Во таа насока, на пример, локалните самоуправи би требало да отворат бизнис центри во коишто младите: ќе можат да ги достават своите бизнис планови, ќе можат да видат во кој сектор е потребен одреден кадар, ќе имаат можност за стручна помош, инструкции за добивање грантови, упатства за аплицирање за финансии од меѓународни организации и олеснување на административните процедури. Таквите центри не само што би биле од помош, туку би ги охрабриле младите луѓе да почнат сопствен бизнис, што на долг рок би претставувало столб за развиената македонска економија.

Борба со идеи, не со „партиски книшки“

УМС се залага за активно делување и за надминување на етничкиот јаз и стигма од минатото, коишто сè уште ги оддалечуваат меѓу себе младите од различни заедници во Македонија. Ние не смееме да бидеме заложници на минатото, пред нас е иднината во која треба младите од сите етнички заедници да го имаат истиот просперитет, еднаков како во земјите од развиениот свет. Свесна за степенот на партизираност во македонското општество, во негативен контекст, Унијата на млади сили активно работи за промена на концептот и значењето што во моментот го имаше терминот „политички активизам“. Нашата перцепција за политичкиот активизам е борба на идеи и концепти, во која партиската книшка не треба да биде главната пропусница до работно место. Таа пракса во изминатите триесет години во Македонија предизвика многу болни последици

и поделби во нашето општество. Како резултат, многу млади се негативно настроени кон политичкиот активизам, односно најчесто го перципираат како клиентелизам. Затоа, УМС од своето постоење, до денес, вложува напори ваквата слика да се измени, а членувањето во политичките партии, односно во нивните „подмладоци“, да им овозможи на младите пред сè дружење со свои врстници со слични политички гледишта и заедничко остварување на визии и идеали.

Еко и ЕУ иднина

Еден од приоритети на Унијата на млади сили преставува и грижата за животната средина. Република Македонија во изминативе триесет години сериозно потфрли на овој план, а денес последиците се незаобичојни и најсилно се чувствуваат. Енергетската криза е директна последица на немањето државна стратегија, бидејќи со децении беше запоставено вложувањето во обновливите извори на енергија, за кои Македонија има извонредни капацитети. Ние во УМС сметаме дека е потребна измена на законските решенија, а граѓаните низ лесна процедура да можат масовно да ставаат соларни панели на своите покриви за да ги намалат сметките за струја, но и да придонесат за почиста околина. Последните истражувања покажуваат дека секое второ семејство во земјава нема соодветни услови за загревање на домот. Овие податоци се поразувачки и влијаат катастрофално врз животната средина, бидејќи граѓаните без адекватна интервенција на државата се принудени да бараат алтернативни, поевтини, но „нечисти“ начини за затоплување на домовите. Затоа, се залагаме за субвенционирање, особено на младите, за набавка на електрични автомобили, но и за екоактивности на ученици за од најрана возраст да се гради свест за заштита на животната средина.

Унијата на млади сили на ВМРО-ДПМНЕ, како политички подмладок, активно работи на процесот за интеграција на Македонија во Европската Унија. Сметаме дека интеграцијата во европското семејство ќе го забрза тоа што го посакуваме – младите од Македонија да бидат во чекор со младите од напредните држави. Македонија заслужува, и треба да биде во сојуз со земјите со чии стандарди младите луѓе се поистоветуваат и ги негуваат, споделуваат еднакви културолошки вредности, модерно живеење коешто го налага глобализацијата. Преку интеграција на Македонија во ЕУ се надеваме и дека ќе се по-

стигне реорганизирање на државните институции и вклучување во нив на млади компетентни луѓе. На тој начин полесно ќе се остваруваат сите приоритети бидејќи државата ќе има пристап до поголеми пазари, фондови и искуства на располагање. Целосната интеграција на Македонија во Европската Унија сметаме дека ќе стави крај и на иселувањето на младите од Македонија, кое Унијата на млади сили го дефинира како најголема закана за македонското општество. За да ги постигне овие цели делуваме и преку учеството на УМС во подмладокот на Европската народна партија, каде што сме полноправен член.

Пандемијата обелодени штетни животни навики

Во последно време нè загрижуваат и последиците од корона пандемијата, врз нашите врсници. Во Македонија, стапката на смртност кај младите од Ковид-19 е загрижувачка, што сметаме дека се должи на општествениот систем кој е во сериозна криза. Несоодветниот образовен систем ја намали заинтересираноста на младите за спорт, оставајќи ги со штетните навики по здравјето. Ваквиот тренд, во ситуација на светска пандемија, брутално ни покажа колку многу треба како систем да вложиме напори во оваа сфера и колку го имаме запоставено личното здравје. Ова е само еден сегмент кој укажува на потребата од менување на системот кон бескомпромисно и адекватно раководење со институциите за подобрување на животниот стандард, а со тоа и на животниот век на луѓето. Понатаму, Унијата на млади сили воочува уште еден системски недостаток, а тоа е нарушената животна средина која во Македонија директно придонесува за појава на респираторни болести кај голем број луѓе, заради сериозно загадениот воздух.

УНИЈАТА НА МЛАДИ СИЛИ НА ВМРО-ДПМНЕ АКТИВНО РАБОТИ НА ПРОЦЕСОТ ЗА ИНТЕГРАЦИЈА НА МАКЕДОНИЈА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА. ЧЛЕНСТВО ВО ЕВРОПСКОТО СЕМЕЈСТВО ЌЕ ГО ЗАБРЗА ТОА ШТО ГО ПОСАКУВАМЕ – МЛАДИТЕ ОД ЗЕМЈАВА ДА БИДАТ ВО ЧЕКОР СО МЛАДИТЕ ОД НАПРЕДНИТЕ ДРЖАВИ. МАКЕДОНИЈА ЗАСЛУЖУВА И ТРЕБА ДА БИДЕ ВО СОЈУЗ СО ЗЕМЈИТЕ СО ЧИИ СТАНДАРДИ МЛАДИТЕ ЛУЃЕ СЕ ПОИСТОВЕТУВААТ И ГИ НЕГУВААТ, СПОДЕЛУВААТ ЕДНАКВИ КУЛТУРОЛОШКИ ВРЕДНОСТИ, МОДЕРНО ЖИВЕЕЊЕ КОЕШТО ГО НАЛАГА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА. ПРЕКУ ЧЛЕНСТВО ВО ЕУ СЕ НАДЕВАМЕ ДЕКА ЌЕ СЕ ПОСТИГНЕ РЕОРГАНИЗИРАЊЕ НА ДРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ, А СО ПРИСТАП ДО ПОГОЛЕМ ПАЗАР, ФОНДОВИ И ИСКУСТВА ВЕРУВАМЕ ДЕКА ЌЕ СЕ СТАВИ КРАЈ НА ИСЕЛУВАЊЕТО НА МЛАДИТЕ ОД МАКЕДОНИЈА

Амбициозните планови и визији што Унијата на млади сили на ВМРО-ДПМНЕ ги споделува со младите во Македонија, но и со сите нејзини граѓани, веќе не преставуваат потреба, туку неопходност. Македонското општество има неопходност од радикално и брзо менување. За тоа нашата држава има потенцијал и капацитет, а политичките структури се тие кои преку гласот добиен на изборите стекнуваат легитимитет за нови решенија и политики од интерес на граѓаните. Унијата на млади сили на ВМРО-ДПМНЕ сосема ја разбира историската должност што ја имаме, добро ги знаеме предизвиците и сите недостатоци, нашата цел е остварлива, а промените се неопходни и извесни. Капацитетот што Унијата на млади сили на ВМРО-ДПМНЕ го поседува докажува и за капацитетноста промените да бидат реализирани, а со тоа и да се стигне до целта – успешна и економски, енергетски и безбедносно стабилна Македонија, интегрирана во Европската Унија. Млади, успешни поединци кои работат во други земји, се доказ дека младите во земјава имаат капацитет, дека можат да претставуваат авангарда и дома, но и во светот. Унијата на млади сили и јас, како нејзин претседател, покажуваме целосна подготвеност решително и непоколебливо да одиме по патот на промените, но и по патот на успехот.

Почитувани млади, Унијата на млади сили е вашиот партнер со којшто имате можност да го затворите темното минато и да создадете светла иднина. Ве повикувам да бидеме генерација којашто ќе се воздигне и ќе собере сила да поправи многу од грешките направени пред нас.

(Сергеј Попов е апсолвент на Правниот факултет „Јустинијан Први“ на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Скопје. Од својата 16-та година е активен во партискиот подмладок на ВМРО-ДПМНЕ. За претседател на Унијата на млади сили на ВМРО-ДПМНЕ е избран во септември 2020 година.)

PËR NJË RINI QË JETON NË KOHËN E TYRE

LURA POLLOZHANI

NJË NGA SFIDAT MË TË MËDHA TË RINISË SË SOTSHME DHE ASAJ TË ARDHMES ËSHTË QË E TANISHMJA NUK ËSHTË NË KOHËN E TYRE. ÇFARË DUA TË THEM ME KËTË? E TANISHMJA JONË ËSHTË E NDËRTUAR MBI PRINCIPET POLITIKE DHE SHOQËRORE TË GJENERATAVE TË MËHERSHME, DHE ATË MJAFT TË MËHERSHME. LE TË MARRIM MËNYRËN SE SI PUNOJMË SI SHEMBULL. MËNYRA NË TË CILËN FUNKSIONON KORNIZA E PUNËS ËSHTË TETË ORË NË DITË, PESË DITË NË JAVË (NËSE JEMI ME FAT, DUKE MARRË PARASYSH QË NË SHUMË SEKTORE, KËTO TË DREJTA KOHORE JANË TË ABUZUARA DHE PUNOHET MË SHUMË). POR KJO KORNIZË KOHORE E PUNËS ËSHTË NJË KORNIZË QË EKZISTON QË NGA FILLIMI I INDRUSTRIALIZMIT, ME NDRYSHIME TË KONSIDERUESHME SI REZULTAT I LËVIZJEVE SHOQËRORE DHE PROTESTAVE TË DHUNSHME TË UNIONEVE ME TË CILAT FITUAM DITËN 8 ORËSHE DHE FUNDJAVAT. POR NDRYSHIME TË MËTUTJESHME KANË NGECUR, NUK E DI SE NËSE KJO BARRË E NDRYSHIMEVE DUHET TU VIHET UNIONEVETË PUNËTORËVE, APO POLITIKËS DHE PUNËDHËNËSVE

Më vjen paksa çuditshëm për të shkruar për rininë në Maqedoninë e Veriut, duke marrë parasysh që e gjej veten në një kufi të papëcaktuar mirë të moshës. Ajo që me vë gjithmonë në dilemë është fakti që sa herë komunikoj me njerëz më të rinj se une dalloj gjëra të përbashkëta, por edhe shumë gjëra të ndryshme, ndoshta më shumë këto të dytat. Është evidente që ndryshimet mes gjeneratave sa vinë e shtohen, në një rritje eksponecialisht më të madhe se më herët. Por, shumë gjëra ngelen të njejta, dhe do doja që të shtjelloja këto ngjajshmëri dhe dallime si dhe disa nga sfidat konceptuale dhe politike me të cilat përballen të rinjtë.

Një nga sfidat më të mëdha të rinisë së sotshme dhe asaj të ardhmes është që e tanishmja nuk është në kohën e tyre. Çfarë dua të them me këtë? E tanishmja jonë është e ndërtuar mbi principet politike dhe shoqërore të gjeneratave të mëhershme, dhe atë mjaft të mëhershme. Le të marrim mënyrën se si punojmë si shembull. Mënyra në të

NË PËRVOJËN TIME SI HULUMTUESE DHE LIGJERUESE NË KOMUNIKIM ME STUDENTË DHE BASHKËFOLËS MË TË RINJ NË MOSHË E KAM VËNË RE NJË PERSISTENCË TË KONCEPTEVE DHE NARRATIVEVE TË VJETRA POLITIKE DHE SHOQËRORE. MË SHQETËSON FAKTI QË TË RINJVE PO NA LIHET NJË TRASHËGIMI NARRATIVE E NDËRTUAR MBI PËRÇARJE DHE PABARAZI. PËRDERISA E KUPTOJ LODHJEN ME PABARAZI DHE ME NDARJE ETNIKE, GJINORE E SEKSUALE QË EKZISTOJNË NË SHOQËRINË TONË, NUK E KUPTOJ SE PSE RINIA VAZHDON TË PËRDORË KONCEPTIME DHE NARRATIVA TË VJETRA, SHPESHHERË NACIONALISTE, NË SHPJEGIMIN E TYRE. PËR SHEMBULL EDHE PARTITË E REJA POLITIKE QË KINSE MUNDOHEN TË PËRFAQËSOJNË TË RINJ BIHEN PRE APO NGREJNË PRENË E PO KËSAJ GRACKE. NË NIVELIN BOTËROR PO ZHVILLOHET FJALORI I FJALËVE DHE KUPTIMI I PABARAZIVE SHOQËRORE, POR KJO FATKEQISHT AKOMA NUK ËSHTË TRANSPORTUAR MJAFTUESHËM NË MAQEDONINË E VERIUT

cilën funksionon korniza e punës është tetë orë në ditë, pesë ditë në javë (nëse jemi me fat, duke marrë parasysh që në shumë sektore, këto të drejta kohore janë të abuzuara dhe punohet më shumë). Por kjo kornizë kohore e punës është një kornizë që ekziston që nga fillimi i industrializmit, me ndryshime të konsiderueshme si rezultat i lëvizjeve shoqërore dhe protestave të dhunshme të unioneve me të cilat fituam ditën 8 orëshe dhe fundjavat. Por ndryshime të mëtutjeshme kanë ngecur, nuk e di se nëse kjo barrë e ndryshimeve duhet tu vihet unioneve të punëtorëve, apo politikës dhe punëdhënësve.

Kovid vendosi trende të reja

Me ndryshimet që ndodhën si rezultat i pandemisë, një lavizje e re është në drejtim të punës jashtë zyrave, dmth punë nga shtëpia apo edhe nga shtete tjera, pra puna jo-fizike. E ardhmja do duhet ti përshtatej këtyre tendencave. Por ka ndryshime të nevojshme edhe si pjesë e ndryshimeve tjera shoqërore, si rritja e punësimit të grave. Thelbësisht,

puna 8 orëshe fikse parashikon apo presupozon që dikush është në shtëpi për të bërë punën e mirëmbajtjes dhe kujdesit, që më nuk është rasti, duke marrë parasysh që edhe burrat edhe gratë punojnë për mirëqënien ekonomike. Kjo i vë sidomos gratë dhe vajzat në situata të vështira ku nga ato pritët edhe të performojnë mirë në punë si dhe të kryejnë detyrat e kujdesit, gjë që nuk po ndryshon në nivelin e duhur as në aspektin e politik bërjes dhe as në atë shoqëror, që thelbësisht mundëson vazhdimin e strukturave dhe kulturave patrikarkale shoqërore.

Një aspekt tjetër ku rinia nuk po jeton në kohën e saj është në nivelin, ta quajmë, konceptual të shoqërisë. Në përvojën time si hulumtuese dhe ligjeruese në komunikim me studentë dhe bashkëfolës më të rinj

në moshë e kam vënë re një persistencë të koncepteve dhe narrativa-ve të vjetra politike dhe shoqërore. Më shqetëson fakti që të rinjve po na lihet një trashëgimi narrative e ndërtuar mbi përçarje dhe pabarazi. Përderisa e kuptoj lodhjen me pabarazi dhe me ndarje etnike, gjinore e seksuale që ekzistojnë në shoqërinë tonë, nuk e kuptoj se pse rinia vazhdon të përdorë konceptime dhe narrativa të vjetra, shpeshherë nacionaliste, në shpjegimin e tyre. Për shembull edhe partitë e reja politike që kinse mundohen të përfaqësojnë të rinj bihen pre apo ngrejnë prene e po kësaj gracke. Në nivelin botëror po zhvillohet fjalori i fjalëve dhe kuptimi i pabarazive shoqërore, por kjo fatkeqsisht akoma nuk është transportuar mjaftueshëm në Maqedoninë e Veriut. Këtu rol kryesor kanë politikanët, intelektualët dhe profesorët. Akoma përdoren koncepte të shtet ndërtimit si dhe ndërtimit dhe zhvillimit të shoqërisë që i kanë rrënjët në krijimin e shtetit modern, por jo atij bashkëkohor. Termet si e drejta sociale, pabarazia strukturore dhe barazia gjithëpërfshirëse duhen të jenë termet që zëvendësojnë nacionalizmin, gjuhën e urrejtjes dhe të përçarjes. Gjeneratat e ardhshme do të ballafaqohen me sfida më të ndryshme si ndryshimet klimatike dhe mungesa e resurseve, ku domosdoshmërisht solidariteti dhe bashkëveprimi do të jenë të rëndësishme për mbijetesën dhe mirëqenien tonë.

Edukim digjital jo i mjaftueshëm në Maqedoninë e Veriut

Kjo më sjell deri në pikën e rradhës, nevoja për të përgatitur gjeneratat e reja me mjetet që i nevojiten atyre dhe jo vetëm me mjetet që i janë nevojitur gjeneratave të mëhershme. Kjo ndoshta është një nga faktorët kryesorë që mund të pengojë rininë nga të jetuarit në kohën e tyre. Tendenca në vitet e fundit në aspektin e zhvillimit të arsimit dhe zhvillimit të të rinjve ka qënë përgatitja e tyre për në tregun e punës, një

MAQEDONIA E VERIUT REZULTON SI NJË NGA VËNDET ME ALFABETIZËM DIGJITAL MË TË ULËT NË SHTETET EUROPIANE. KZ ËSHTË NJË INDIKATOR SE SISTEMET ARSIMO[1]RE PO DËSHTOJNË NË PËRGATITJEN E PËRDORIMIT TË NJË NGA MJETEVE MË TË RËNDËSISHME TË KOHËS BASHKËKOHORE, TEKNOLOGJISË, SI DHE DËSHTIM NË MËSIM ESENCIALE SI TRAJTIMI, KUPTIMI DHE INTERPRETIMI I INFORMACIONIT, QË NDOHTA ËSHTË NJËRA NGA MJETET MË THELBËSORE PËR MBIJETESËN E NJERIUT BREDA NJË SHOQËRIE. KJO DO TË THOTË, QË JO VETËM PO DËSHTOJMË NË PËRGATITJEN E RINISË PËR NJË TË ARDHME QË I PRET, POR PO DËSHTOJMË NË STIMULIMIN E SHQISAVE BAZË SHOQËRORE. NDRYSHIME RRËNJËSORE JANË TË NEVOJSHME PËR TË TEJKALUAR KËTË MUNGESË, PËRFSHIRË NDRYSHIM NË SISTEMET ARSIMORE SI DHE NË IDENË E PUNËS

qasje tejet neoliberal që universitetet sidomos e kanë përqaftuar. Por, me pak vëmendje i është dhënë atyre vetive që stimulojnë inovacionin dhe kreativitetin si dhe përforcojnë mendimin kritik. Si rezultat, Maqedonia e Veriut rezulton si një nga vëndet me alfabetizëm digjital më të ulët në shtetet europiane¹. Kz është një indikator se sistemet arsimore po dështojnë në përgatitjen e përdorimit të një nga mjeteve më të rëndësishme të kohës bashkëkohore, teknologjisë, si dhe dështim në mësimet esenciale si trajtimi, kuptimi dhe interpretimi i informacionit, që ndoshta është njëra nga mjetet më thelbësore për mbijetesën e njeriut brenda një shoqërie. Kjo do të thotë, që jo vetëm po dështojmë në përgatitjen e rinisë për një të ardhme që i pret, por po dështojmë në stimulimin e shqisave bazë shoqërore. Ndryshime rrënjësore janë të nevojshme për të tejkaluar këtë mungesë, përfshirë ndryshim në sistemet arsimore si dhe në idenë e punës, gjë e cila lidhet me pikën e parë. Shpreshherë pyesim se pse po ikin të rinjtë nga vendi. Sipas meje, ikja nuk është problemi kryesor, por mos kthimi. Si do kthehen të rinjtë e shumtë që kanë shkuar jashtë nëse nuk ka korniza institucionale që do të motivonin fusha inovative të krijimit? Përderisa në vitet e fundit janë bërë investime në këtë drejtim, akoma jemi ne fillim të një rruge progresive.

Drejt të kaluarës me “syze roze”

Por, një ndryshim i rëndësishëm është që përderisa sugjeroj të ndryshojmë kornizën kohore në të ci-

NDRYSHIME RRËNJËSORE JANË TË NEVOJSHME PËR TË TEJKALUAR KËTË MUNGESË, PËRFSHIRË NDRYSHIM NË SISTEMET ARSIMORE SI DHE NË IDENË E PUNËS, GJË E CILA LIDHET ME PIKËN E PARË. SHPRESHHERË PYESIM SE PSE PO IKIN TË RINJTË NGA VENDI. SIPAS MEJE, IKJA NUK ËSHTË PROBLEMI KRYESOR, POR MOS KTHIMI. SI DO KTHEHEN TË RINJTË E SHUMTË QË KANË SHKUAR JASHTË NËSE NUK KA KORNIZA INSTITUCIONALE QË DO TË MOTIVONIN FUSHA INOVATIVE TË KRIJIMIT? PËRDERISA NË VITET E FUNDIT JANË BËRË INVESTIME NË KËTË DREJTIM, AKOMA JEMI NE FILLIM TË NJË RRUGE PROGRESIVE. POR, NJË NDRYSHIM I RËNDËSISHËM ËSHTË QË PËRDERISA SUGJEROJ TË NDRYSHOJMË KORNIZËN KOHORE NË TË CILËN MENDOJMË NGA E KALUARA NË TË TASHMEN DHE NË TË ARDHMEN, DUHET THEKSUAR NEVOJA E TË MËSUARIT NGA E KALUARA. TENDENCAT GLOBALE PO DËSHMOJNË NJË KTHIM DREJT RRYMAVE TË DJATHTA EKSTREME, PËRFSHIRË KËTU EDHE TË RINJTË. NJË STUDIM I PUBLIKUAR NGA WESTMINISTER FOUNDATION NË MAQEDONINË E VERIUT TREGON QË NJË PËRQINDJE E MADHE E TË RINJVE BESOJNË QË SHTETIN DO DUHEJ TA QEVERISTE NJË DORË E FORTË. KJO ËSHTË PJESËRISHT E LIDHUR ME ATË QË MË LARTË IU REFEROVA SI NDRYSHIMET KONCEPTUALE, POR KA TË BËJË NDOSSHTA EDHE ME MOS NJOHURINË E TË KALUARËS

¹ Media Literacy Index 2021 <https://osis.bg/?p=3750&lang=en>

lën mendojmë nga e kaluara në të tashmen dhe në të ardhmen, duhet theksuar nevoja e të mësuarit nga e kaluara. Tendencat globale po dëshmojnë një kthim drejt rrymave të djathta ekstreme, përfshirë këtu edhe të rinjtë. Një studim i publikuar nga Westminster Foundation në Maqedoninë e Veriut tregon që një përqindje e madhe e të rinjve besojnë që shtetin do duhej ta qeveriste një dorë e fortë². Kjo është pjesërisht e lidhur me atë që më lartë iu referova si ndryshimet konceptuale, por ka të bëjë ndoshta edhe me mos njohurinë e të kaluarës. Këtu është e rëndësishme që sidomos të kujtojmë rezultatin e politikave përçarëse dhe ekstreme në rajon, pasojat e të cilave akoma i vuajmë në të sotmen. Këtu përfshihet edhe nostalgjia për një të kaluar me syze rozë. Shpesh shoh një nostalgji drejt Jugosllavisë të shumë të rinj që as që e kanë jetuar realitetin e asaj periudhe. Është e rëndësishme që kjo nostalgji të kanalizohet në drejtim të duhur, që do të thotë në artikullimin e nevojave që kjo nostalgji paraqet si siguria financiare dhe e punës, mirëqënia sociale, dhe mundësitë e zhvillimit. Por përgjigja për këto nuk është në të kaluarën por në zgjidhje që do të mundësonin një jetë më cilësore për të gjithë, duke përfshirë ata që nuk kanë pasur benefite apo mbështetje në të kaluarën e afërt e të largët. Mësimi nga e kaluara duhet të jetë i dobishëm për kërkimin e zgjidhjeve të reja dhe jo përsëritjes së të kaluarës apo replikimit të saj, posaçërisht nëse do të ripertërinte të njejtat pabarazi.

Kështu, sfida kryesore për të rinjtë si dhe për institucionet që duhet ti mbështesin ato si qeveria, universitetet dhe shkollat, si dhe sektori privat, duhet të punojnë drejt transformimit të kohës së tashme e cila reflekton të tashmen si dhe premtimin e së ardhmes. E kaluara duhet të jetë një mësim dhe një testament i memories institucionale dhe shtetotërore por jo skllavërues i një të ardhmes më ndryshe.

(Lura Pollozhani është doktorante në Universitetin në Grac, Austri, dhe hulumtuese në projektin H2020 Connekt në Qendrën për studime të Evropës Juglindore. Hulumton për radikalizimin dhe ekstremizmin e dhunshëm tek të rinjtë në Ballkanin Perëndimor, Lindjen e Afërt dhe Afrikën Veriore. Ka punuar në Zyrën e UNHCR-së në Shkup, por edhe si Këshilltare e Kryetarit të Qeverisë së Maqedonisë së Veriut.)

² Socio-Political Participation of Youth in North Macedonia: Inequality, Uncertainty and Different Expectations, fq. 12 <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2021/08/WFD-26-FINAL-ZA-WEB.pdf>

ЗА МЛАДИТЕ КОИШТО ТРЕБА ДА ГО ЖИВЕАТ СВОЕТО ВРЕМЕ

ЛУРА ПОЛОЖАНИ

ЕДЕН ОД НАЈГОЛЕМИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ НА ДЕНЕШНАТА МЛАДИНА, НО И НА ИДНАТА, Е ТОА ШТО СЕГАШНАТА КАКО ДА НЕ ГО ЖИВЕЕ СВОЕТО ВРЕМЕ. ШТО САКАМ ДА КАЖАМ СО ТОА? НАШАТА СЕГАШНОСТ Е ИЗГРАДЕНА ВРЗ ПОЛИТИЧКИ И ОПШТЕСТВЕНИ ПРИНЦИПИ НА ПРЕТХОДНИТЕ ГЕНЕРАЦИИ, И ТОА НА ОНИЕ ПООДАМНЕШНИТЕ. ДА ГО ЗЕМЕМЕ КАКО ПРИМЕР РАБОТНОТО ВРЕМЕ. РАБОТИМЕ ОСУМ ЧАСА ДНЕВНО, ПЕТ ДЕНА ВО НЕДЕЛАТА (АКО ИМАМЕ СРЕЌА, ИМАЈЌИ ПРЕДВИД ДЕКА ВО МНОГУ СЕКТОРИ ОВА ПРАВО СЕ ЗЛОУПОТРЕБУВА И СЕ РАБОТИ ПОВЕЌЕ). ОСУМЧАСОВНАТА РАБОТА И ОДМОРОТ ПОСТОЈАТ УШТЕ ОД ПОЧЕТОКОТ НА ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈАТА КАКО РЕЗУЛТАТ НА ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ И СИНДИКАЛНИТЕ ПРОТЕСТИ И ПРИТИСОЦИ. ПОИСТАКНАТИ ПРОМЕНИ ВО ОВАА СМИСЛА ПОТОА НЕ СЕ ЗАБЕЛЕЖУВААТ, НЕ ЗНАМ НА ШТО СЕ ДОЛЖИ ТОА, ОДНОСНО ДАЛИ ОВА ТРЕБА ДА СЕ СТАВИ НА ТОВАР НА РАБОТНИЦИТЕ И НИВНИТЕ СИНДИКАТИ ИЛИ НА РАБОТОДАВАЧИТЕ И НА ПОЛИТИКАТА

Малку ми е необично да пишувам за младите во Северна Македонија, со оглед на тоа што се наоѓам на старосна граница што не е точно дефинирана. Она што постојано ми создава дилема е фактот што секогаш кога комуницирам со помлади од мене забележувам сличности, но и многу различности, можеби повеќе од овие вториве. Евидентно е дека разликите меѓу генерациите се зголемуваат, во експоненцијално зголемен пораст од порано. Но, многу работи остануваат исти. Би сакала да се осврнам на сличностите и разликите, како и на некои концептуални и политички предизвици со коишто се соочуваат младите.

Еден од најголемите предизвици на денешната младина, но и на идната, е тоа што сегашната како да не го живее своето време. Што сакам да кажам со тоа? Нашата сегашност е изградена врз политички и општествени принципи на претходните генерации, и тоа на оние поодамнешните.

Да го земеме како пример работното време. Работиме осум часа дневно, пет дена во неделата (ако имаме среќа, имајќи предвид дека во многу сектори ова право се злоупотребува и се работи повеќе). Осумчасовната работа и одморот постојат уште од почетокот на индустријализацијата како резултат на општествените промени и синдикалните протести и притисоци. Поистакнати промени во оваа смисла потоа не се забележуваат, не знам на што се должи тоа, односно дали ова треба да се стави на товар на работниците и нивните синдикати или на работодавачите и на политиката.

Ковид наметна нови трендови

Пандемијата со Ковид-19 донесе повеќе промени во нашето секојдневно живеење и работата. Во иднина ќе мора да се прилагодиме на новите трендови, како што е, на пример, работата надвор од канцелариите, од дома, или дури и од други земји, односно на работата без физичко присуство. Но, потребни се и други промени во нашето општество кои се однесуваат, на пример, конкретно за жените. Тие, како и мажите, се вработуваат за да стекнат лична и економска благосостојба на нивните семејства. За разлика од мажите тие се во потешка ситуација. Пред сè, жените се по број помалку опфатени во работниот процес од мажите, што значи дека треба да се зголемува вработеноста на жените. Потоа, во текот на 8-часовната работа се очекува и мажите и жените да испорачаат соодветни резултати, но од жените се очекува во исто време да извршуваат и работи кои се однесуваат на одржување на семејното домаќинство и

ОД МОЕТО ИСКУСТВО КАКО ИСТРАЖУВАЧ И ПРЕДАВАЧ, ВО КОМУНИКАЦИЈАТА СО ПОМЛАДИТЕ СТУДЕНТИ И СОГОВОРНИЦИ ЗАБЕЛЕЖАВ ОПСТОЈУВАЊЕ НА СТАРИТЕ ПОЛИТИЧКИ И ОПШТЕСТВЕНИ КОНЦЕПТИ И НАРАТИВИ. МЕ ЗАГРИЖУВА ТОА ШТО НА МЛАДИТЕ НИ СЕ ОСТАВА НАРАТИВНО НАСЛЕДСТВО ИЗГРАДЕНО ВРЗ ПОДЕЛЕНОСТ И НЕЕДНАКВОСТ. ГО РАЗБИРАМ ЗАМОРОТ ОД НЕЕДНАКВОСТА И ПОДЕЛБИТЕ ШТО ПОСТОЈАТ ВО НАШЕТО ОПШТЕСТВО ВРЗ ЕТНИЧКА, ПОЛОВА И ДРУГА ПРИПАДНОСТ И ОПРЕДЕЛБА, НО НЕ МОЖАМ ДА РАЗБЕРАМ ЗОШТО МЛАДИТЕ ПРОДОЛЖУВААТ ДА КОРИСТАТ СТАРИ, ЧЕСТО НАЦИОНАЛИСТИЧКИ, КОНЦЕПЦИИ И НАРАТИВИ ВО НИВНОТО ОБЈАСНУВАЊЕ. НА ПРИМЕР, ДУРИ И НОВИТЕ ПОЛИТИЧКИ ПАРТИИ КОИ, НАВИДУМ, СЕ ОБИДУВААТ ДА ГИ ПРЕТСТАВУВААТ МЛАДИТЕ, СТАНУВААТ ПЛЕН ВО ИСТАТА ЗАМКА. ВОКАБУЛАРОТ И РАЗБИРАЊЕТО НА СОЦИЈАЛНИТЕ НЕЕДНАКВОСТИ СЕ РАЗВИВААТ ШИРУМ СВЕТОТ, НО ЗА ЖАЛ, ТОЈ ПРОЦЕС СЕ УШТЕ НЕ Е ДОВОЛНО ПРЕНЕСЕН ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

нега на членовите на семејството, што е резултат на патријархалните сфаќања и култура. Во овој дел е потребно да се менува на потребното ниво креирањето политики во општеството во интерес на женската работна популација.

Друг аспект дека младите не го живеат своето време е, така да го наречеме, концептуалното ниво на општеството. Од моето искуство како истражувач и предавач, во комуникацијата со помладите студенти и соговорници забележав опстојување на старите политички и општествени концепти и наративи. Ме загрижува тоа што на младите ни се остава наративно наследство изградено врз поделеност и нееднаквост. Го разбираам заморот од нееднаквоста и поделбите што постојат во нашето општество врз етничка, полова и друга припадност и определба, но не можам да разберам зошто младите продолжуваат да користат стари, често националистички, концепции и наративи во нивното објаснување. На пример, дури и новите политички партии кои, навидум, се обидуваат да ги претставуваат младите, стануваат плен или го возвишуваат пленот од истата замка. Вокабуларот и разбирањето на социјалните нееднаквости се развиваат ширум светот, но за жал, тоа сè уште не е доволно пренесено во Северна Македонија. Тука играат клучна улога: политичарите, интелектуалците и професорите. Сè уште се користат концепти за градење држава, за развој на општеството, кои имаат корени во создавањето на модерна држава, но не и на современа. Термините, како: социјално право, структурна нееднаквост и сеопфатна еднаквост треба да бидат термини коишто ќе ги заменат: национализмот, говорот на омраза и поделеноста. Идните генерации ќе се соочат со поразлични предизвици, како што се климатските промени и недостатокот на ресурси, кога солидарноста и интеракцијата ќе бидат важни за нашиот опстанок и благосостојба.

Недоволна дигитална писменост во С.Македонија

Од ова произлегува заклучокот дека е потребно новите генерации да користат алатки кои не се базираат само врз оние од претходните генерации. Всушност, ова е еден од главните фактори што може да ги спречи младите да го живеат своето време. Трендот во последниве години во однос на развојот на образованието и развојот на младите е нивна подготовка за пазарот на трудот, високо неолиберален пристап што го прифатија особено универзитетите.

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СЕ ПОКАЖА КАКО ЕДНА ОД ЗЕМЈИТЕ СО НАЈНИСКА ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ ВО СПОРЕДБА СО ДРУГИТЕ ЕВРОПСКИ ДРЖАВИ. ОВА Е ПОКАЗАТЕЛ ДЕКА ОБРАЗОВНИТЕ СИСТЕМИ НЕ УСПЕВААТ ДА СЕ ПОДГОТВАТ ЗА УПОТРЕБА НА ЕДНА ОД НАЈВАЖНИТЕ АЛАТКИ НА МОДЕРНОТО ВРЕМЕ, ТЕХНОЛОГИЈАТА. ТОА Е НЕУСПЕХ И ЗА ОСНОВНИТЕ ЛЕКЦИИ, КАКО ШТО СЕ: ОБРАБОТКА, РАЗБИРАЊЕ И ТОЛКУВАЊЕ ИНФОРМАЦИИ, ШТО, МОЖЕБИ, Е ЕДНА ОД НАЈСУШТЕСТВЕНИТЕ СРЕДСТВА ЗА ОПСТАНОК НА ЧОВЕКОТ ВО ОПШТЕСТВОТО. ТОА ЗНАЧИ ДЕКА НЕ САМО ШТО НЕ УСПЕВАМЕ ДА ГИ ПОДГОТВИМЕ МЛАДИТЕ ЗА ИДНИНАТА, ТУКУ НЕ УСПЕВАМЕ ДА ГИ СТИМУЛИРАМЕ И ОСНОВНИТЕ ОПШТЕСТВЕНИ СЕТИЛА. ПОТРЕБНИ СЕ РАДИКАЛНИ ПРОМЕНИ ЗА ДА СЕ НАДМИНЕ ОВОЈ НЕДОСТАТОК, ВКЛУЧИТЕЛНО И ПРОМЕНИ ВО ОБРАЗОВНИТЕ СИСТЕМИ КАКО И ИДЕЈАТА ЗА РАБОТА

Но, малку внимание е посветено на стимулирањето на иновациите и креативноста, како и на зајакнувањето на критичкото размислување. Како резултат на тоа, во споредба со другите европски¹ земји, Северна Македонија е со најниска дигитална писменост. Ова е показател дека образовните системи не успеваат да се подготват за употреба на една од најважните алатки на модерното време, технологијата. Тоа е неуспех и за основните лекции, како што се: обработка, разбирање и толкување информации, што, можеби, е една од најсуштествените средства за опстанок на човекот во едно општество. Тоа значи дека не само што не успеваме да ги подготвиме младите за иднината, туку не успеваме да ги стимулираме и основните општествени сетила. Потребни се радикални промени за да се надмине овој недостаток, вклучително и промени во образовните системи, како и идејата за работа (што е поврзано со првата точка).

Често прашуваме зошто младите ја напуштаат државата. Според мене, заминувањето на младите не е главниот проблем, туку тоа што тие не се враќаат. Како да се вратат многуте млади луѓе кои заминале во странство ако нема институционални предуслови кои би ги мотивирале иновативните области на создавање? Иако во последните години се инвестираше во оваа насока, ние сè уште сме на почетокот на патот на прогресот.

Кон минатото со „розови очила“

Но, во размислувањата за сегашноста и иднината, треба да се нагласи и потребата за учење од минатото. Глобалните трендови

¹ Media Literacy Index 2021 <https://osis.bg/?p=3750&lang=en>

сведочат за враќање кон екстремната десница, вклучувајќи ги во тој процес и младите. Студијата објавена од Фондацијата „Вестминстер“ во Северна Македонија покажува дека голем процент од младите веруваат дека државата треба да биде управувана од „силна рака“.² Ова делумно е поврзано со она што го наведов погоре како концептуални промени, но можеби, има врска, исто така, и со недоволното познавање на минатото. Тука особено е важно да се потсетиме на резултатите од политиките коишто „раскаруваа“ и екстремистичките политики во регионот, чии последици и денес ги чувствуваме. Ова ја вклучува и носталгијата за минатото гледана со „розови очила“. Кај многу млади луѓе постои носталгија, на пример, за Југославија, иако некои и не биле родени во тој период. Важно е оваа носталгија да се канализира во вистинската насока, што значи во артикулирање на потребите што ги претставува оваа носталгија, како што се: финансиската и работната сигурност, социјалната благосостојба и можностите за развој. Но, одговорот на ова не е во минатото, туку во решенијата коишто ќе овозможат подобар квалитет на живот за сите, вклучително и

на оние коишто немале придобивки или поддршка во блиското и далечното минато. Учењето од минатото треба да биде корисно за барање нови решенија наместо повторување или реплицирање на минатото, особено ако тоа треба да ги обнови истите нееднаквости.

² Socio-Political Participation of Youth in North Macedonia: Inequality, Uncertainty and Different Expectations, стр. 12 <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2021/08/WFD-26-FINAL-ZA-WEB.pdf>

**ЧЕСТО ПРАШУВАМЕ
ЗОШТО МЛАДИТЕ ЈА
НАПУШТААТ СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА? СПОРЕД
МЕНЕ, ЗАМИНУВАЊЕТО НЕ Е
ГЛАВНИОТ ПРОБЛЕМ, ТУКУ
ШТО НЕ СЕ ВРАќААТ. КАКО
ДА СЕ ВРАТАТ МНОГУТЕ
МЛАДИ ЛУЃЕ КОИ ЗАМИНАЛЕ
ВО СТРАНСТВО АКО НЕМА
ИНСТИТУЦИОНАЛНИ
ПРЕДУСЛОВИ КОИ
БИ ГИ МОТИВИРАЛЕ
ИНОВАТИВНИТЕ ОБЛАСТИ
НА СОЗДАВАЊЕ? ИАКО ВО
ПОСЛЕДНИТЕ ГОДИНИ СЕ
ИНВЕСТИРАШЕ ВО ОВАА
НАСОКА, ЗЕМЈАТА СЕ УШТЕ
Е НА ПОЧЕТОК НА ПАТОТ
НА ПРОГРЕСОТ. НО, ВО
РАЗМИСЛУВАЊАТА ЗА
СЕГАШНОСТА И ИДНИНАТА,
ТРЕБА ДА СЕ НАГЛАСИ И
ПОТРЕБАТА ЗА УЧЕЊЕ ОД
МИНАТОТО. ГЛОБАЛНИТЕ
ТРЕНДОВИ СВЕДОЧАТ ЗА
ВРАќАЊЕ КОН ЕКСТРЕМНАТА
ДЕСНИЦА, ВКЛУЧУВАЈЌИ ГИ
ВО ТОЈ ПРОЦЕС И МЛАДИТЕ.
СТУДИЈА ОД ФОНДАЦИЈАТА
„ВЕСТМИНСТЕР“ ВО СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА ПОКАЖУВА
ДЕКА ГОЛЕМ ПРОЦЕНТ ОД
МЛАДИТЕ ВЕРУВААТ ДЕКА
ДРЖАВАТА ТРЕБА ДА БИДЕ
УПРАВУВАНА ОД „СИЛНА
РАКА“, ШТО ДЕЛУМНО Е
ПОВРЗАНО СО НАВЕДЕНИТЕ
КОНЦЕПУАЛНИ ПРОМЕНИ,
НО МОЖЕБИ, ИМА ВРСКА
И СО НЕДОВОЛНОТО
ПОЗНАВАЊЕ НА МИНАТОТО**

Предизвик за младите луѓе, како и за институциите коишто треба да ги поддржат (Владата, универзитетите, училиштата, приватниот сектор), треба да биде трансформацијата на времето во коешто живееме во време коешто вистински ќе ја одразува сегашноста, како и остварување на ветувањата во интерес на младите. Минатото треба да биде лекција и тестамент на институционалната и државната меморија, но не и да бидеме заробени во градењето на една поинаква иднина.

(Лура Положани е докторанд на Универзитетот во Грац, Австрија, и истражувачка во проектот H2020 Connekt во Центарот за студии на Југоисточна Европа. Истражува за радикализацијата и насилниот екстремизам кај младите во Западен Балкан, Блискиот Исток и Северна Африка. Има работено во Канцеларијата на УНХЦР во Скопје, но и како Советник на Претседателот на Владата на Северна Македонија.)

Превод од албански на македонски јазик: Агрон Сулејман

ISSN 2671-3209

